

BUDAPEST
ZOO

nka

állatvilág

FÁNK-MTTM

2023. július–augusztus • X. évfolyam, 4. szám

www.allatvilagmagazin.hu

ÉVES ELŐFIZETŐKNEK: 695 Ft 895 Ft

9 772064 517008 2 3004

20,5 LEI
5,27 EUR

EGÉSZ ÉVBEN ÁLLATKERT!

3 JEGY ÁRÁÉRT 365 ALKALOM!

Az Éves bérlettel a vásárlás napjától számítva 365 napon át, akár minden egyes nap ellátogathatnak hozzánk.

Hogyan juthat bérlethez?

Az állatkerti, QR kóddal ellátott, fényképes pasztikkbérletek az Állatkerti Alapítvány Főkapunál lévő irodájában készülnek, kifizethetők előre a jegypénztárakban, vagy a készítés közben helyben. Bérletigényléssel kapcsolatos további részletes tájékoztató a www.zoobudapest.com címen érhető el.

www.zoobudapest.com
info@zoobudapest.com

[facebook.com/allatkert](https://www.facebook.com/allatkert)
[@zoobudapest](https://www.instagram.com/zoobudapest)

FELNŐTT BÉRLET

13.500 FT

GYERMEKBÉRLET (2 – 18 éves korig)

9.600 FT

DIÁKBÉRLET (18 éves kor fölött, érvényes diákigazolvány szükséges)

9.600 FT

SZENIORBÉRLET (65 év felettiekre részére váltható, fényképes igazolvány bemutatása szükséges)

9.600 FT

GYERMEK + KÍSÉRŐ BÉRLET ¹

20.700 FT

CSALÁDI BÉRLET 1+1 Egy felnőtt és egy 18 éven aluli gyermek részére

20.700 FT

CSALÁDI BÉRLET 1+2 Egy felnőtt és két 18 éven aluli gyermek részére²

28.200 FT

CSALÁDI BÉRLET 1+3 Egy felnőtt és három 18 éven aluli gyermek részére²

35.100 FT

CSALÁDI BÉRLET 1+4 Egy felnőtt és négy 18 éven aluli gyermek részére²

41.400 FT

CSALÁDI BÉRLET 2+1 Két felnőtt és egy 18 éven aluli gyermek részére³

33.000 FT

CSALÁDI BÉRLET 2+2 Két felnőtt és két 18 éven aluli gyermek részére⁴

39.900 FT

CSALÁDI BÉRLET 2+3 Két felnőtt és három 18 éven aluli gyermek részére⁴

46.200 FT

CSALÁDI BÉRLET 2+4 Két felnőtt és négy 18 éven aluli gyermek részére⁴

52.200 FT

CÉGBÉRLET A bérlet naponta két alkalommal (délelőtt és délután) vehető igénybe 2 felnőtt és három gyermek részére⁵

2.500.000 FT

1. A bérlet csak a gyermek fényképét tartalmazza, akit akár minden alkalommal más felnőtt családtagja kísérhet el. A bérlet tulajdonosa a gyermek, az ő jelenléte nélkül más személy a bérletet nem használhatja belépésre.

2. Legalább a felnőtt és egy gyermek jelenléte esetén használható, másra át nem ruházható.

3. Legalább az egyik felnőtt és a gyermek jelenléte esetén használható, másra át nem ruházható.

4. Legalább az egyik felnőtt és legalább egy gyermek jelenléte esetén használható, másra át nem ruházható.

5. A bérlet a cég alkalmazottai között szabadon átruházható. A bérlet a kiállításától számított egy évig érvényes az Állatkert teljes területére. A bérletek QR kóddal vannak ellátva, illetve a cég logóját is tartalmazhatják.

FŐSZERKESZTŐ

Kovács Zsolt

TUDOMÁNYOS TANÁCSADÓK

Dr. Csorba Gábor, Hanga Zoltán,
Dr. Hangay György, Dr. Korsós Zoltán,
Prof. Dr. Persányi Miklós, Dr. Sós Endre

SZERKESZTŐSÉGVEZETŐ

Fuchs Adrienn

SZERKESZTŐSÉG

Postacím: 2097 Pilisborosjenő, Fő u. 15.

Telefon: +36703175651

E-mail: info@allatvilagmagazin.hu

Honlap: www.allatvilagmagazin.hu
facebook.com/allatvilagmagazin

KIADÓ

Fővárosi Állat- és Növénykert

Felelős kiadó: **Dr. Sós Endre**
természetvédelmi és
állategészségügyi igazgató

Telefon: +361 273 4900

Honlap: www.zoobudapest.com

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS

Harkai Gyula

NYOMDA

CREW Nyomdaipari Szolgáltató Kft.

TERJESZTÉS ÉS ELŐFIZETÉS

Terjesztés gondozása:

Hírvilág Press Kft.

Telefon: +36-1411-0491

E-mail: hirvilag.press@hirvilagpress.com

Honlap: www.hirvilagpress.com

Árusításban terjeszti a Lapker Zrt. országos hálózata, a POHIRKER Zrt. és egyéb alternatív terjesztők. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Igazgatóság (postacím: 1900 Budapest)

Előfizetési díj: 695 Ft/lapszám.

Egy évre (6 lapszám): 4170 Ft.

Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, valamint megrendelhető e-mailben a hirlapelofizetes@posta.hu címen és telefonon a +361 767 8262-es számon.

Külföldön terjeszti a Hungaropress Kft., külföldről előfizethető a www.posta.hu webshopban.

ISSN: 2064-5171

A megváltozott Afrika

Bevallom, a címet Kittenberger Kálmántól kölcsönöztem, aki 1930-ban jelentette meg könyvét a fenti címmel. „Mi, akik még ismertük a régebbi Afrikát, és kik hosszú, évekig tartó vándorútjainkon annyiszor ittasodtunk meg az érintetlen Nagy Természet csodálatos gazdagságának láttán, a mostani Afrikában a megérkezés első heteiben nem érezzük jól magunkat. Nem vagyunk már otthon” – írta közel száz esztendeje Kittenberger ezeket a sorokat. 1968-ban Széchenyi Zsigmond Denaturált Afrika című könyvében pedig már így fogalmazott: „Kenya vadállományának háromnegyed része, a vasút menti Anthi síkság világhírű állatvilága, teljesen, pótolhatatlanul tönkrement. [...] harminc évvel valóban nem ültem az Uganda vasúton. S amint hajnalban kitekintek – abban az időpontban, mikor hajdan már élénk sürgölődés, még felismerhetetlen vadtömeg rajzott a vasút két oldalán –, szinte eláll bennem a szó. Egyetlen élőlény se mutatkozik!”

A kontinens állatvilága az elmúlt ötven-hatvan évben tovább csökkent. A globális felmelegedés, az elsivatagosodás – de leginkább a minden képzeletet felülmúló népeségrobbanás, valamint az ezzel járó erdőirtás, az egyre növekvő méretű termőterületek, illetve a megszámlálhatatlan háziállat hontalanná tette a vadállatokat. Kisebb-nagyobb rezervátumokba szorultak vissza, ahol már „csak” az orrvadászattól, az elszigeteltség miatti genetikai leromlástól, a háziállatokról vadállatokra terjedő betegségektől és számos természeti tényezőtől kell tartaniuk.

Cikkeink egy része Afrikát idézi meg; arról írunk, hogy ma mit tapasztalhatunk az egykor vadban oly gazdag kontinensen.

KOVÁCS ZSOLT főszerkesztő

A Kitaibel Pál Középiskolai Tanulmányi Versenyhez kapcsolódó cikkünk: **A hantok madarai, Czinczogás a víz alatt**

TARTALOM

Rokonlátogatás

BALOGH BOGLÁRKA

4

Vastagbőrűek menedéke

DR. BAGÓ BÁLINT

8

Szenegál-szafari

KOVÁCS ZSOLT

12

Bejrák, dikdikek, gerenukok

BUZÁS BALÁZS

16

Ember vagy majom?

KOVÁCS LÁSZLÓ

19

Hajmeresztő kísérlet

KOVÁCS LÁSZLÓ

19

Hírdzsungel

20

Amikor a játék már nem játék

SZEMADÁM GYÖRGY

22

Nemzetközi ZOO híradó

24

A macskák csikos fejedelme

NAGY ANTAL

26

Hazai hírek

30

Tikkasztó szárazság

FUCHS ADRIENN

32

Czinczogás a víz alatt

BARÓ BOTOND

34

Rejtvény

36

A hantok madarai

SELMECZI KOVÁCS ÁDÁM

37

Dr. Jane Goodall Magyarországon

40

Ajánló

41

ZOO-hírek

42

Királynők és kisemberek kedvence

DR. HANGAY GYÖRGY

44

Cafrangos halvadász

FEHÉR TAMÁS

46

Parányi ékszer

VARGA SÁNDOR

48

Luxuscikk vagy létszükséglet

MIRTSE ÁRON

50

ROKONLÁTOGATÁS

Alighogy belépek a Jane Goodall Intézet dél-afrikai csimpánzrezervátumába, a Chimp Edenbe, a főemlősök egyike rikoltozni kezd, és hatalmasat lendülve azonnal a kifutón terem. Épp az alfa-nőstény, Jessica utasítja rendre a rakoncátlan kölyköket, akik állandóan megzavarják a 11 fős család reggeli pihenését.

A csimpánzok – közülük néhányan itt is találkozhatunk – eredetileg Afrika 21 országában élnek. A bonobóval vagy törpecsimpánzzal együtt a legközelebbi rokonaink. Számuk a 20. század elején még egymillióra volt tehető, ám a bozóthúsert folytatott orvvadászat, az illegális állatkereskedelem céljából történő csempészet, és a természetes élőhelyek elvesztése miatt ma már mindössze 15 000–300 000 egyedük él a vadonban. A legoptimistább számítások szerint a következő 10-20 éven belül kihalhatnak, ha a jelenlegi tendenciákat nem fordítják vissza.

Magát a Chimp Edent helyi szervezetek segítségével dr. Jane Goodall etológus, ENSZ-békenagykövet hozta létre 2006-ban a Dél-afrikai Köztársaság keleti részén. A vadregényes, ezerhektáros Umhloti Természetvédelmi Területen olyan csimpánzoknak biztosítanak lakóhelyet, amelyeket európai és afrikai cirkuszokból, illegális kereskedelemről, tengerparti üdülőhelyekről és éjszakai klubokból mentettek ki.

Bár az országban a csimpánz nem őshonos, a rezervátum célja az, hogy ezeknek az állatoknak a világát és mindennapjait az ökoturizmuson és az ismeretterjesztésen keresztül közelebb hozza az idelátogatókhoz. Ebben hatalmas segítséget nyújtott az Animal Planeten 2008-tól futó két év-

A világ egyik legöregebb csimpánza, Joao, aki az 1940-es években született Mozambikban, ma is él

A Chimp Eden sztárja, Cozy, akinek története az Animal Planetnek köszönhetően bejárta a világot

ados dokumentumfilm-sorozat, amelyből az egész világ megismerhette a Chimp Eden lakóit.

ESÉLY A TÚLÉLÉSRE

A Chimp Edenben élő három család mindegyike külön kifutóban lakik. Az egyedek legtöbbször veszélyes mentési akciókat követően – Szudánból és Angolából érkezett. A látogatók naponta kétszer vehetnek részt azon a vezetett túrán, amelynek keretében nemcsak a természeteshez közeli élőhelyükön láthatják a csimpánzokat, de megismerkedhetnek a sokat szenvedett állatok sorsával is.

Az órára pillantok, lassan 10-re jár, egyre többen érkeznek a Chimp Edenbe, ahol a munkatársak

már előkészítették a reggelire szánt vödörnyi gyümölcsöt és zöldséget.

Én szerencsés vagyok, mert a csimpánzsuttogóként emlegetett, a burundi népirtás elől menekülő főgondozó, az 56 éves Stany Nyandwi vezet majd körbe.

A CSIMPÁNZ ÉS AZ EMBER GENETIKAI ÁLLOMÁNYA NAGYJÁBÓL EGY SZÁZALÉKKAL TÉR EL EGYMÁSTÓL

– Bár a Chimp Eden csimpánzai kaptak egy második esélyt az életre – hiszen végre nyugodt körülmények között élhetnek –, mivel születésüktől fogva emberhez szoktak, nem lehet őket visszaengedni a természetes környezetükbe – mondja Stany, míg a látogatók a gondozókat követve lassan elhaladnak mellettünk. – Nálunk félig vadon tölthetik a napjait, és csoporttagként normális szociális interakciót folytathatnak. Persze ahhoz, hogy így legyen, rengeteg türelem és kitartás kellett.

A csimpánzok DNS-ének 98,7 százaléka azonos az emberével, ujjlenyomatuk, fizikai megjelenésük, és hangjuk is egyedi. Osztoznak minden érzelmünkben, mint például a féltékenység, a düh,

A Chimp Eden lakói kaptak egy második esélyt az életre, itt nyugodt körülmények között élhetnek

A legfiatalabb egyed a gondozók nagy meglepetésére itt született

a szerelem, a türelmetlenség és a félelem. Az átélt traumáik is olyan mélyek, mint az emberé. Igénylik a fizikai kontaktust, gyakran megcsiklandozzák egymást, sőt nevetni is képesek, ölelgetik és puszilják a másikat.

KÜLÖNLEGES ÉLETÚT

Stany tudja, miről beszél, hiszen az utóbbi 40 évét a csimpánzok megmentésének szentelte, nem mindennapi életútja során elsajátította bonyolult nyelvezetüket, a pant hootot is. Ahogy mondja, az állatokkal való munka adott új értelmet az életének, és az emberszabásúak gondozójaként nemcsak sikerült leküzdenie az alkoholfüggőségét, de megmenekült a bebörtönzéstől és a biztos haláltól is.

Stany 1995-ben hagyta el a háború sújtotta Burundit, hogy húsz, az ottani Jane Goodall Intézet által gondozott csimpánzt ausztrál mentorával, Debby Coxszal Kenyába menekítsen. Életében akkor

Mivel a csimpánzok születésüktől fogva emberhez szoktak, nem lehet őket visszaengedni a vadonba

ült először repülön, halálfélelme volt a magasban. – Néhány évvel azután, hogy csatlakoztam a burundi Jane Goodall Intézethez, mentőakciókra indultam. Egy csimpánzcsecsemőt kerestünk, amelyet illegálisan tartottak egy közösség tagjai. Körbesétáltam az udvaron, és apró, lerágott gyümölcsdarabokat vettem észre, amik arra utaltak, hogy egy csimpánz van a közelben. Ám hiába kerestünk, nem találtunk semmit, azt hittük, hogy elköltöztették. Mielőtt hazaindultunk volna, úgy döntöttem, hogy ismét bemegyek a házba. Megálltam a szoba közepén, és halkán, lágyan, ahogy a csimpánzok egymást hívják, szólomatni kezdtem a kicsit. Azonnal válaszolt, az ágy alatt volt egy dobozba rejtve. Ekkor jöttem rá, hogy talán van egy velem született képességem: tudok kommunikálni a csimpánzokkal, és ezt fel tudom használni a megmentésük érdekében.

A csimpánzok a Jane Goodall által alapított rezervátumban nemcsak biztonságban érezhetik magukat, de megfelelő gondozásban és rendszeres orvosi ellátásban is részesülnek

AZ EMBERI KAPZSISÁG ÁLDOZATAI

Stany az évek során megannyi technikát fejlesztett ki a csimpánzokkal való kommunikációra, megfélelő tartásukra, gondozásukra, amit itt, a Chimp Edenben is alkalmaz.

– A csimpánzok egymással való integrálása nagyon nehéz, és sok időt vesz igénybe. Sokuk a megpróbáltatások után egy életre traumatizált marad, de akad olyan is, aki teljesen felgyógyul.

Itt van például Jessica – mutat az első, családban élő nőstényre, aki épp egy banánt majszol. A többiek a bőséges reggeli után az árnyékban hűsölnék. – Egy dél-afrikai cirkuszban tartották a másik mentett csimpánzunk, Charles mellett. Amikor Jessica túl nagy és veszélyes lett ahhoz, hogy kezelni tudják, egy sötét szobában eldugott kis ketrecbe zárták. Több évig maradt ott. Ezalatt az idő alatt súlyosan bántalmazták, nem etették, és rendszeresen verték. Amikor Jessica 2009-ben

A CSIMPÁNZOK 10-20 ÉVEN BELÜL KIPUSZTULHATNAK A TERMÉSZETBŐL

megérkezett hozzánk, borzalmas állapotban volt mind fizikai, mind lelki értelemben. A bundáját szinte teljesen kitepte, ami ma is látszik még, mert foltokban kopasz, csont és bőr volt. Erős jellemére vall, hogy a traumái ellenére viszonylag hamar felépült, a szociális viselkedése megfelelő. Játékos természet, de nagyon domináns személyiség, szükség esetén fegyelmezi a fiatalokat.

EGY MEGINDÍTÓ TÖRTÉNET

Az első család után átsétálunk a második csoporthoz. Valahol a távolban egy zsiráf tűnik fel, a természetvédelmi terület ugyanis növényevőknek, köztük zsiráfoknak, zebráknak és gnúknak is ott-hont ad. A villamos árammal ellátott kerítéshez érve felsétálunk a kilátóba. Az egyik csimpánz azonnal kitűnik a többi közül, ugyanis két lábon

Dr. Jane Goodall, a csimpánzok megmentője

Mint ismeretes, földünk legnépszerűbb etológusa, természetvédelmi aktivistája, dr. Jane Goodall már egészen fiatalon, tizévesen elhatározta, hogy Afrikába költözik, és vadállatok viselkedését fogja tanulmányozni.

1957-ben ismerkedett meg Louis Leakey antropológus-paleontológussal, akinek a titkárnöje lett. Leakey úgy vélte, az olyan emberszabású majmok, mint a csimpánzok, gorillák és orangutánok természetes környezetükben való megfigyelésével a valószínűleg közeli feltételezésekhez juthatunk kőkorszaki elődeink viselkedését illetően.

Így került Jane mindössze 26 évesen, mindenféle előképzettség és tapasztalat nélkül a tanzániai Gombe Nemzeti Parkba, hogy az ott élő csimpánzokat tanulmányozhassa. Kutatási eredményei gyökeresen megváltoztatták a főemlősökhöz fűződő kapcsolatainkat.

Dr. Goodall bebizonyította, hogy a csimpánzok nemcsak használják a szerszámokat az élelemszerzéshez, de készítenek is azokat, kétségbe vonva ezzel azt a megingathatatlan tünő elképzelést, miszerint csak az ember képes eszközöket készíteni.

Jane életében az 1986-os, Chicagóban megrendezett csimpánz-konferencia hozott drasztikus változást. Az itt elhangzott adatok, amelyek feketén-fehéren kimutatták, hogy az emberek hanyagsága miatt milyen ütemben tűnnek el az emberszabásúak a földről, az összes kutatót megdöbbentették.

Ekkor döntötte el Jane, hogy ahelyett, hogy visszamenne a dzsungelbe, inkább felveszi a harcot az állatkísérleteket vég-

Fotó / Jane Goodall Intézet/Michael Neugebauer

ző tudósokkal, a környezetszennyezéssel, és járja a világot előadásokat tartva, hogy így hívja fel a figyelmet az élőhelyek pusztulására, fogyasztási szokásaink környezetkárosító hatásaira és közös felelősségünkre.

A Jane Goodall Intézetet 1977-ben hozta létre kezdetben azzal a céllal, hogy így folytassa úttörő kutatását a csimpánzok viselkedésével kapcsolatban, ma a szervezet mintegy száz országban tölt be vezető szerepet a veszélyeztetett fajok és élőhelyek megőrzésében.

A pant hootot, a csimpánzok különleges nyelvét, amin kommunikálnak egymással, Stany is megtanulta

sétál. Ő a Chimp Eden sztárja, Cozy, akinek története az Animal Planet-dokumentumfilmnek köszönhetően bejárta a világot.

Cozy egy amerikai laboratóriumban született, ahol orvosi kísérletekre használták, majd egy olasz férfi vásárolta meg, és magával vitte Olaszországba. A csimpánz végül turisták között kötött

Jessicát egy dél-afrikai cirkuszban tartották, később egy sötét szoba eldugott ketrecébe zárták

teljes értékű tagjaként, a fiatal egyedek pedig felnéznek rá. Az érzékeny lelkivilágú Cozy sok társának segített már beilleszkedni a csoportba.

Bár a csimpánzok itt, és a többi, dr. Jane Goodall által alapított rezervátumban végre biztonságban érezhetik magukat, a természetvédők szerint az igazi sikert az jelentené, ha nem lenne több olyan állat, amelyet meg kell menteni, és menedékhelyre vagy állatkertbe vinni. Stany, mint a legtöbben, az oktatásban látja az egyetlen lehetséges megoldást. A Jane Goodall Intézetek ebben világszerte nagyon fontos szerepet játszanak. Az Ember/Állat Konfliktuskezelési Programjuk például a még vadon élő állatok védelmét szolgálja.

– A programunk keretében elmegyünk a vidéki közösségekbe, és megtanítjuk az embereknek, hogyan éljenek harmóniában a vadállatokkal, felhívjuk a figyelmüket a természetvédelem fontosságára, valamint arra, hogy a közösségeknek milyen előnyük származik abból, ha a jövő generációi számára megőrzik a környezetet, és bennük a csimpánzokat. Csak összefogva akadályozhatjuk meg, hogy legközelebbi rokonaink 10-20 éven belül kihaljanak természetes élőhelyükről.

BALOGH BOGLÁRKA

Fotók: Jane Goodall Institute Chimp Eden

ki, ahol gyerekruhákat adtak rá, és fotózásra kényszerítették. Gazdája ivartalanította, ám a növekvő csimpánzt egyre nehezebb volt munkára bírni, egyetlen megoldás maradt: a verés. Cozy a fejét ért ütések miatt agykárosodást szenvedett, majd miután a gazdája meghalt, évekig egy lakókocsiban tárolt apró ketrecben élt. Amikor már annyira gyenge volt, hogy nem tudott mászni sem, valakinek megesett rajta a szíve, és felhívta a hivatalos szerveket.

Szerencsére a Jane Goodall Intézetnek sikerült megmentenie Cozyt, 2006-ban szállították Olaszországból Dél-Afrikába. Hosszú utat tett meg az ideérkezése óta: mára sikeresen kommunikál a többi csimpánzzal, s bár a szellemi kapacitásait tekintve más, mint a fajtársai, a csoport elfogadta

A Stany Nyandiw, a burundi csimpánzsuttogó az utóbbi 40 évét a csimpánzok megmentésének szentelte

HOGYAN MENTHETŐ MEG AFRIKA VADVILÁGA?

VASTAGBŐRŪEK MENEDÉKE

A hazánkban még a könyvekből is alig ismert, mindössze 3245 km²-es Mkomazi Nemzeti Park Tanzánia északnyugati szegletében, a Kilimandzsáró és Tanga régióban helyezkedik el. A jól megközelíthető, védett terület sűrűn lakott, közvetlenül a határán lévő huszonöt faluban több százezer ember él. A parkban sok nagy testű növényevő található, közülük kiemelt figyelmet fordítanak a keskenyszájú orrszarvúkra (*Diceros bicornis*).

Mkomazi északról határos a kenyai Tsavo Nemzeti Parkkal, a két összefüggő területet nevezik együtt Mkomazi-Tsavo Ökosisztémának, amely Kelet-Afrika második legnagyobb természetvédelmi területe.

Egy nemzeti park sikere vagy éppen kudarca nagymértékben azon múlik, hogy a helyi lakosság támogatja-e a védelmét és a célkitűzéseit vagy sem. A közösségekkel a kapcsolatteremtés alapja, ha megtapasztalják, hogy ők is a park létének hasznélvezői, ugyanakkor bevonják őket az életüket meghatározó döntésekbe is. A nemzeti park a környék gazdasági motorjává válhat, ahol az emberek munkához jutnak. Mindez hozzájárul egy a parktól függő, természetvédelem vezérelte gazdaság létrejöttéhez.

A Xántus János Alapítvány programjai jövőképet vázolnak és munkahelyeket teremtenek. Ugyanakkor igyekeznek megoldást találni a park területét elhagyó vadak okozta károk – a közösségek helyben maradásának legfőbb gátjai – elhárítására, enyhítésére.

AZ ORRSZARVÚK BARÁTAI

Az oktatási program angol kezdeményezésre indult, ám négy évvel ezelőtt megszűnt a támogatás és a szakmai segítségnyújtás. Az angol kollégák a munkát maguk végezték, a tanzániai szakembereket nem vonták be. A külföldi ökológusok távozásával a program magára maradt – és tönkrement. A Xántus János Alapítvány a helyi szakemberek bevonásával indította újra a programot. Az infrastruktúra adott, de a vezetésnek segítségre van szüksége ahhoz, hogy ez a nagyszerű kezdeményezés ismét a célnak megfelelően működhessen.

Keskenyszájú orrszarvúk az itatónál

Fotó / Mkomazi National Park

A park közelében élő gyerekek és felnőttek többségének nem nyílik lehetősége arra, hogy a védett területre eljusson, az élővilágát megismerhesse. A szervezett parklátogatások alkalmával azonban a diákoknak életre szóló, felejthetetlen élményt jelent egy zsiráf, varacskos disznó, netán épp egy orrszarvú megpillantása, és a táborban dolgozók megannyi szerepükben (vadőr, idegenvezető, szakács, kertész, mechanikus, ács, szobalány stb.) példaképként állnak előttük a későbbi pályaválasztás során. A programot kidolgozott struktúra szerint vezénylik le, amihez oktatási anyagok is készülnek. Ismeretterjesztő feladatfüzeteket osztanak ki a tanulóknak, amelyeket a nap végén magukkal vihetnek.

A gyerekeket 35 fős csoportokban a nemzeti park színes busza szállítja iskolájukból a park kapujáig, ahol az örök tisztelegve fogadják őket. Onnan a keskenyszájú orrszarvúk számára elkülönített, védett területre utaznak.

Az elefántok, főleg a száraz évszakban, gyakran elhagyják a nemzeti park területét, és ez konfliktushelyzetet teremt a helyi lakossággal

Fotó / Kovács Zsolt

AFRIKA VADVILÁGÁT CSAK A HELYI LAKOSOK SEGÍTSÉGÉVEL LEHET MEGÓVNI

A csoport találkozik a vadőrökkel és az orrszarvúnyom-olvasó katonákkal, akik izgalmas, de nem veszélytelen munkájukról mesélnek nekik. Útközben megállnak a tábor több pontján is: például a műhelyben, ahol a safariautókat szervizelik.

A Rafiki wa Faru program résztvevői találkoznak Kisimával, az árva orrszarvúborjával

Fotó / Mkomazi National Park

A csoport végül a domb tetején lévő oktatóközpontba érkezik, ahonnan csodálatos kilátás nyílik a tájra. Itt tapasztalt helyi előadókkal megvitatják a legfontosabb ismereteket a parkról, bemutatják nekik a sikeres visszatelepítések után szaporodó fajokat, és külön felhívják a figyelmüket a park legveszélyeztetettebb, kulcsfontosságú fajára, a keskenyszájú orrszarvúra. Ebéd után további játékos feladatok várnak a diákokra.

A VADÓRÖK KIKÉPZÉSE NEHÉZ ÉS HOSSZADALMAS FELADAT

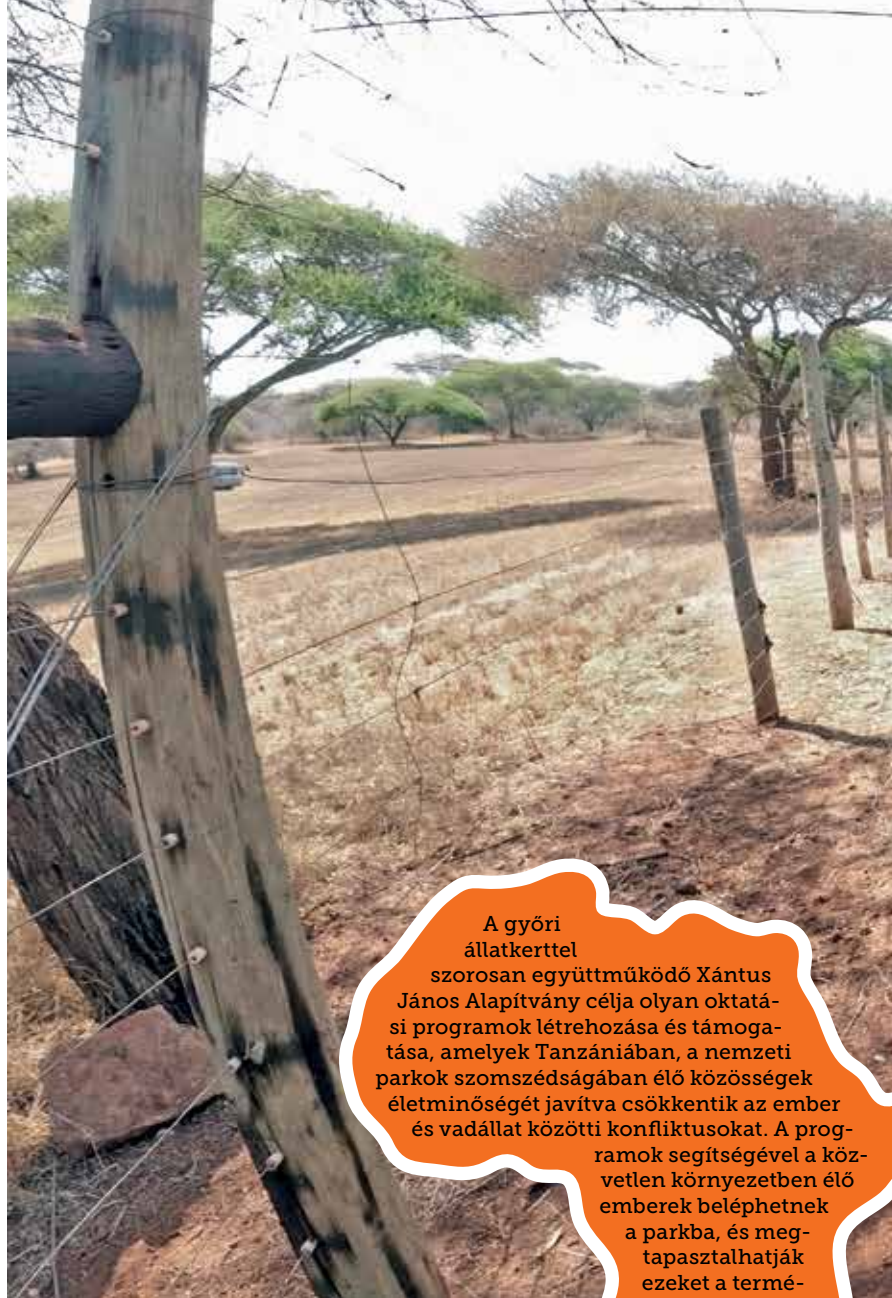
A program neve (Rafiki wa Faru, az Orrszarvúk barátai) is tükrözi a fő célt: a park közelében élő emberek ne az ellenségei, hanem elkötelezett támogatói és védelmezői legyenek a területnek. Évente 25-30, egyenként 35 főből álló csoport látogatása tervezhető, így 850-900 gyermek jelenlétét biztosítják a környék közel két tucat falujából.

ÉHES ELEFÁNTOK

Az idősebb generáció számára rendszeresen szervezett falugyűléseken alternatív forrásokat kell kínálni az orrvadászat és orvhalászat, illetve az illegális fa- és nádkitermelés helyett. A helyi termékek, termények folyamatos felvásárlásának köszönhetően a lakosok érzik, hogy fontosak a park számára, szükség van a munkaerejükre. A nemzeti parkok a munkalehetőségek széles skáláját kínálják a helyieknek, akik lehetnek vadőrök, útfenntartók, vagy a turizmusban is dolgozhatnak. A parkok által kínált alternatív pénzkereseti lehetőségekhez, mikrovállalkozások kiépítéséhez segítséget és szakképzést kapnak, és biztos bevételi forráshoz juthatnak például gombatermesztéssel, méhészkedéssel, csirkék nevelésével, haltenyésztéssel, erdőtelepítéssel.

A nemzeti park közvetlen határán fekvő falvakban a kivándorló vadállomány, elsősorban az elefántok, jelentős károkat okoznak. A földért, élelemért és vízért folytatott harc a két fél között sokszor halálos kimenetelű. A nemzeti park gyors reagálásától azért jött létre, hogy hívás esetén azonnal induljon és elkeresse a földekről a portyázó elefántokat.

Mindazonáltal az ott élő embereknek is meg kell tanulniuk, hogyan kezeljék vagy előzzék meg az ilyen helyzeteket. Tudásra és felszerelésre van szükségük. Meg kell tanulniuk, hogyan készítsenek elektromos kerítéseket, amelyek megakadályozzák a nagy testű, kukoricára éhes állatok behatolását a mezőgazdasági területekre. Meg kell védeniük a kutakat és a vízforrásokat, amelyeket az elefántok tönkreteszhetnek. Chilibombával, reflektorok-

Kisima és gondozója, Zacharia a reggeli sétájukon

Fotó / Mkomazi National Park

a terményt olyan növényekkel körbeültetni, amelyeket nem szeretnek, így csökkentve a megélhetést biztosító kukoricaföld tönkretételének veszélyét. A park területét rendszeresen elhagyó elefántcsapatokat mindig tapasztalt tehenek, matriarchák vezetik. Ha ezekre a tehenekre műholdas jeladóval ellátott nyakörvet tesznek, a csoportok mozgása nyomon követhető, így a kitörésük a nemzeti parkból megelőzhető, vagy a gyors reagálású egység gyorsabban elterelheti őket a lakott területek közeléből. Az állatok kitörésének megakadályozása elsődleges fontosságú, így nem támadhatnak rá a földjeiket kétségbeesve védő emberekre sem.

KATONAI KÉPZÉST KAPNAK

A Mkomazi Nemzeti Parkban közel 70 vadőr (ranger) dolgozik. Alapképzést a felvételükkor kapnak, a katonai képzésük folyamatos. Munkájukra hatalmas szükség van, de ahhoz, hogy az elhivatottságukat, elköteleződésüket fenn lehessen tartani, a szakmai képzésüket is biztosítani kell. Munkájuk során egyre korszerűbb eszközöket használnak, de a GPS, a radiotelemetria és más modern, a vadállomány monitorozásához elengedhetetlen eszközök működtetéséhez hiányos az ismeretanyaguk.

A győri állatkerttel szorosan együttműködő Xántus János Alapítvány célja olyan oktatósi programok létrehozása és támogatása, amelyek Tanzániában, a nemzeti parkok szomszédságában élő közösségek életminőségét javítva csökkentik az ember és vadállat közötti konfliktusokat. A programok segítségével a közvetlen környezetben élő emberek beléphetnek a parkba, és megtapasztalhatják ezeket a természeti tereket, így megérthetik, hogy mit és miért kell megőrizniük.

A NEMZETI PARKOT ELHAGYÓ ELEFÁNTOK VESZÉLYEZTETIK A FALUSIAKAT

kal, kürtökkel vagy akár a méhkaptárak lakóival is elriaszthatják az elefántokat. A folyamatosan támadott földterületeken ajánlatos olyan növényeket termesztetni, amelyek kevésbé vagy egyáltalán nem ízletesek a vastagbőrűek számára. Érdemes

A vadőrök folyamatosan életveszélyben dolgoznak. Fegyverekkel ugyan el vannak látva, de az elsősegélynyújtásban nem elég képzettek, és a megfelelő eszközök sem állnak rendelkezésükre. Az alapítvány 35 ranger számára készít elő évente két alkalommal tíznapos gyakorlati tréningprogramot, ahol hazai és külföldi előadók segítségével juttatják őket naprakész szakmai ismeretekhez. A képzés során használt sátrakat, GPS-jeladókat és elsősegélynyújtó eszkö-

A Rafiki wa Faru program heti két iskolacsoportot fogad a nemzeti parkban

Fotó / Mkomazi National Park

zöket végül a rangerek rendelkezésére bocsájtják. A megszerzett ismeretanyag segíti a túlélési esélyeket orvvadászok megjelenése vagy állattámadások esetén, ugyanakkor magasabban képzett, értékes, elkötelezett munkavállalókká teszi a vadőröket, akik büszkéek lehetnek arra, amit csinálnak, és így talán nem akarják majd elhagyni az országukat.

A nemzeti park különösen száraz, de gazdag állatállománnyal rendelkező területein kutakat

fúrnak, amelyek folyamatos vízellátást biztosíthatnak a kialakított víztározókban, amelyek egész évben itatóhelyként szolgálhatnak. A folyamatos vízellátás megelőzheti az állatok migrációját. Sajnos azonban a parkban található felszín alatti vizek változó sótartalma miatt a kútfúrásoknak csak egy része sikeres.

DR. BAGÓ BÁLINT

SZENEGÁL-SZAFARI

Nyugat-Afrika élővilága vadban sokáig éppoly gazdag volt, mint Kelet-Afrikáé, csak éppen nemigen tudtunk róla. A kontinensnek erről a részéről összehasonlíthatatlanul kevesebb könyv, újságcikk vagy bármilyen más híradás jelent meg, mint az Indiai-óceán felőli területekről. Kittenberger, Széchenyi és a többiek könyvei is a kontinens „szarva” alatt játszódnak, így aztán nem csoda, ha például Szenegál vadvilágáról és természeti viszonyairól hiányosak az ismereteink.

Szenegál egy-két emberöltővel ezelőtt még vadban gazdag ország volt. Szép számmal éltek erre felé nyugat-afrikai oroszlánok (*Panthera leo leo*), s Európa állatkertjeibe – például a budapestibe – is jutott belőlük bőven. Hajdan zsiráfok (*Giraffa camelopardalis peralta*) is éltek errefelé, de ma már hiába keresnénk őket a természetben. A fekete orrszarvú legkisebb alfaja, a *Diceros bicornis minor* alig néhány éve pusztult ki nemcsak az országból, hanem a föld színéről is. Elefántot (*Loxodonta africana*) csak egyetlen, Guineával határos nemzeti parkban őriznek, a nemrég még szélé-

A fakó lóantilop nyugati alfaja leginkább az erdős szavannákon és más füves területeken él. Legnagyobb számban Burkina Fasóban, Kamerunban és Dél-Szudánban fordul elő

A nílusi krokodil Szenegál szinte minden nagyobb vizes élőhelyén előfordul. Legnagyobb példányai akár öt méter hosszúak is lehetnek. Nyugat-afrikai alfaját több kutató már külön fajnak tekinti

ben-hosszában elterjedt fehérarcú csimpánzok (*Pan troglodytes verus*) száma több ezerről mintegy 150-re csökkent, az országban élő hiénakutyák (*Lycaon pictus manguensis*) pedig az alfaj utolsó mohikánjainak számítanak – és a sort még sokáig folytathatnám.

TÁMAD A SIVATAG

Felmerül a kérdés: viszonylag rövid idő alatt miért csökkent ennyire az ország vadállománya? Az egyik ok kétségkívül a sivatag terjeszkedése, ami persze összefügg az emberi tevékenységgel. Az egyre növekvő népességnek természetesen mind több fára van szüksége, így az őshonos fafajok jelentős része faszénné alakult, illetve áldozatul esett a megszámlálhatatlan mennyiségű kecskének, amelyek – a többi háziállattal karöltve – mindent megtesznek azért, hogy a természetes vegetáció megszűnjön. Ezt a folyamatot érzékelték az ökológusok is, akik úgy döntöttek, hogy a lassan növekvő őshonos fás szárúakat gyorsan növekvő eukaliptuszokkal pótolják. Hatalmas területekre telepítették be ezeket az ausztrál fákat, amelyek nem igazán akadályozzák a sivatag előrenyomulását, és a törzsük nagy olajtartalma mi-

att faszenet sem igen lehet belőlük csinálni, a helyi állatok nem fogyasztják őket, így legfeljebb árnyékot adnak, vagy az ágaik között madarak fészkelnek.

A globális felmelegedés fokozottan sújtja az országot. Jó példa erre a Saloum folyó, amelynek vize az óceántól száz kilométerre még alkalmas sólepárlásra, ugyanis nem a folyó folyik az óceánba, hanem az óceán a folyóba. Ez természetesen az egész ökoszisztémát megváltoztatja. Sőt, az egykori rizsföldek helyén ma sólepárlók találhatók.

HÁZIÁLLATOK MINDENÜTT

A népességrobbanás magával hozta a rengeteg háziállat jelenlétét is. Ez nagyjából azt jelenti, hogy nemcsak a városok és falvak vannak tele birkákkal, kecskével, szamarakkal, de mindenütt a kóborló példányaikkal lehet találkozni, amelyek az utolsó növényeket is tövig rágják. A védett területeken kívül gyakorlatilag nem lehet látni nagyobb testű vadon élő emlősállatot, ez alól talán csak a varacskos disznó (*Phacochoerus africanus*) a kivétel. A ragadozókat a házi patások védelmében gyakorlatilag kiirtották, ma már eseményszámba megy, ha az ember egy hiénával találkozik. Noha sok az elpusztult állat – az utak mellett itt is, ott is lehet látni elütött szamarat, kecskét –, keselyűkkel a haszonállatoknak való gyógyszerek okozta, egész Afrikát és Ázsiát érintő nagyfokú mérgezhullám következtében mégis alig találkozhatunk. Az egész országban iszonyatos mennyiségű a szemét, a településektől távoli területeken is ott csúfoskodnak a színes műanyag bevásárlószatyrok, PET-palackok és társaik.

LENYŰGŐZŐ MADÁRVILÁG

Noha a Szenegálba ékelődő Gambia ma az európai madarászok egyik fő célpontja, azért az előbbi sincs híján a pompás tollasoknak. Gyakori a nyugati vöröscsőrű tokó (*Tockus kempii*), amely az egész országban előfordul. Rokona, a sötétebb szürke tokó (*Tockus nasutus*) azonban jobbára a délebbi területeken fordul elő. A leggyakoribb vízimadár kétségkívül az apáca-fütyülőlúd (*Dendrocygna viduata*), néhol ezres csoportjaival is talál-

A hazánkban is nagy számban előforduló szalakóta közeli rokona, az abesszin szalakóta szerencsére még gyakori az országban. Leginkább a szavannás, nyílt területeket kedveli

kozni. Kontinensünkön is kedvelt és igénytelen kerti díszmadár. Amerikában is él egy nagy populációja, az ornitológusok pedig a fejüket vakarják, miként

AZ ORSZÁG MADÁRVILÁGA RENDKÍVÜL GAZDAG

eset ennyire messze egymástól a faj két élőhelye. A szalakóták több fajával is találkozni Szenegálban, legtöbbször a valószínűtlenül kék abesszin szalakóta (*Coracias abyssinicus*) kerül szem elé. A helyiek úgy tartják, ez a madár süket, ezért nem repül el az ember közeledtére.

A vízpartok különleges madara a gogó, más néven kalapácsfejű madár (*Scopus umbretta*), amely a nevét különleges formájú fejéről kapta. Igazi halévő, zsákmányát sokáig forgatja a csőrében, majd időnként feldobja vagy földhöz veri. A faj másik érdekessége, hogy méretéhez képest hatalmas fészket épít. A folyók, tavak partján szinte mindenütt ott vannak a lármás rétisasok (*Haliaeetus vocifer*), amelyek a hazai rétisas közeli rokonai, fő táplálékuk nekik is a hal. Emellett a dögre is rájárnak, sőt megfigyelték, hogy vízimadarakat is fognak. Leggyakrabban egy víz fölötti ágon ülnek, s onnan kémlelik esetleges zsákmányukat.

Természetesen e cikk keretein belül lehetetlen felsorolni azokat a madarokat, amelyekkel egy természetvizsgáló találkozhat. Ám egy jól szervezett kétételes úton száznál is több madárfajt lehet megfigyelni. Közöttük vannak ott teledő, vagy csak megpihenő európai fajok is. Kis pólingot, fattyú- és kormos szerkőt, fenyérfutót magam is láttam.

A már csak kb. 200 példányban előforduló nyugati óriás jávorantilop kritikusán veszélyeztetett

OROSZLÁNOK HAZÁJÁBAN

Az emlősök megfigyelése már problémásabb, e célból a legjobb valamelyik rezervátumot felkeresni. A turistáknak a fővároshoz és az üdülővárosokhoz viszonylag közeli Bandia rezervátumot szokták ajánlani, amely azonban inkább egy rezervátum és egy szafaripark különös keveréke. A nagyjából

3500 hektáros, bekerített területen jobbára a hazai fauna képviselői láthatók: a természetben már nagyon ritka óriás jávorantilop (*Taurotragus derbianus*), amely a nevével ellentétben kisebb, mint a jávorantilop, a nyugat-afrikai kafferbivaly (*Syncerus brachyceros*), amely kisebb a vadászönyvekből jól ismert kelet- és dél-afrikai kafferbivalynál. Állítólag kötekedőbb természetű, mint jól ismert kelet-afrikai rokona, kisebb is nála, és a homlokát sem fedi erős páncél.

A majmokat a sárgahasú szavannacerkókok, más néven zöld majmok (*Chlorocebus aethiops sabaues*) és a huszármajmok (*Erythrocebus patas*) képviselik. Sajnálatos módon a turisták kedvéért számos olyan afrikai állatfajt is betelepítettek, amely soha nem is élt az országban. Ilyen az impala, a szélesszájú orrszarvú, az alföldi zebra, a jávorantilop. Szerencsére a zsiráf esetében ügyelnek arra, hogy az egykor ott élt alfajt mutassák be.

Az állatok szafariautóról könnyen megfigyelhetők, már csak azért is, mert az utak mellett etetik őket. Ragadozók persze nincsenek, illetve egy hiéna lakik a bejárat melletti tágas kifutóban. Az állatbemutatóhoz tartozik egy jókora, nilusi krokodilokkal (*Crocodylus niloticus chemses*) benépesített tó is.

Aki teljesen szabadon élő állatokat szeretne látni, annak máshová kell mennie. Megfelelő célpont lehet a vadban gazdag, 913 000 hektáros Niokolo-Koba Nemzeti Park, amely átnyúlik Guineába, és

Elütött lovon lakmározó karvalykeselyűk (*Gyps rueppelli*). A keselyűk éles látásuknak köszönhetően nagy távolságokról képesek rátalálni az elhullott állatokra

A vörös páviának a magyar szakkönyvekben még guineai szavannapávián és szfinx pávián néven is szerepelnek

együttal bioszféra-rezervátum is. A legkülönfélébb vegetációjú területeken kis szerencsével számos antilopfajjal is találkozhatnak a látogatók. Száraz évszakban a kiszáradt tavak alján keresnek vizet a vörös páviának (*Papio papio*), a huszármajmok, grivetek, varacskos disznók és antilopok. De a kiszáradt tó- és folyómedrek vonzzák a madarakat is, a nyerges gólyától a feketenyakú koronásdaruig, számos fajuk él itt.

Szenegál

Az egykori francia gyarmat függetlenségét 1959-ben kiáltották ki. Hivatalos nyelve ma is a francia. Kiterjedése 196 190 négyzetkilométer. Szinte az egész ország egy síkság, legmagasabb pontja az 500 métert sem éri el. Területének legnagyobb része száraz szavanna vagy félsivatag. Lakosainak száma 2021-ben 16 876 720 volt, ám ez a szám gyorsan növekszik, mivel egy nőnek átlagosan hat gyermeke születik. 2000-ben az ország népessége még csak 7 172 000 volt, tehát mindössze húsz év alatt jóval több, mint kétszeresére gyarapodott. Az ország fővárosa Dakar, valaha Saint-Louis volt.

Területén több nemzeti park és vadrezervátum működik, a legismertebb a Dzszudzs Madárrezervátum és a Niokolo-Koba Nemzeti Park. Legjellegzetesebb növénye a hatalmasra növő baobabfa.

Az akár százfős hordákban élő vörös páviának klánjai kisebb hordákból tevődnek össze. Nem különösebben félnek az embertől. Ha megközelítjük őket, más majmoktól eltérően nem iramodnak el, hanem szép komótosan továbbállnak. A huszármajmok a világ leggyorsabb majmai, rövid távon 50 km/órás sebességgel menekülnek. Jobbára a talajon tartózkodnak, ám egy őrszem gyakran figyel egy fa tetejéről.

A nemzeti park nem annyira felszerelt (és nem is olyan drága!), mint a kelet-afrikai nemzeti parkok

többsége. A szálláshelyek, amelyekből nincs túl sok, többnyire nélkülözik a luxust, de még a legalapvetőbb szükségleteket sem mindig elégítik ki, például ahol a mi kis csoportunk táborozott, a nemzeti park bejáratától mintegy 35 kilométerre lévő Lion Campben, a 45 fokal hőség ellenére a folyó víznek is híján voltak. Igaz, hideg sört mindig lehetett kapni.

A nemzeti parkba az útviszonyok miatt csak strapabíró terepjárával lehet behajtani, ha az nincs, akkor a park szafariautóit lehet igénybe venni.

A kalapácsfejű madár a halat először földhöz csapkodja, majd mielőtt lenyelné, többször is feldobja a levegőbe

A krokodilusmadár (*Pluvianus aegypticus*) a tavak és folyók parti zónáit lakja

A vezetők (guide) kívánságra a legváltozatosabb élőhelyeket érintve hosszú utakat szerveznek a parkban. Ilyenkor bőven akad látnivaló. A leggyakoribb antilopfaj a bozóti antilop (*Tragelaphus scriptus*), amely gyakran szökell át a terepjáró előtt az úton. Jobbára magányosan él, bár néha két-három példány is összeáll. A nemzeti park nevében szereplő koba szó fakó lóantilopot (*Hippotragus equinus koba*) jelent, szerencsére őt is csaknem minden alkalommal sikerült megpillantanunk. Épp ilyen gyakori a szinte az egész kontinensen elterjedt defassa

tiloppal (*Cephalophus rufilatus*) is sokszor találkozunk, de mivel mindig ő vett minket előbb észre, sajnos a fotózása nehézségekbe ütközött. Gyakori a nyugati oribi (*Ourebia quadriscopa*), amely korántsem annyira türelmes, mint például a víziantilop. Amint meglátja az autót, hatalmas ugrásokkal menekül, igaz, egy bokor takarásából azért vissza-visszanéz. Persze ilyenkor ember legyen a talpán, aki le tudja fényképezni. A száraz évszakban elég száraznak mutatkozó Gambia folyóban krokodilok és vízilovak is élnek. Ez utóbbiak nem is kevesen, állítólag több ezer példány él a nemzeti parkban, mi összesen hármat láttunk, és két további egyed nyomait fedeztük fel. Az igazi csemege az oroszlán lett volna, ám ezen a hatalmas területen mindössze 120 egyed él, így a találkozás velük szinte lehetetlen. Már annak is örültünk, hogy egy hajnalon hallhatuk a bömbölésüket. Úgy két-három kilométerre lehetnek. Szintén nem volt szerencsénk csimpánzokhoz, amelyek arról is ismertek, hogy az agyforraló kánikulában barlangokban keresnek menedéket. Sajnos már ők is nagyon kevesen vannak.

KOVÁCS ZSOLT
A szerző felvételei

NAGYOBB EMLŐSÖKKEL MÁR CSAK A VÉDETT TERÜLETEKEN TALÁLKOZHATUNK

víziantilop (*Kobus defassa*) is, amely – a nevével ellentétben – a szárazabb területeken is vígan megél. A közönséges kob (mocsári víziantilop) (*Kobus kob*) viszont ragaszkodik a tavakhoz és folyókhoz (bár száraz időszakban ilyen nemigen talál, lévén sok vizinövényt fogyaszt, és a támadói elől, ha teheti, a nádasba menekül. A kis termetű deres bóbításan-

A nyugat-afrikai kafferbivaly jelentősen kisebb, mint a Kelet-Afrikában élő rokona. Fennmaradását leginkább hús vadászat és élőhelyének elvesztése veszélyezteti

A defassa víziantilop Afrika nagy részén előfordul. Állományát a természetben 95 000 példányra becsülik

BEJRÁK, DIKDIK

Hirola, dibatag, bejra, dikdik, gerenuk. Csupa egzotikus elnevezés, amelyek akár egy kvízműsor feladványai is lehetnének, de ha tudná is valaki, hogy állatokról van szó, valószínűleg csak kevesen lennének képesek az adott fajról pontos leírást adni. Arra a kérdésre, hogy hol élnek, még kevesebben tudnának válaszolni. Amikor pedig kiderülne, hogy a szóban forgó állatok élőhelye Szomália, akkor már sokan elgondolkodnának, hogy befizessenek-e egy ottani szafarira. Most Szomália egy függetlennek kikiáltott államába, Szomáliföldre kalauzoljuk olvasóinkat.

Negyvenéves terepjárónk órák óta dökög a savannás, bozotos félsivatagban, hogy végre elérjük úti célunkat, a Debbis Abszolút Erdőrezervátumot. Április van, és ez Északkelet-Afrikában – amit az alakja miatt Afrika szarvának is neveznek – már az esős évszak kezdete, így hamar elered az eső, és a száraz, poros útból süppedős dagonya lesz, a szakadt ponyván ömlik be a víz. Idős sofőrünk már az utat is alig látja, a mellettünk ülő rendőrök a gépkarabélyokat, mi a fotófelszerelést próbáljuk szárazon tartani. Végre megérkezünk táborhelyünkre, ahol azt tapasztaljuk, hogy a heves esőzések miatt az Ogo-fennsíkrol lezúduló víztömeg hömpölygő zuhatagokká változtatta a folyómedreket (vádikat), ami alól a táborunk szomszédságában található vádi sem kivétel. Így egész éjjel rettegünk, mikor sodor el minket az áradat. Egy német barátunk meghívására

A felvevőpiacon csökkenő kereslet miatt több tucat gepárd rekedt az országban. Hiába az elkobozás, a csempészek most a menhelyeket létesítő gazdag állatmenetítő szervezetektől remélnék bevételt

A fél évszázada még gyakorinak számító Speke-gazellát (*Gazella spekei*) az orvvadászat és az élőhelyek elvesztése a veszélyeztetett fajok listájára helyezte

érkeztünk ide, hogy a vadállatmentő központ megtervezésében nyújtsunk némi segítséget.

MI LESZ A GEPÁRDOKKAL?

Szomália nevének hallatán mindenkinek az évtizedek óta zajló polgárháború jut az eszébe, de az ország északi részén található, egykoron angol fennhatóság alá tartozó Szomáliföld 1991 óta független az anyaországtól, igaz, ezt csak kevés állam ismeri el. A terület nagyjából biztonságos, így a helyi kormányzat a turizmus fellendítésében és a természeti értékek megőrzésében látja a jövőt. Ezért egyre több természetvédelmi területet alakítottak ki, és felvették a harcot az állatcsempészek ellen is. A tőlük elkobozott vadállatok kerülnek majd ide a menhelyre, beleértve a veszélyeztetett fajnak számító Sömmerring-gazellákat (*Nanger soemmerringii*), a dorkász-gazellákat (*Gazella dorcas*) és talán pár ragadozót is. Ekkor még úgy tűnt, hogy a Hargeysa városban ideiglenesen elhelyezett észak-afrikai gepárdok (*Acinonyx jubatus soemmerringii*) példányai is ide kerülnek, de azóta egy gepárdokkal foglalkozó külföldi szervezet új menhely építésébe kezdett. A gepárdok helyzete érdekes kérdés. Korábban rengeteget csem-

REK, GERENUKOK

pésztek a Közel-Keletre, ahol tehető magánemberek a hiedelemmel ellentétben nem vadászatra, hanem kedvtelésből tartották őket. A célországok egyre szigorodó természetvédelmi törvényeinek és a betartásuknak, illetve az egyre jobban képzett határőrségeknek köszönhetően azonban ez a fekete piac napjainkra gyakorlatilag megszűnt, így egyre több idáig átcsempészett fiatal gepárd reked az országban. Mivel a gepárd egész Szomáliából kikapott, és a visszavándítására nincs sok esély, az ember által nevelt példányok valószínűleg életük végéig fogságban maradnak. További probléma az egyes alfajok elkülönítése, ugyanis korántsem biztos, hogy az ide érkező példányok mind az Etiópiában vadászók által befogott észak-afrikai alfajt képviselik. Délen, a Szomáliával határos Kenyában már a törzsalak (*A. j. jubatus*) él, így nem nehéz elképzelni, hogy a csempészek anno annak beszerzésével is foglalkoztak.

A tervezett menhely környékén barangolva meglepődve tapasztaltuk, hogy nemcsak a madárvilág élete pezsgő, de szárazföldi teknősökbe a szó szoros értelmében bele lehet botlani. Egyre-másra találtunk kisebb-nagyobb leopárdteknősöket (*Stigmochelys pardalis*), ami manapság Afrikában szinte már elképzelhetetlen, mivel a lassan mozgó állatok a vadászok kedvelt és könnyű prédái, így vagy a farkban vagy egy állatkereskedőnél végzik.

ANTILOPOK HAZÁJA

De térjünk vissza a furcsa nevű emlősökre, amelyeket sokáig csak az angol gyarmati adminisztrátorok vadászélményeiből ismert a nagyvilág. A gyarmati időköt követő polgárháborúk alatt az egykoron itt élt tizenhárom antilopfajból öt kipusztult.

A brit zoológus, Oldfield Thomas által leírt dibatag ábrázolása az 1894-ben megjelent *Antilopok* könyvében

A sziklás, kavicsos terepen felbukkanó apró természetű dikdik általában párban él. Jelenlétüket kaparásnyomuk és az ürülékkel jelzett territóriumuk fedti fel

A dibatag (*Ammodorcas clarkei*) neve szomáli eredetű, és szó szerint feltartott farkút jelent („dabu tag”), mivel meneküléskor a fekete farkát egyenesen felfelé csapva tartja. Sajnos a fajt vadon utoljára ötven éve látták, fennmaradt populációjáról pedig szinte semmit sem tudunk. Hasonló sorsra jutott a Swayne-tehénantilop (*Alcelaphus buselaphus swaynei*), amelyre már az itt élő idősebb orvvadászok sem emlékeznek, így szinte bizonyosra vehető, hogy élettere mára csak Etiópia három nemzeti parkjára korlátozódik. Félő, hogy ez vár a hirlóra, pontosabban a Hunter-tehénantilopra (*Beatragus hunteri*) is, amelynek neve szintén szomáli eredetű („arawla”), és az állat rózsás-barna színére utal. Napjainkra csupán pár száz példány maradt Szomália és Kenya

határvidékén. Az állatkert-látogatók számára ismerősen hangzó szomáliai vadszamár (*Equus africanus somaliensis*) egykori itteni elterjedésére is csak a neve emlékeztet. A fajt utoljára a gyarmati időkben észlelték, mára csak a környező országokban él körülbelül 700 példány, így kritikusan veszélyeztetettnek számít. Szerencsére az állatkerti populációja stabil, a nemzetközi törzskönyv szerint mintegy 200 példányra tehető.

Az apró természetű, hatalmas fülű bejra (*Dorcacrus megalotis*) neve is a helyi nyelvből ered („baira”). Habár a helyiek emlékezetében még az él, hogy a vadbefogók elviszik a bejráikat, ez csak részben igaz. Az egykoron virágzó katari Al Wabra Vadmegőrzési Intézet (AWWP) az 1999-es expedíciója során a Hargeysa közeli „Bejra-dombokon” valóban befogott 25 példányt, amelyek egészen a közelmúltig a teljes fogságban élő populációt alkották. Nehéz, de sikeres tartásukról és tenyésztésükről részletes fel-

Teknős az úton

Azt, hogy a helyiek egyre jobban érdekeltek a természet és a vadvilág megőrzésében, egy veszélyes szituáció mutatta meg nekünk. Már a nemzetközi repülőtér felé tartottunk, amikor a külváros poros utcáján egy hatalmas leopárd-tektonős keresztezte utunkat. Lelkes természetbarát sofőrünk gyorsan megállt, és berakta közeink az állatot azzal a tervvel, hogy majd a város szélén elengedjük. Mivel a súlyos tektonős autóba emelése a várt pár percnél kicsit tovább tartott, egyre nagyobb tömeg gyűlt körénk. Először csak érdeklődve lesték a tektonős mozgatását, majd egyre hangosabban követelték, hogy azonnal rakjuk vissza. Az utazásunk biztonságát védő rendőreink hiába magyarázták, hogy nem a fazékba, hanem egy alkalmasabb élőhelyre visszük az állatot, a tömeg egyre fenyegetőbb fordult felénk. Ekkor már a rendőrök is egyre idegesebbek lettek, és a kifejtett tektonős egy másodperc alatt visszakerült az út porába. Mire a tömeg felocsúdott, mi már árkon-bokron túl jártunk. A történethez hozzátartozik, hogy az illetékes hatóságok nemrégiben kelet-európai kutatók repülőgépre váró csoportjától koboztak el rengeteg állatot. A kivitelhez állítólag nem volt megfelelő engedélyük. Sajnos azonban az elkobzott példányokat nem az eredeti élőhelyükön, hanem a reptér melletti füves részen engedték szabadon. De legalább nem a helyi húspiacon végezték.

Az orvvadászok kedvelt célpontja, a zsrífnyakú gazella jellegzetes ágaskodva táplálkozását abbahagyva, gyanakvóan kémlel felénk

jegyzések és tudományos cikkek születtek, így a befogásuk nem volt teljesen hiábavaló, de sajnos napjainkra nem maradt élő állatkerti példányuk. Nekem még megadatott, hogy az Al Wabrában tartott utolsó egyedeket láthassam, és azóta égett bennem a vágy, hogy a fajt az eredeti élőhelyén is szemügyre vehessem. Ez adta utunk második fő célját, amelynek során nemcsak vadon élő bejrákat, de a velük azonos

akáciás, bozotos biotópban élő és hasonlóan apró termetű Salt-dikdiket (*Madoqua saltiana*) is sikerült megfigyelni. A párban élő dikdik furcsa nevét a nőstények riasztó hangjáról kapta. Ha fenyegetve érzik magukat, a hosszú, csöszzerű orrukon ki-

A bejrák színes szőrzete remek álca a kavicsos Bejra-dombok bozótossal borított lejtőin

áramló, gyorsan ismétlődő füttyszó „dikdik” hangzású. A fajt Henry Salt angol egyiptológusról nevezték el, aki az akkori Abesszíniában (ma Etiópia) utazva számolt be először erről a különös kis antilopról. A bejrával ellentétben a dikdikfajokat nem fenyegeti a kipusztulás, az országban elterjedt és közönséges fajoknak számítanak. Nem így a gerenuk, ami szomáli kiejtéssel („gáránúg”) találon zsrífnyakú gazellát (*Litocranius walleri*) jelent, amely az orvvadászat miatt félénkebb, és ezért nehezebb megpillantani.

BUZÁS BALÁZS
A szerző felvételei

Ötezer éves sziklarajzok

Hargeysa felé tartva kihagyhatatlan látnivaló egy barlangrajzokkal tarkított, sziklás domb, Las Geel. A hely neve kutat („las”) és tevét („geel”) jelent, ami azt jelzi, hogy az itteni emberek számára évezredek óta fontos vízlelőhely, de a nyugati archeológusok számára egészen a 2002-es felfedezéséig ismeretlen volt.

Az itt található legrégebbi festmények a kora bronzkorban, mintegy 5000 éve készültek, és főleg pásztorokat és az állataikat ábrázolják. Akárcsak Afrika más sziklarajzai és festményei, ezek is bepillantást engednek egy letűnt, dúsabb vegetációjú szavanna élővilá-

gába. Például az itt ábrázolt recés zsríffok (*Giraffa reticulata*) már csak Szomália déli, Kenyával és Etiópiával határos vidékein élnek. Érdekes, hogy itt található a hazánkból is ismert őstulok afrikai alfajának (*Bos primigenius africanus*) legrégebbi ábrázolása. Körülöttük pásztorok és kutyák, így feltehető, hogy az őstulok házasított formáit láthatjuk.

EMBER VAGY MAJOM?

A napóleoni háborúk idején a kis angol halásztelepülés, Hartlepool lakói egy ellenséges francia hajót láttak közel a parthoz elsüllyedni. Egyetlen életben maradt lényt találtak, mégpedig egy majmot, amely francia tengerészuniformist viselt. Hartlepool mintegy 900 fős, tanulatlan lakossága közül addig senki sem látott ilyen élőlényt, és bizony francia nemzetiségű embert sem. Ezért aztán arra a következtetésre jutottak, hogy a hajó legénysége kémtevékenységet végzett, s a majom egy szőrös francia tengerész. Rövid tárgyalás után a szerencsétlen majmot (vagy emberszabásút) felakasztották. A történet első hallásra hihetetlennek tűnik, ám a város mai lakóinak nem kis része meg van győződve róla, hogy tényeken alapul.

Ám melyek ezek a tények? Tény, hogy 1803–1815 között többnyire háború dúlt Nagy-Britannia és Franciaország között. Ebben az időszakban a Hartlepool-öbölben

14 hajó süllyedt el, de ezek mind angol kereskedelmi, illetve halászbárkák voltak. Ez a tény csökkenti a történet hitelességét. Ettől persze még lehetséges, hogy épp ezt a francia tengerjáromt valami miatt nem vették fel a jegyzékbe. Mivel Hartlepool halász lakossága sosem látott franciákat, talán elhitte, hogy a beöltöztetett majom valójában egy francia ember. Ezt erősíti az a tény, hogy a korabeli angol újságok nagyon gyakran ábrázolták épp ilyen szatirikusan a franciákat. Az írni-olvasni aligha tudó halászok, amikor a kezükbe került egy ilyen lap, valószínűleg tényként kezelték, hogy annak a népnek a fiai így néznek ki...

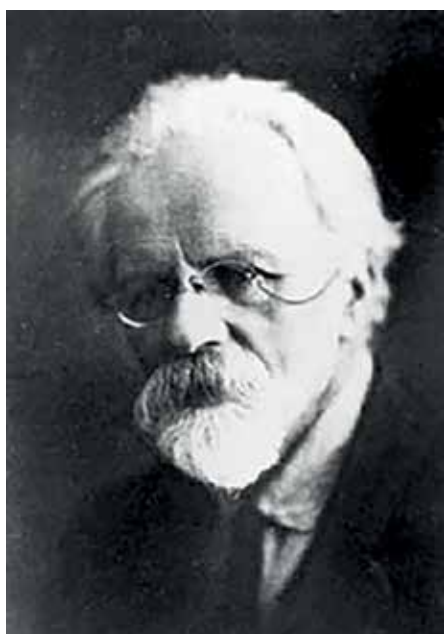
Ám mi szól amellett, hogy az eset sosem történt meg? A történet csak 1855-től ismert, amikor dalt írtak róla. A másik érv ellene, hogy Skóciában, Boddam településhez köthetően – amely közel esik Peterheadhez – egy ugyanilyen esetet említenek. Ott még a pontos évszám is adott: 1772-ben történt, hogy emberrel összetévesztve egy majmot akasztottak fel. Az sem kizárt, hogy félreértés történt. Amennyiben valóban balesetet szenvedett egy francia hajó a Hartlepool-öbölben, s a katonai vitorlásán ágyúuk is voltak, akkor egy szolgálatot teljesítő fiatal fiú lehetett az áldozat. Az angol tengerészek ugyanis „powder-monkeysnek”, „lőporfüstös majmoknak” gúnyolták a szolgálati rangsor legalján lévőket. S később, aki kitalálta a közismert nótát, nem tudott erről. Mindenesetre

a legenda ma is makacsul tartja magát. A település lakói közül sokan hisznek benne, és szobrokon is megörökítették a szerencsétlenül járt majmot. Bár az egyikben kifejezetten kis termetűnek, hosszú farkúnak ábrázolják – akár a 19. századi hírlap-illusztrációk zöme –, a kikötőben lévő egyértelműen csimpánzra enged következtetni. Az egyik helyi sportklub pedig az emblémaállatának választotta.

KOVÁCS LÁSZLÓ

HAJMERESZTŐ KÍSÉRLET

Joszif V. Sztálin szovjet diktátor regnálása alatt Iván V. Micurin, Trofim Gy. Liszenko és sok más, kevésbé neves kutató képtelen genetikai kísérletek sorozatába bukott bele, amelyekkel ha sikerrel járnak, növelheték volna a Szovjetunió dicsőségét. A leg-hajmeresztőbb kísérletre maga Sztálin készítette Ilja Ivanovot, aki hazájában a mesterséges megtermékenyítés tudományának egyik fő alakja volt. Sztálin kijelentette: „Olyan legyőzhetetlen lényre van szükségem, aki közömbös a fájdalomérzetre, ellenálló képességgel rendelkezik, és teljesen közömbös a neki adott

Ilja Ivanov
Fotó / Wikipedia

élelem minőségére!” A diktátor álma az volt, hogy ilyen kitenyészett lényekből félelmetes, csak neki engedelmeskedő hadsereget hozzon létre, amely bárhol, bármikor elszántan harcol majd a kommunizmus kiterjesztéséért. Ivanov pártfeladatként kapta a megkérdőjelezhetetlen utasítást, hogy öt év alatt majomembert alkosson a csimpánz és az ember keresztezéséből. 1926-ban Ivanov Afrikába utazott, ahol három nőtény csimpánzt inszeminált bennszülött férfiak spermájával. Azért döntött a fekete férfiak mellett, mert úgy vélte, hogy azok közelebb állnak a majmokhoz, mint a kaukázusi típusú fehérek. Ez ugyan természetesen botorság, a tudomány már régen megcáfolta, de akkoriban még a legdemokratikusabb országokban is kiváló elmék hittek ebben. A kísérlet természetesen nem sikerült, a csimpánzok ugyan vemhesek lettek, de hamarosan mind a három elpusztult. (A pusztulás oka bármi lehetett, még az is, hogy mégsem vemhesültek, csak papíron, és a fiaskó miatt maga a tudós szabadult meg így tőlük – a szerk.) Ezek után egy önként vállalkozó orosz nő engedte volna, hogy egy hím csimpánz spermájával megtermékenyítsék. Ám erre már nem került sor, mert a *The New York Times* szemfüles újságírói a világ elé tárták eme szégyenletes kísérletet, aminek az lett az eredménye, hogy Sztálin visszavonulót fűjt: leállította a programot, Ivanovot pedig száműzte.

K. L.

■ **Több mint 5000, a tudomány számára korábban ismeretlen állatfaj** él a mélytenger egy eddig nagyrészt feltáratlan részén. A terület – az ún. Clarion-Clipperton zóna – a Csendes-óceán középső és keleti részén található, Hawaii és Mexikó között. Az óna nagyjából kétszer akkora, mint India, és 4000-6000 méter mély. A *Current Biology* folyóiratban májusban megjelent új tanulmányban a kutatók több mint 100 000 feljegyzést (a legrégebbiek az 1870-es évekből származnak) elemeztek az övezetben talált állatokról. Az ezekben szereplő fajok mintegy 90%-át korábban nem ismerték. Csupán 440 faj van megnevezve, míg nagyjából 5100 nem rendelkezik tudományos névvel. A legtöbb ismeretlen faj a férgek és az ízeltlábúak közé tartozik, de szivacsok, tengeri uborkák és korallak is vannak közöttük. Gazdag ásványanyag-tartalmának köszönhetően, mint például a kobalt és a nikkelt, a Clarion-Clipperton zóna igen népszerű a bányavállalatok körében – mivel területének mintegy hatodát, nagyjából egymillió négyzetkilométert már odaigérték a cégeknek...

sciencenews.org

■ **A vadon élő, kisebb méretű ragadozók a nagyragadozók elől menekülve gyakran tévednek emberi települések közelébe.** Egy tanulmány azt vizsgálja, hogy a ragadozók miképpen befolyásolják egymás viselkedését a vadonon kívül. A kutatók rádiós nyakörvet erősítettek 37 vörös hiúzra (*Lynx rufus*), 35 prérifarkasra (*Canis latrans*), 22 farkasra (*Canis lupus*) és 60 pumára (*Puma concolor*) az amerikai Washington állam két vidéki területén. A nyakörvek négyóránkénti jeladása alapján követték nyomon az állatok mozgását két éven keresztül. Kiderült, hogy a prérifarkasok és a hiúzok kétszer nagyobb valószínűséggel töltenek időt tanyák, utak, mezők és városok környékén, amikor nagyragadozók vannak a közelben. De ezzel az egyik fenyegetést csak egy jóval nagyobb másikra cserélik: az emberek 25 hiúzt és prérifarkast öltek meg a vizsgált időszakban, míg a farkasok és a pumák mindössze nyolcat.

Fotó / depositphotos

■ **Panamai és indiai tudósok olyan új eljárást fejlesztettek ki,** amely felhasználható a chytrid gomba azon indiai törzseinek kimutatására, amelyek a korábbi tesztek nem jeleztek. Az új teszt a világ más részeiről származó ismertebb törzsek esetében is működik. A chytridiomycosis több mint 500 kétélűfaj populációjának csökkenését és 90 faj kihalását okozta eddig.

sciencedaily.com

■ **A felnőttkori barátságok meggyógyíthatják a gyermekkori traumákat a páviánoknál.** Dél-Kenyában élő 199 nőstény zöld szavannapávián (*Papio anubis*) 1983 és 2019 között, tehát 36 éven keresztül gyűjtött adatainak elemzése kimutatta, hogy a korai életszakaszban átélt viszontagságok évekkel megrövidíthetik az élettartamot. Azonban a más páviánokkal felnőttkorban kialakított erős társadalmi kötelékek ellensúlyozhatják ezt a hatást. Az állatoknál feljegyezték a kőlyökkorukban bekövetkezett traumákat (pl. az anya elvesztése, a csoporton belüli alacsony státusz, vagy hogy volt-e korábban közel álló testvér, ami nagyobb versenyt jelentett az erőforrásokért stb.). Az eredmények azt mutatják, hogy az Amboseli Nemzeti Park félszáraz és kiszámíthatatlan táján felnövő páviánoknál gyakoriak a stresszes élmények. A vizsgálatban részt vevő majmok 75%-át érte legalább egy, 33%-át pedig kettő vagy több traumatikus esemény. Az elemzések megerősítették azokat a korábbi megállapításokat is, amelyek szerint minél több nehézségen kellett keresztülmennie egy nősténynek, annál rövidebbé vált az élete. A hatásos ösztendődnek: minden további nehézség 1,4 év elvesztését jelentette, függetlenül attól, hogy az adott egyednek milyen erős volt a kapcsolata más fajtársakkal. Azok a páviánok, akik négy rossz tapasztalatot mentek keresztül, csaknem 5,6 évvel korábban pusztultak el, mint azok, akik egyikkel sem szembesültek – ez igen nagy különbség, tekintve, hogy egy átlagos nőstény pávián csak körülbelül 18 évig él. A kutatók azt is felfedezték, hogy azok az állatok, amelyek erősebb társadalmi kötelékeket alakítottak ki, 2,2 évvel meghosszabbították az életüket, függetlenül attól, hogy fiatalabb korukban mivel szembesültek. Az erős társadalmi kötelékek tehát enyhíthetik az élet kezdeti nehézségeinek hatásait. És ez fordítva is igaz: a gyenge társadalmi kapcsolatok felerősíthetik azokat.

sciencedaily.com

Fotó / Kovács Zsolt

☐ **Spanyolország és Portugália partjainál az elmúlt három évben egyre gyakoribb, hogy kardszárnyú delfinek (*Orcinus orca*) szándékosan ütköznek hajókkal.** Az erősen szociális csúcsragadozók általában vitorlásokat vesznek célba. A szokatlan viselkedés motivációja nem ismert, de a kutatók egy része úgy véli, hogy egy traumatikus esemény által kiváltott védekező magatartásról lehet szó. Andrew W. Trites, a British Columbia Egyetem tengeri emlős-kutató professzora szerint viszont biztosan senki sem tudja, mi okozza ezt a rejtélyes, az orkákra is veszélyes magatartást. Trites elmélete az, hogy ez csak játékos viselkedés, és a társas interakciók keresése motiválja az állatokat.

euronews.com Fotó / Bagosi Zoltán

■ **Az ún. szigetetés eredményeképpen a szigeteken élő gerincesek szárazföldi rokonaiktól merőben eltérő módon fejlődnek.** A kis méretű fajok sokkal nagyobbra nőnek, míg a nagyobb fajok mérete zsugorodik. Egy új tanulmány megállapította, hogy az állatok törpessége vagy gigantizmusa – egyebek mellett – a sziget méretétől és elszigeteltségétől is függ. Az erőforrások hiánya vagy bősége, a korlátozott hely, a ragadozóktól mentes élőhely a szárazföldi tényezőktől eltérő módon befolyásolta a fajok evolúciós fejlődését. Bár sok szigetfaj mára kihalt, néhányat ma is találhatunk.

Ilyen például a Fülöp-szigeteken élő anoa (*Anoa depressicornis*), amelynek testtömege mindössze 21 százaléka legközelebbi kontinentális rokonáénak; vagy a jamaicai hutia (*Geocapromys brownii*) nevű óriási rágcsáló, amely viszont szárazföldi megfelelőjének a négy és félszeresére nőtt. A kutatók 1231 ma élő és 351 kihalt faj vizsgálata után azt állapították meg, hogy a legnagyobb méretváltozást mutató fajok esetében a legnagyobb a kihalás kockázata.

euronews.com Fotó / Bagosi Zoltán

☐ **Egy friss jelentés szerint a csapdázás és az orvvadászat elleni küzdelem nem tudta megakadályozni Kambodzsában megmaradt indokínai leopárd- (*Panthera pardus delacourii*) állományának elvesztését.** A kutatók szerint a faj funkcionálisan kihalt az országban. Ez azt jelenti, hogy bár néhány egyed még élhet az ország erdeiben, Kambodzsának már nincs életképes leopárdpopulációja. A hanyatlás oka elsősorban a csapdázás, akárcsak Laoszban és Vietnámban. Az indokínai leopárd kritikuson veszélyeztetett faj, amelynek elterjedési területe a korábbi 2-6%-ára zsugorodott.

news.mongabay.com

HYRDZSUNGEL

Összeállította: Betlehem Ildikó

■ **10 oroszlánt öltek meg a kenyai Amboseli Nemzeti Park környékén rövid időn belül.** A Kenya Wildlife Service szerint az állatokat pásztorok ölték meg, miután azok elhagyták a parkot élelem után kutatva, majd megtámadták a háziállatokat. A megöltek között volt a 19 éves legendás Loonkito, amely valószínűleg a legidősebb vadon élő oroszlán volt Afrikában. A tisztviselők ezek után találkoztak a közösség tagjaival, hogy az emberek és a vadon élő állatok közötti konfliktusok megelőzésének lehetőségeiről tárgyaljanak.

aljazeera.com Fotó / Kovács Zsolt

AMIKOR A JÁTÉK MÁR NEM JÁTÉK

Ha nagymacsák közt – még akkor is, ha azok kézhez szoktatott, szelíd kölykök – van az ember, fontos tudnivaló, hogy váratlan, játékos támadásra hátulról mindig számítani kell, s egyensúlyát veszítve gyorsan a földre kerülhet, amikor a játék már nem játék.

Az utóbbi időkben két olyan baleset is történt cirkuszi előadás közben, amelynek során tigrisek okoztak idomárjaiknak életveszélyes sérüléseket, amelybe az egyik áldozat később bele is halt. Mindkét balesetben egy véletlen folytán került a földre az idomár.

2009 decemberében Hamburgban a huszonnyolc éves Christian Walliser egy cirkuszi szám közben megboltott és elesett, mire a tigrisei közül többen ráugrottak és marcangolni kezdték. Alig harminc másodperc múlva ugyan kiszabadították a szerencsétlenül járt embert, ám addigra már a fején, a mellkasán és a kezén súlyos sérüléseket szenvedett, és az egyik karját amputálni kellett. 2013 márciusában Észak-Mexikóban a harmincöt éves Alexander Crispin két tigrissel lépett fel, s miközben körbefutotta őket, egyikük a mancsával barátságosan utánanyúlt, de a karma beleakadt a férfi nad-

A cirkuszi oroszlánok általában nagy testűek és dús sörényűek, ahogy ezt a „nagyérdemű” kívánja

Fotó / Depositphotos / Andrejs Pidjass

A fehér tigrisek ma már nem számítanak kuriózumnak, gyakran szerepeltetik őket cirkuszokban is

Fotó / Depositphotos

rágjába, és letépte róla, ami aztán a bokáira fonódva elgáncsolta az idomárt. Az esetről készült videón jól látszik, hogy a tigris néhány másodpercig csak a ruhadarabot marcangolja, ám miután észreveszi, hogy az idomár mozgásképtelenné válva a földön ülve marad, rátámad a nyakára és a fejére. A szerencsétlen ember olyan súlyos sérüléseket szenvedett, hogy a kórházban már nem tudták megmenteni.

AMIKOR AZ OROSLÁN ÉLETET MENT

Ám előfordult olyan eset is, amikor éppen egy oroszlán mentette ki idomárját hasonlóan szorult helyzetéből. Egy Bánovits nevű magyar mutatványos-idomár a maga nemében elég különös produkcióval utazta be Magyarországot és a környező országokat. Cirkusza egy hatalmas, kör alakú, meredek falú, magas faépítmény volt, közepén a nézőtérrel, amelyet ugyancsak magas rácsrendszer – úgynevezett gitter – választott el a deszkafaltól. Amikor a közönség már elfoglalta a helyét, a rács túoldalán megjelent Bánovits két hím és egy nőstény oroszlán kíséretében. Az állatok aztán egyenként felugrottak azokra a posztamensekre, amelyeket a falon nekik alakítottak ki. Ekkor berobogott egy motorkerékpáros, s egyre nagyobb sebességre kapcsolva száguldozni kezdett a csaknem függőleges deszkafalon, az oroszlánok között.

Bánovits ugyan jól tudta, hogy a két hím már rigolyás, öreg állat, s a hallásuk sem az igazi – ráadásul rivalizálás van közöttük az éppen tüzelő nőstény miatt –, úgy gondolta, hogy némi szerencséivel még elboldogul velük a szezon végéig. Nem így történt.

A szám közben a két felizgatott hím csúnyán összekapott. Bánovits közbelépett, és megpróbálta szétválasztani a megvadult állatokat, de vesztére, mert az egyikük nekiugrott és lerántotta a földre. Ekkor azonban csoda történt. A támadó oroszlán ellenfele váratlanul odaugrott az idomárhoz, fogával megragadta a kabátját, s annál fogva felrántotta a földről, felállította, mintha csak azt mondta volna neki, hogy „gyere! Ketten többre megyünk ezzel az örülttel szemben”. A póru! járt idomár ismét ura volt a helyzetnek, olyannyira, hogy jelentősebb sérülés nélkül megúszta a konfliktust. Nyilván használta a riasztópisztolyát – amit az idomárok kötelezően mindig maguknál tartanak – és az ostorát is.

Ez utóbbi elsősorban nem fájdalomkozásra való – bár aki ügyesen használja, az bizony fájdalmas csípéseket is előidézhet vele valamelyik érzékenyebb testrészen –, hanem arra, hogy zavart keltsen az állatban. Egy oroszlán nem tud például mit kezdeni egy olyan helyzettel, amikor az előtte álló ember váratlanul hátulról megérinti meghosszabbított végtagjával, s ez elbizonytalanítja.

Ez a történet döbbenetes példája az oroszlánok intelligenciájának és helyzetfelismerő képességének. Feltételezésem szerint ugyanis az egyik küzdő fél azért „állította csatasorba” a maga oldalán az idomárt, mert átlátta, hogy ellenfelével – a másik oroszlánnal – szemben egymagában alulmaradhat.

MICSODA KÜLÖNBÉG!

A cirkuszi idomárok és az állatkertek ápolóinak tevékenysége, illetve állataikhoz való viszonya – annak ellenére, hogy ugyanolyan állatokkal foglalkoznak – nagymértékben különbözik. Egy ápoló a kézhez szoktatott védencéhez akkor megy be, amikor erre alkalmasnak találja az időt, az állat hangulatát, míg a cirkuszi idomároknak az állataikkal együtt átlagosan naponta kétszer meg kell ismételniük ugyanazt a mutatványt. Az ápolók barátkoznak és játszanak, az idomárok meg dolgoznak és dolgoztatnak. Ugyanakkor azt is el kell mondani, hogy az állatkerti állatok sokszor unatkoznak, és valójában hi-

A cirkuszi oroszlánok a természetellenes tartási körülmények miatt gyakran mentálisan sérültek. Ez is lehet az egyik oka annak, ha rátámadnak az idomárra

Fotó / Depositphotos

ányzik nekik valami célravezető tevékenység. Élő példái ennek azok a medvék, amelyek hihetetlen türelemmel hosszú órákon át képesek valamilyen aprólékos munkával óriási rombolásra. A cirkuszi állatoknak pedig lételemük a porond, ahol végre kimozoghatják magukat, s bármily meglepő, jó néhány egyed érezhetően szereti, ha közönség előtt szerepelhet.

A cirkuszi idomárok mentalitása a magyarázat az olyan – látszólag váratlan – balesetekre, amelyeknek egy állatkertben csak nagyon ritkán fordulhatnak elő, s amelyeket az esetek többségében vissza lehet vezetni a pénzre. Mert például egy cirkuszi oroszlán felnevelése, tartása és idomítása kölyökrától fogva egészen addig, míg a porondon fellépve pénzt hozhat – tehát legalább két évig –, nagyon sokba kerül, s ezt a kiadást, de még a várt hasznot is, mindenáron ki kell hajtani belőle, még akkor is, ha ez veszélyekkel jár. Mert az idomárnak, aki tökéletesen átlát az állatain, és minden megnyilvánulásuknak jelentőséget kell, hogy tulajdonítson, hiába van tisztában azzal, hogy az egyik állat ijedező, a másik agresszív, az egyik nőstény éppen tüzel, a másik vemhes, az egyik rakoncátlan fiatal, a másik pedig mogorva, fájós lábú öreg, mindenképpen fel kell velük lépnie, ha folytatni akarja a karrierjét. Néha még akkor is dolgozik, amikor már rég tudja, hogy az egész produkciója egy időzített bombához hasonlítható, amely mindenképpen robbanni fog, csak nem tudja, mikor. Bánovits a jelek szerint elszámította magát.

A cirkuszi és az állatkertben tartott állatokkal kapcsolatos jellemző veszélyforrás az, hogy a velük rendszeresen együtt lévő emberekből idővel – még a legveszélyesebb példányokkal szemben is – elmúlik a félelem, következésképpen megfelelnek a kötelező óvatosságról. Sok történet szól olyan tragikus balesetekről, amelyeknek az oka kizárólag a kárvallottak hajmeresztő felelőtlensége. Egy idomár például azzal reklámozta magát, hogy évek óta együtt alszik a tigriseivel, mígnem egyik reggel csak az összemarcangolt holttestét találták meg.

Nehéz elképzelni, hogy a képen látható tigris nincs benyugtatózva. Egyébként a fények, a vaku villanása és más zavaró tényezők veszélyessé tehetnék az állatot

Fotó / Depositphotos

A faj megmentése érdekében fogtak be és szállítottak tíz nyugati erszényesnyestet (*Dasyurus geoffroyi*) Dél- és Nyugat-Ausztráliából a Western Plains Zooa. Az őshonos faj egykor az ország szárazföldi részének 70%-án megtalálható volt, de mára korábbi elterjedési területének mindössze az 5%-án él, és Ausztrália északnyugati részén a vadonban már kihalt. A Taronga Conservation Society Australia tenyésztési programja 2022-ben indult annak érdekében, hogy a faj eredeti elterjedési területe helyreálljon. A program első évében négy tenyészpárnak 17 utódja született, és 15 egyedet engedtek szabadon a dél-ausztráliai Vulkathunha-Gammon Ranges Nemzeti Parkban. Az ideai áttelepítéskor négy hímét és hat nőtényt választottak ki.

1908-ban a berlini zóban jött világra az első, nem a természetes élőhelyén született rövidcsőrű hangyász (Tachyglossus aculeatus).

115 évvel később sikerült először megismételni ezt a történelmi sikert a másik berlini állatkertben, a Tierpark Berlinben. A kertben tíz éve él három rövidcsőrű hangyász. A most világra jött csöppesség Tufinak, a 12 éves nőténynek és Harapannak, a 9 esztendő hímnek az utódjaként bujt ki a tojásból. Szakértői körökben minden születés igazi szenzáció, hiszen csak 33 egyed él fogságban világszerte. A hangyász tetőtől talpig szokatlan állat: tuskéi vannak, mint egy sünek, csőre, mint egy madárnak, erszénye, mint egy kengurúnak, és erőteljes karmai, akár egy vakondnak. A kacsacsőrűek mellett az egyetlen olyan emlős, amelyik tojást rak. A nagyjából szőlőszem méretű tojást a nőtény az erszényében tartja, és tíz nap múlva kel ki a csupas, gumicukor maci nagyságú állatka. Körülbelül két hónap múlva jelennek meg az első tuskék, ekkor az anya egy föld alatti odúba rejti utódját, ahol rendszeresen felkeresi szoptatni. Az állatok akár 45 éves korukig is élhetnek. A nyugati tudomány 1792-ben írta le őket először, de német és ausztrál kutatók csak 1887-ben fedezték fel, hogy a hangyások tojásokat raknak. (A szerk. megjegyzése: Egy rövidcsőrű hangyász négy éve a budapesti állatkertben is szaporodott.)

Fotó / Bagosi Zoltán

A koalák (*Phascolarctos cinereus*) kétségkívül az állatkertek legnagyobb sztárjai közé tartoznak.

A hollywoodi hírességekhez hasonlóan mindenki ismeri őket, de a legtöbben még soha nem látták őket a valóságban. A Rosamond Gifford Zoo látogatói idén nyáron kiváltságos helyzetbe kerülnek: két nőtény koalával, Kumurittel és Kolettel személyesen is találkozhatnak! A koalák ritkák az amerikai állatkertekben. Az ausztrál kormány és az Egyesült Államok Hal- és Vadvédelmi Szolgálatára csak tíz létesítményben engedélyezi a faj gondozását az USA-ban. Az állatok ideiglenesen tartózkodnak a kertben.

Fotó / Kovács Zsolt

Júliusban ünnepli megnyitását 100. évfordulóját a Paignton Zoo.

Az angliai állatkert különleges események sorozatával készül, beleértve többek között a tematikus esteket, a történelmi túrákat és egy nagy születésnap hétfőjét is. „2023 a változás éve lesz a Paignton Zoo számára. Izgalmas tervek vannak készülőben, amelyeket még ebben az évben nyilvánosságra hozunk. Ilyen például egy új kiállítás, valamint egy hosszú távú természetvédelmi projekt, amelynek célja a fajok pusztulásának megállítása” – nyilatkozta Steve Nash, a programok vezetője. A kert leghosszabb életű lakóinak kiemelt szerepük van a centenáriumi ünneplésben: az aldobrai óriásteknősök (*Aldabrachelys gigantea*) még viszonylag fiatalok – körülbelül 38 évesek –, és az állatkert azt reméli, hogy 100 év múlva, a 200 évfordulón is Paigntonban élnek majd.

Fotó / Bagosi Zoltán

nationalzoo.si.edu

A washingtoni Smithsonian National Zooba déli fülesmakik (*Galago moholi*) érkeztek. Mopani és Damara nemcsak fizikailag hasonlítanak nagyon egymásra, hanem természetükben is. Mindketten rendkívül érdeklődők, energikusak, így Damarának jelenleg egy kis borotvált folt van a farka végén, hogy a gondozók azonosítani tudják őket. A fiúk szeretnek új búvóhelyeket felfedezni, ezért sokféle függőágyat és rejtekhelyet helyeztek el élőhelyükön, de sok időt töltenek azzal is, hogy az üveg mellett megfigyelik a látogatókat – úgy tűnik, ugyanolyan kíváncsiak az emberekre, mint az emberek rájuk! A déli fülesmakik éjszakai állatok, de az állatkertben nappal aktívak. Amikor a kert nyitva van, élőhelyüket vörös fényvel világítják meg, ez Mopani és Damara számára olyan érzés, mintha éjszaka lenne. A déli fülesmakiknak jó néhány nagyon érdekes tulajdonságuk van. Fejüket 180 fokban tudják elforgatni, nagy fülük szinte állandóan mozog, hogy mindent meghalljanak maguk körül. A mancsukra vizelnek, majd szétszórják a vizeletet, hogy megjelöljék a területüket. Ez a kommunikációjuknak is fontos része, vizeletes mancsukkal társaikat is megtörlik, ami segít megerősíteni társadalmi kötelékeiket.

Fotó / Bagosi Zoltán

londonzoo.org

Fokozottan veszélyeztetett karvalykeselyű-fióka (*Gyps rueppellii*) kelt ki a London Zooban – több mint 40 éve az első, amelyik állatkertben bújt ki a tojásból. Komoly izgalmak előzték meg a mindössze 115 gramm tömegű, bolyhos fióka születését, ugyanis édesanyja, Philomena az első tojását hosszú időre magára hagyta, így akkor nem is sikerült a költés. Ezúttal, hogy a kicsinek a legnagyobb esélye legyen a túlélésre, a gondozók a tojást speciális inkubátorba helyezték (Philomena ezalatt egy fából készült tojásos üldögélt). A kikelési folyamat néhány napig is eltarthat, miután az első repedés megjelenik a héjon. Ekkor a tojás membránja elkezd kiszáradni, ami akadályozhatja a fióka mozgását, és akár el is lehetetlenítheti a kikelést. Mivel a tojást mindvégig szoros megfigyelés alatt tartották, a gondozók észrevették, hogy jelen esetben is ez történt, ezért azonnal közbeléptek. Keselyűspecialistákkal együttműködve, akik videóhíváson keresztül nyújtottak útmutatást, 40 perc alatt sikerült a kicsit biztonságosan kiemelni a tojásból. Egbertet – mert ez lett a fióka neve – naponta négyszer kézből etetik; nyers fűz-, egér- és patkányhúsból készített fehérjeturmixot fogyaszt. Körülbelül három hónapos korában, amikor már megfelelő mértékben önálló lesz, visszakerül a szüleihez. Jelenleg egy játék bagolyhoz bújva tölti napjait egy kényelmes inkubátorban.

Fotó / Bagosi Zoltán

oregonzoo.org
nationalzoo.si.edu

Ritka afrikai tarka lantszarvúantilop (*Damaliscus pygargus*) született az oregoni állatkertben.

A tehén nem szoptatta azonnal kicsinyét, így az állatorvosok elővigyázatosságból a baktól származó plazmatranszfúzióval kezelték őt, hogy megkapja az esetleges fertőzések leküzdéséhez szükséges antitesteket. A kisé nehéz kezdet ellenére a borjú egészségesnek látszik, és szerencsére néhány kézből etetés után az anyja is elkezdte szoptatni. A faj a 19. század elején a szinte biztos kihalás felé tartott. Megmentése valószínűleg az egyik leginspirálóbb természetvédelmi sikertörténet, és vélhetően ez az első afrikai faj, amelyet az ember okozta kihalástól sikerült megmenteni. 1837-ben az utolsó 17 tarka lantszarvúantilopot egy kerítés mentette meg attól, hogy ez a faj örökre eltűnjön a bolygóról. Néhány jó szándékú gazdálkodó ugyanis bezárta a csordát a saját birtokára, és ezzel tulajdonképpen létrehozták az első afrikai antiloprezervátumot. Becslések szerint ma a populáció 2500–3000 egyedből áll.

Fotó / Bagosi Zoltán

taronga.org.au

A Taronga Zoo és a Taronga Western Plains Zoo az első két olyan állatkert Ausztrália legnagyobb államában, Új-Dél-Walesben, amely 100%-ban megújuló villamos energiával működik.

„Az éghajlatváltozás negatív hatással van Ausztrália egyedülálló növény- és állatvilágára. Az országban több mint 1900 faj áll a kihalás szélén, és az éghajlat átalakulása felgyorsítja ezt a folyamatot. A megújuló energiaforrások, mint például a napenergia és a szél, azonban alig vagy egyáltalán nem bocsátanak ki üvegházhatású gázt, amely a legnagyobb mértékben hozzájárul az éghajlatváltozáshoz” – magyarázta Cameron Kerr, a Taronga Conservation Society Australia vezérigazgatója. Figyelemre méltó, hogy a Taronga Zoo eredetileg azt tűzte ki célul, hogy 2030-ig tér át 100%-ban a megújuló villamos energia használatára, de ezt hét évvel korábban sikerült elérnie.

A MACSKÁK CSÍKOS

Közeli rokonaihoz, az oroszlánhoz (*Panthera leo*) és a leopárdhoz (*Panthera pardus*) hasonlóan az elmúlt évek során a tigris (*Panthera tigris*) alfajainak számát illetően is jelentős változásokat figyelhettünk meg. Korábban elfogadott nézet volt, hogy a világ legnagyobb macskaféléjének összesen hat élő és három kihalt alfaja van. Ezzel ellentétben a legújabb kutatások mindössze két formát különítenek el, a kontinentális alakot (egy kihalt és öt élő alfaj „összevonásával”) és a szigetlakó formát (két kihalt és egy élő alfaj tartozik ide). Az Európai Állatkertek és Akváriumok Szövetsége (EAZA) még a régi rendszertani besorolást veszi alapul, így ebben az írásomban jómagam is ezt fogom használni.

A LEGKISEBB TIGRIS

Az új rendszertani kategória szigetlakó alfaja az egykori bali tigris (*P. t. balica*), a szintén kihalt jávai tigris (*P. t. sondaica*) és a szumátrai tigris (*P. t. sumatrae*) foglalja magában. A szumátrai tigris a ma élő legkisebb alfaj: a kifejlett hímek tömege ritkán haladja meg a 140 kg-ot. A kontinenslakó változatoktól még a zoológiában kevésbé jártasak is könnyen el tudják különíteni: kis termete, sűrű csíkozása, dús pofaszakála, sötét alapszíne is segíti a megkülönböztetést, továbbá a testéhez képest a szumátraiak a legrövidebb farka. A szumátrai tigris a többi rokonához hasonlóan ma már súlyosan veszélyeztetett, élőhelyeinek elvesztése és a vadászat miatt egyre csökken a szabad természetben található egyedek száma, melyet a kutatók 400–600 közöttire becsülnék.

NÉHÁNY ÉVE A TIGRISEK RENDSZERTANÁT TELJESEN ÁTDOLGOZTÁK

Trópusi származása miatt állatkerti tartása esetén a szumátrai tigris fűthető belső férőhelyet igényel, ami némileg megnehezíti fogságban történő gondozását. Ennek ellenére az elmúlt évtizedekben növekedésnek indult az európai állatkertekben tar-

FEJEDELME

tott egyedek száma, jelenleg 115 szumátrai tigris él kontinensünk állatbemutatóiban. Magyarországon csak a Nyíregyházi Állatparkban láthatók szumátrai tigrisek, az alfajt korábban a veszprémi állatkertben is bemutatták.

A mára kihalt jávai tigris kapcsán érdemes megjegyezni, hogy egykor a Fővárosi Állat- és Növénykertben is látható volt ez az alfaj, és az itt élő példányok szaporodtak is. Az első két kölyök, Mancsi és Erzsi szovjet állatkertekbe került, a később született Nahar pedig az állatkert lakója maradt. A tenyészpár hímje az 1960-as évek első felében rövid ideig a debreceni, míg a nősténye a pécsi állatkertben vendégeskedett. Mindkét idős egyed 1965-ben pusztult el.

A legtöbb macskaféltől eltérően a tigris szereti a vizet, kiváló úszó. A képen indokínai tigris látható

Fotó / Buzás Balázs

A KIRÁLYI NAGYMACSKA

A bengáli tigris (*P.t. tigris*) a faj törzsalakja, a ma élő alfajok között a második legnagyobb termetű. Ritkábban használt másik elnevezése királytigris, ami nem is annyira a megjelenésére utal, mint arra, hogy egykor királyok, fejedelmek kedvelt vadász-

zsákmányai között szerepelt. A múlt század első évtizedeiben még a leggyakoribb alfajnak számított az európai állatkertekben, az indiai gyarmatokon ugyanis a legkönnyebben

A Fővárosi Állat- és Növénykertben 2010 óta két alomban összesen öt szibériai tigriskölyök született

Fotó / Bagosi Zoltán

A ritka szumátrai tigris a névadó sziget csúcragadozója. Vadon élő állománya nem éri el a 400-at

Fotó / Buzás Balázs

beszerezhető csíkos nagymacska volt. Fővárosunk állatkertje több példányát is bemutatta. Furcsa módon a bengáli tigrisek mára nagyon megritkultak Európa állatkertjeiben, olyannyira, hogy a zootierliste.de állatkerti fajnyilvántartással foglalkozó honlap szerint nem is látható már alfajtiszta példány kontinensünkön. A legtöbb helyen alfaji keverék egyedek kifutóinak szemléltető tábláin találkozhatunk a bengáli tigris névvel. Véleményem szerint néhány tiszta vérvonalú királytigris azért még megtalálható Európa állatkertjeiben és cirkuszai-ban, de rendkívül kis számban.

A bengáli alfajtól mindössze 1968-ban választották külön az indokínai, más néven Corbett-tigrist (*P.t. corbetti*), melynek szabad természetben

megtalálható egyedszáma a második legmagasabb a bengáli tigrisé után. Korábban összesen 14 európai állatkertben tartották ezt az alfajt, jelenleg azonban Európában sehol sem találkozhatunk vele. Érdekesség, hogy később a Corbett-tigris is két különálló alfajra osztották fel: 2004-ben a Maláj-félszigeten élő állatokat különálló alfajba sorolták, maláj tigris (*P.t. jacksoni*) néven. A kistermetű, de a szumátrai tigrisnél nagyobb, sötét alapszínű változatot a mai napig sem ismerte el minden taxonómus különálló alfajként (a bevezetőben említett új rendszertani felosztás révén pedig még inkább okafogyottá válhat az elkülönítés). Az európai állatkertekben tartott tigrisek közül a maláj a legritkább, mindössze 8 helyen találkozhatunk vele kontinensünkön, Magyarországon csak a Nyíregyházi Állatparkban látható. Sajnos az elmúlt évtized során nagyon megritkult az európai állomány, ráadásul a jelenlegi példányok szinte egyáltalán nem szaporodnak, így utánpótlás hiányában félok, hogy egy évtizeden belül ez a változat teljesen el fog tűnni kontinensünkről.

Érdemes néhány szót ejteni a világ legritkább tigrisééről, a dél-kínai tigriséről (*P.t. amoyensis*), amelynek kevesebb mint 30 példányáról tudnak a szabad természetben. Fogságban még kb. 100 egyede

A maláj tigris alfajként mindössze 2004-től ismerte el a tudomány, mára viszont elvették az alfaji rangját. Az európai állatkertekben nagyon ritka, Észak-Amerikában azonban azonosan kétféleképpen látható

Fotó / Buzás Balázs

A bengáli tigris egyedszáma becslések szerint 2600-3200 közötti. Száz évvel ezelőtt tízszer ennyi példány élt az Indiai szubkontinensen

Fotó / Buzás Balázs

ismert elősorban kelet-ázsiai intézményekben, de érdekes módon Dél-Afrikában is tervszerűen tenyésztik. Európában jelenleg sehol sem találkozhatunk vele, bár korábban összesen 11 állatkert mutatta be ezeket az állatokat, melyek közül a leghíresebb az egykori kelet-berlini intézményben gondozott példány volt.

ÉSZAK TIGRISEI

Az előbbieken említett négy változat mellett a kihalt kaszpi tigris (*P.t. virgata*) és a szibériai tigris (*P.t. altaica*) tartozik ezen nagymacska kontinentális alfajához. Számomra kissé érthetetlen a dolog, hiszen a szumátrai mellett éppen a szibériai tigris az, amelyet a legkönnyebb elkülöníteni a többi tigristől, emellett akár elterjedési területe, életmódja és külső jegyei is indokolhatnák különálló alfaji státuszát. A szibériai a legnagyobb termetű a ma élő alfajok között, a kifejlett hímek tömege a 300 kg-ot is meghaladhatja. Napjainkra a szabad természetben élő egyedszáma jelentősen megritkult, mindössze 350-400 példány élhet még Oroszország keleti részén, az Amur folyó vidékén, illetve Kína északi területein. Észak-Koreában feltételezhetően kipusztult. Elterjedési területe után több nyelvben Amur-tigris néven találkozhatunk vele, illetve magyarul is ez az alfaj másik, kevésbé használt elnevezése. A szibériai tigris nem csupán méretében különbözik a többi alfajtól: bundája a legvilágosabb alapszínű, szőre a leghosszabb, ami elsősorban a dús téli szőrzet esetében szembetűnő.

Élőhelyének zord körülményei miatt zsákmányállatokban nem válogatós, szinte bármit elfogyaszt, amit el tud kapni. Elsősorban a különböző szarvasfajok és a vaddisznók tartoznak a kedvenc eledelei közé, de több helyen olvasható, hogy ínséges időkben még a kisebb termetű medvéket is elejti. A szibériai tigris élőhelyének csúcsragadozója, egyetlen ellensége az ember. Nem csupán élőhelye területének rohamos zsugorodása fenyegeti, hanem az orvvadászat is. A bundája értékes, és porrá őrölt csontjait is felhasználják, a Távols-Keleten a mai napig keresett gyógyászati alapanyag.

Mivel télire nem igényel fűthető helyiséget ez a hatalmas mérete miatt különösen látványos ragadozó, a múlt század második felétől a szibériai tigris állatkerti állományának egyedszáma ugrás-

Fehér-e a fehér tigris?

Egyes állatkertekben a normál színezetű példányok mellett más színváltozatba tartozó tigriseket is megfigyelhetünk. A világos alapszínű, fahéjszínű csíkokkal rendelkező arany tigris nagyon ritka Európában, elsősorban amerikai állatkertekben látható. Jóval gyakoribb a nagyközönség körében jól ismert, rendkívül népszerű fehér tigris, amelyet több magyar állatkertben is bemutatnak. Bár a szabad természetben láttak már teljesen fehér tigrist is, a jelenlegi állatkerti egyedek egyike sem albínó. A szemük kék, a csíkjaik pedig feketék vagy csokoládébarnák. Egyes példányok szinte teljesen csík nélkülinek tűnnek, olyan halvány a mintázatuk, ezt a változatot újabban „hótigrisnek” is nevezik. Bár fehér tigrisek korábban a vadonban is feltűntek, onnan minden valószínűség szerint kihaltak. 1951-ben sikerült befogni Indiában egy fehér színű hím kölyköt, akit Mohannak neveztek el. Ez a példány Rewa tartomány maharadzsjához került. Ez a színváltozat recesszíven öröklődik, így Mohantól eleinte nem születtek fehér kölykök, mivel csak normál színezetű nőtényekkel tudták párosítani. Am miután a saját lányával párosították, több fehér színű kölyök is világra jött. E vérfertőző frigy miatt napjainkban az összes állatkerti fehér tigris rokonságban áll.

Kevésbé ismert, hogy Mohan után később egy másik fehér hím is sikerült befogni, így a közhiedelemmel ellentétben mégsem egyetlen példány az összes ma élő egyed ősapja. Ennek ellenére a fehér tigrisek igen erőteljes rokontenyésztése miatt egyes példányoknál szembetűnő a beltenyésztéses leromlás, sok kancsal, gerinchibás, illetve izületi problémás egyed akad közöttük. Eredetileg minden fehér tigris a bengáli alfajba tartozott, napjainkra azonban a testméret növelése érdekében szibériai tigrisekkel is keresztezték őket. Bár véleményem szerint a normál színezetű bengáli tigrisekhez hasonlóan a fehér példányok között is akadnak még alfajtiszta, ennek ellenére az állatkerti fajnyilvántartó rendszerek az összes fehér tigrist alfaji keverék egyedként tartják számon. A fentiekből kitűnik, hogy igen nagy népszerűségük ellenére az ezt a színváltozatot képviselő egyedek természetvédelmi értéke rendkívül csekély, éppen ezért az EAZA nem támogatja a fehér tigrisek tartását.

szerűen növekedni kezdett, mára ez a leggyakoribb tigrisalfaj a világ állatkertjeiben. Ma már jóval több példánya él fogságban, mint a szabad természetben. Az EAZA két alfaj esetében indított útjára Európai Fajmegmentő Tenyésztési Programot (EEP), a szibériai és a szumátrai tigrisnél. Az Amur-tigris EEP-jének fajkoordinátora az egykori kelet-berlini Tierpark Berlin munkatársa. Az alfaj gyakoriságából adódóan kontinensünkön tenyésztési programon kívül gondozott szibériai tigrisekkel is találkozhat a publikum elsősorban a kisebb, többnyire ma-

A szibériai tigrisnek meg sem kottyán a hó, eredeti élőhelyén a mieinknél sokkal zordabb telekhez szokott. Állatkerti körülmények között könnyen tartható, ugyanakkor a látogatók körében rendkívül népszerű ragadozó

Fotó / Bagosi Zoltán

A szibériai tigrishez hasonló megjelenésű, de annál dúsabb pofaszakállt viselő kaszpi tigris az 1960-as években halt ki. Emlékét csupán néhány fénykép és preparátum őrzi

Fotó / Buzás Balázs

gánkézben lévő állatkertekben (Magyarországon is több példát láthatunk erre). Mindenesetre az EEP-n kívül tartott állatok nagy részénél erősen megkérdőjelezhető a tiszta vérvonal.

A Fővárosi Állat- és Növénykert szép eredményeket ért el a szibériai tigrisek tenyésztése terén. Jelenleg is ezt az alfajt láthatják a FÁNK kifutóiban. A külső férőhelyekhez medencék is tartoznak, a tigrisek ugyanis szokatlan módon szeretik a vizet, előszeretettel hűsölnék benne a nyári hónapokban. Az egyik tigriskifutó érdekessége egy terepjáró, amelynek platója a kifutóban, orr-része pedig a látogatói térben helyezkedik el. Különleges élmény beülni a járműbe, miközben csak egy üvegfal választ el a hátsó részen békésen pihenő nagyvadtól.

A BUDAPESTI ÁLLATKERTBEN SZIBÉRIAI TIGRISSEKEL TALÁLKOZHAT A LÁTOGATÓ

Az elmúlt tíz évben egy híres tigrispár, Norbi és Niva lakta az állatkertet. Az ő frigyükből két alkalommal összesen öt kölyök született, akik később más európai állatkertekbe költöztek. Sajnos Norbi az idős kora miatt 2021-ben elpusztult. Niva még abban az évben új párt kapott, Szását, aki a veszprémi állatkertből költözött Budapestre. A két tigris e sorok írásakor két külön kifutóban lakik, ennek ellenére nem érzik egyedül magukat. Ez a tartástechnológia ugyanis a szabad természetben megfigyelhető viselkedési formákat utánozza: a vadonban a tigrisek alapvetően magányos állatok, a hím és a nőtény csak a párzási időszakban találkozik.

NAGY ANTAL

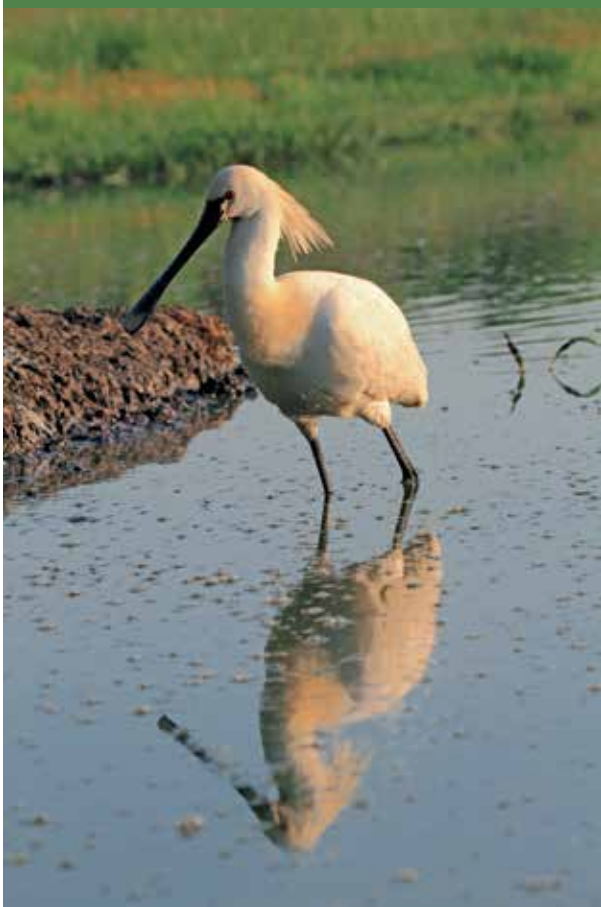
■ **Madarászok a Hortobágyon** • Az idei szeptember első napjai nem (csak) az iskolakezdestről fognak szólni, hanem a terepi madarászatról is – legalábbis azok számára, akik részt vesznek a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) Ritkaságvadász Szakosztályának szervezésében az augusztus és szeptember fordulóján zajló országos találkozón.

A program során alkalom nyílik személyesen találkozni a hazai terepi madarászok színe-javával, tesztelni a megfigyeléshez szükséges eszközöket vagy akár a saját fajismeretünket.

Ez utóbbira is nagyszerű alkalmat nyújt a 24 órás Madarászfutam, amelynek során háromfős csapatok járják végig az előre kijelölt versenyterületet (ez jelen esetben a hatalmas kiterjedésű hortobágyi halastavak környéke), és megpróbálják a legtöbb madárfajt észlelni. A győztes csapatok különleges szakmai ajándékokkal gazdagodnak, míg a legjobb (hazai szinten is legritkábbnak számító) fajt találó megfigyelő egy értékes kézi távcsövet nyer.

További részletek: mme.hu

Fotó / Szűcs László

■ **Fecskelesen** • Előző lapszámunkban adtunk hírt a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Gólyales programjáról.

Ennek mintegy testvére a TermészetLesen programsorozat fecskékkel foglalkozó változata, amelynek korábbi verziója a fecskék védelmének évében, 2010-ben indult. A felmérés célja a lakosság bevonása a környezetünkben élő madarak megfigyelésébe, a védelmüket is segítő „közösségi tudomány” (citizen science) jellegű adatgyűjtésbe.

Hasonlóan a többi adatgyűjtő akcióhoz, a Fecskeles természetesen elérhető internetes böngészővel és egy önálló mobiltelefonos applikáción keresztül is, így aki részt vett a korábbi akciók bármelyikében, az ott használt bejelentkezési adatokkal tud böngészni a közelében lévő fecskefészkek adatai között, vagy új fészket, illetve fészekadatot feltölteni.

A megújult adatbázisban természetesen a korábbi fészkelőhelyek és számlálások adatai is elérhetők, sok ezer fotót lehet böngészni, és reményeink szerint a bázis sok-sok ezer új adattal bővül majd a következő évek során. Az adatbázisok használatát megkönnyítendő videós segédlettel is készült az MME.

A Fecskeles programba a

https://termeszetlesen.mme.hu/internetes_cimen_lehet_bekapcsolodni.

Fotó / depositphotos

■ **Partizó fecskék** • A partifecskek későn, csak a tavasz vége felé térnek vissza afrikai telelőhelyeikről Magyarországra. Névadó jellegzetességük, hogy egykor a folyóvölgyek leszakadó partfalaiban, ma már viszont – ezek híján – homokbányákban telepednek meg.

A sükösdői bánya idén megbontott friss homokfala is hívogató volt számukra, így hamarosan „szitává lyuggatták” a költőüregeikkel. A Kiskunsági

Nemzeti Park Igazgatóság természetvédelmi szakemberei 2100 költőüreget számoltak, így most ez az egyik legnagyobb ismert partifecske-kolónia az országban. A partifecske védett faj, ezért zavartalan költésének biztosítása érdekében a hatóság augusztusig leállíttatta a bánya ezen részén a homok kitermelését.

Ez az érdekes adat is felhívja a figyelmet arra a problémára, hogy nagyon kevés az idős fáknak otthont adó erdő hazánkban, és ezzel együtt arra, hogy a vadmacskák esetében is problémát jelent a megfelelő szaporodóhelyek hiánya a hazai erdőkben.

Fotó / depositphotos

■ **Méhek fókuszban** • A kevésbé ismert faliméhek a házi méheknél kisebbek, zömökebbek, sűrűbb szőrzetűek. Fekete vagy zöldes-kékes színű testük fémesen csillogó. Az olykor színes szőrzet nem takarja teljesen a testet, de meghatározza a méhecskék megjelenését.

A Magyar Környezeti Nevelési Egyesület idén e csoportra kívánja felhívni a figyelmet, mivel a – művészméhek családjába tartozó – faliméhek a hazai virágos növények beporzásában kiemelt szerepet játszanak.

Nem véletlen a művészméh megnevezés, hiszen ezek az állatok a legkülönlegesebb anyagokból készítik bölcsőiket: löszfalba rágott üregekbe, esetleg más rovarok által fába készített járatokba, csigaházakba, nádszálak üreges részébe költöznek be. Ide annyi virágpórt és nektárt hordanak be, amennyi elég lesz az utód felneveléséhez, csak ezután rakják le petéiket. Az egyes bölcsőket, majd az egész üreget sárral vagy növényi anyagokkal befalazzák. Késő nyárig zajlik a peterakás, majd bebábozódás után sokszor már ősszel kifejllett rovarrá válnak, és így vészlik át a telet.

A faliméhek szelídek, akár még kézbe is vehetők.

További részletek: mkne.hu

■ **Nyár = szúnyog?** • A szúnyogok távoltartásának jellemző módszere a szúnyogirtás, amit kicsit finomabban szúnyoggyérítésnek neveznek. A riasztás és az irtás között jelentős különbség, hogy a riasztószerek nem okozzák a szúnyogok tömeges pusztulását, míg az irtásos technológiák igen.

A kérdésre, hogy jelent-e problémát, ha tömegesen pusztulnak el a szúnyogok, csak akkor tudunk érdemben válaszolni, ha tudjuk, hogy milyen szerepet töltenek be a természetben.

Tudni kell, hogy – látszólagos jelentéktelenségük ellenére – ezek az apró rovarok az ökológiai rendszerek (különösen az állóvízi ökoszisztémák) rendkívül fontos szereplői. A szúnyoglárvák és a kifejlett rovarok is nagyon sok élőlénynek (pl. pók, halak, kétéltűek, madarak, denevérek) jelentenek nélkülözhetetlen táplálékforrást, tehát a táplálékhálózatban is jelentős a szerepük.

A szúnyogirtásnak két fő formája van, a biológiai és a kémiai (vegyeseres) védekezés. A biológiai szúnyogirtás (*Bacillus thuringiensis israelensis* baktériumot tartalmazó készítmények használata) elvileg szelektív, tehát elsősorban a szúnyogokra, pontosabban a szúnyoglárvákra hat. Ezért az irtásnak ez a módja sokkal kevésbé káros az élővilágra és az ökológiai rendszerekre. Ráadásul megvan az az előnye is, hogy mivel a lárvákat pusztítja el, ezért hetekig tartó hatást lehet vele elérni, hiszen a vérszívó rovarok következő generációjának egyedszámát csökkenti.

Ezzel szemben a kémiai irtás csak a kifejlett szúnyogokra hat, a petéket és lárvákat nem pusztítja el, így a hatása jóval rövidebb ideig tart.

A kémiai irtás nem szelektív, egyáltalán nem tesz különbséget a szúnyogok és más rovarok között, mert általános hatású rovarölő szer a hatóanyaga. Egy ilyen irtás során ugyanúgy elpusztulnak a beporzásban is igen nagy szerepet játszó hasznos rovarok, mint a „nemszeretem” szúnyogok.

A településeken végzett kémiai szúnyogirtás tömegesen öli meg többek között a lepkéket, a méheket, a poszméheket és a zengőlegyeket, amelyek nagyon fontos szerepet játszanak dísz- és haszonnövényeink megporzásában, tehát például abban is, hogy akertünkben a gyümölcsfáinkról gyümölcsöt szedhessünk. Mivel a repülő rovarok szolgálnak táplálékul a körülöttünk élő madarak egy részének (pl. fecskék, poszták), ezért rájuk is nagyon káros hatással van a kémiai irtás. Nem beszélve arról, hogy a lakott területeken kiszórt vegyszerek (és maradványaik) a mi szervezetünkbe is óhatatlanul bekerülnek.

Fotó / depositphotos

■ **Költőláda** • Az aktív természetvédelem egyik legrégebben alkalmazott módja a mesterséges madárodúk kihelyezése. Ennek fő oka, hogy a jelenlegi tájhasználat és intenzív erdőgazdálkodás mellett sajnos általános probléma az idős, odvasodó fák hiánya Magyarországon, ezért odúlakó madárfajaink sok esetben odúhiánnyal küzdenek.

Idén a Börzsönyben a korábban kihelyezett 50 ládából tucatnyiban uráli, míg a többiben macskabagoly költött. A költőládákkal kapcsolatban országos viszonylatban is érdekes hír érkezett a Bükkből: még a baglyok költési időszakában ellenőrizve az egyik költőládát, a helyi természetvédelmi őr bagoly helyett egy szőrmés állatot talált. Bár az állat összegubózva feküdt, szőrzetének színezete, hátának mintázata, valamint testméretei alapján arra lehetett következtetni, hogy egy vadmacska költözött a ládába. A baglyokhoz hasonlóan ez a fokozottan védett faj is előszeretettel használja az idős, odvas fákat szaporodóhely, illetve nappali búvóhely gyanánt.

Ekkor még nem lehetett megállapítani, hogy az adott egyed mit csinál a költőlárában, alapvetően nappali rejték helyként is használhatta azt. Azonban a bő egy hónappal későbbi ellenőrzésnél már nem a kifejlett példány, hanem (legkevesebb három) kölyök látszódott a ládában!

Ez az érdekes adat is felhívja arra a problémára a figyelmet, hogy nagyon kevés az idős fának ott-hont adó erdő hazánkban, és ezzel együtt arra, hogy a vadmacskák esetében is problémát jelent a megfelelő szaporodóhelyek hiánya a hazai erdőkben.

Fotó / Bagosi Zoltán

További információk: magyarnemzetiparkok.hu

■ **Éjjeli rejtelem** • Az általános vélekedés szerint az éjjeli lepkék zöme szürkés-barnás színű, jellegtelen és nehezen határozható. Nos, a homoki zöldaraszoló (*Eucrostes indigenata*) erre alaposan rácsafol, hiszen nevéből adódóan élénk színű, legkevésbé sem jellegtelen, ráadásul különleges előfordulású.

A Magyar Természettudományi Múzeum Lepkegyűjteményének szakemberi remek összeállításban emlékeztek meg e védett lepkéről, tekintve, hogy az 50 éve nem került elő hazánk területéről. Ez nem is csoda, hiszen alapvetően mediterrán elterjedésű fajról van szó. Európában legészakibb előfordulásai a Kiskunságból ismertek, ám könnyen lehet, hogy ezek csak kóbor egyedek vagy az alkalmilag nálunk szaporodó szórványállomány leszármazottai voltak.

További információk a Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság honlapján: knp.hu

Fotó / Tóth Balázs

HAZAI HÍREK

Összeállította: Selmeczi Kovács Ádám

TIKKASZTÓ SZÁRAZSÁG

Az aszály nemcsak a növényvilágban okoz súlyos károkat, hanem az állatvilágra is kedvezőtlenül hat. Az egész élővilágot befolyásoló klímakatasztrófa következményeit már a bőrünkön érezhetjük.

A kétéltűek szaporodásához és egyedfejlődésük első szakaszához is vízre van szükség

Fotó / Kovács Zsolt

zánk vízgazdálkodásának fő iránya eddig – főként az árvíz és a belvíz veszélye miatt – a vizek gyors elvezetése volt, a szakemberek szerint ehelyett azonban mielőbb át kell térnünk a vízvisszatartó gazdálkodásra. Az árvizek víztöbbletét a mélyárterekre kellene ereszteni, akkor még lenne remény megállítani az elsivatagosodás folyamatát.

Az MME felmérése szerint a tavalyi súlyos aszály miatt a közönséges ürgék lakhelyet váltottak. A szakemberek GPS segítségével mérték fel Komárom-Esztergom vármegye ürgéinek számát, és 5623 aktív lyukat regisztráltak. A kutatás során azt tapasztalták, hogy a kiégett gyepreszeket nagyrészt elhagyták az állatok, és az augusztus végéig fennhagyott magasfűves részekre, kaszálókba költöztek. Ebben a közegben jóval ideálisabb volt a harmatképzés és az árnyékolás, de a táplálék is könnyebben elérhető volt az ürgék számára.

Fotó / Szücs László

Az országunk egytizedét kitevő Homokhátság már félsivatag, és akár a teljes Alföld elsivatagosodhat a megváltozott éghajlat következtében. Minden jel szerint hamarosan eltűnnek hűvös erdeink (gyertyános tölgyesek, bükkösök), és helyettük sztyeppék alakulnak ki. Az időjárás és a táj megváltozásával az élőhelyekkel együtt eltűnnek az állatok is, helyettük újak jönnek, olyanok is, amelyek számunkra és a környezetünkre veszélyesek. Búcsút inthetünk vonuló madarainknak és a vizes élőhelyeink ökoszisztémájának is. Ha-

A kertekben, parkokban is felbukkanó meggyvágó (*Coccothraustes coccothraustes*) – sok más fajhoz hasonlóan – előszeretettel látogatja a természetes és a mesterséges vizeket

Fotó / Szücs László

BÁRKI SEGÍTHET

Aszály – nagy hőséggel párosuló, hosszan tartó csapadékhiány – idején sokat tehetünk magunk is annak érdekében, hogy minél kevesebb vizet pocsékoljunk el, illetve hogy segítsük az állatvilágot. Közvetlen környezetünkben egyszerű és olcsó megoldás a madarak itatására egy kb. fél méter átmérőjű, 4-7 cm mélységű itatóedény kihelyezése. Ez ideális kisebb-nagyobb madarak itatásához, fürdéséhez is. A víz- és porfürdők biztosítása is nagyon fontos a szárnyasok számára, hiszen azonnal hűsíti

őket a víz, valamint az élősködőktől is megszabadulhatnak.

Az itatók kihelyezésénél fő szempont, hogy nyílt terepre tegyük őket, ahol a víz csillogásával oda-csalhatjuk a madarakat. Ajánlott egy magasabban lévő itatót kihelyezni a madaraknak, amelyet nem érnek el a macskák, egyet pedig a talajon sünök, gyíkok, békák számára. A napi rendszerességű víz-

Hazánk leggyakoribb poszátafaját, a barátposzátát (*Sylvia atricapilla*) is megfigyelhetjük az itatóknál

Fotó / Szücs László

att júniustól ismét, egészen július végéig. Homok, apró kavics használata nem javasolt, mert az a fészkek törését okozhatja. A nagyobb ágaktól, kavicsoktól megtisztított, kissé agyagos szerkezetű földet addig kell locsolni, amíg a víz meg nem áll rajta. A füsti fecskék kedvéért száraz fűszálakat is helyezhetünk a sárgyűjtőbe, ezt előszeretettel építik be a fészkekbe. A méhek is a sáros pocsolyákból gyűjtik a lakókamráik befalazásához szükséges nedves földet, és a lepkék is itt szívogatják a csapadékot. A rovarok itatására kiválóak a viráglatétek, bennük néhány kővel a fulladásveszély elkerülésére.

AMIKOR A VADÁSZOK SEGÍTENEK

Rendkívüli aszály idején erdeink a nyár közepén őszi tájképet mutatnak; elsárgult levelek, lehullott lombok, „rozsdás” hegyoldalak látszanak ilyenkor. Ijesztő mindezt nyáron látni, és ezek a jelek már nem pusztán aggasztók, hanem azt is mutatják, hogy a kedvezőtlen változások gyorsabban mennek végbe, mint esetleg gondoljuk.

Az erdők növényvilága mellett az állatvilágot is nagymértékben sújtja a szárazság. A nagyvadak ilyenkor itatásra szorulnak, a vadászok lajtos kocsi-kon szállítják a vizet számukra. Gyakran még ez is kevés, és sok állat szomjan pusztul, vagy ha még bírja, akkor elvándorol. Az őzek, szarvasok, muflonok, vaddisznók, nyulak, rókák itatása az erdőben más

Meglepő módon átlagos költési sikert hozott a tavalyi aszályos év a fehér gólyák állományában. Igaz, azt még nem lehet tudni, hogy a 2022-ben meggyűrűzött 1207 fióka milyen állapotban indult útnak, és közülük hányan térnek vissza 3-5 év múlva költeni. A jó költési eredmény annak köszönhető, hogy nem volt hideg, esős idő, amikor a fiókák megfázhattak volna, illetve hogy a száraz gyepeken szöcskét, sáskát, tücsköt, de pockot, egeret és kígyót is foghattak maguknak a gólyák.

Fotó / Kovács Zsolt

A ma már védett státuszú, az emberhez kifejezetten kötődő füsti fecske (*Hirundo rustica*) serényen gyűjti fészkehez a sarat és a benne talált fűszálakat

Fotó / Szücs László

állatok számára is hasznos lehet. A Balaton-parti nemzeti parkokban az utóbbi években egyre gyakrabban megfigyelhető vaddisznók dagonyázása a nádasokban, ami veszélyezteti a madarak fészkelését, valamint botanikai károkat is okozhat. Emiatt is szerencsésebb, ha az erdőben maradnak.

A vadak a szomszédjukat nagyobb nedvességtartalmú növények fogyasztásával csillapítják, rájárnak a luccernára, a napraforgóra, a káposztafélékre. A szárazság által sújtott mezőgazdaság számára tehát a következő csapás a megnövekedett mértékű vadkár.

Az összefüggéseknek még csak a felszínét súroltuk ezzel, hiszen számtalan olyan tényezőt befolyásol a klímaváltozás, amelynek a következményei teljesen kiszámíthatatlanok. Mint ahogy az is, hogyan hat ez az élővilágra hosszú távon, illetve hogyan befolyásolja majd az életünket – és nem melleleg a környezetünket, amely a következő évtizedben talán már egyáltalán nem fog hasonlítani ahhoz, amit eddig megszoktunk.

cserre megakadályozza a fertőzéseket és a szúnyogok szaporodását is.

A hőség a rutintalan fiókákra nézve a legveszélyesebb, akik még nem ismerik a környéken fellelhető vizes élőhelyeket. Itatók kihelyezésére a városokban is van lehetőség, és itt sok esetben még nagyobb szükség is van rájuk. Teraszokon, lakóházak között stb. számos megfelelő helyszínt találhatunk.

A FECSKÉK VÉDELMEBEN

Az itatáson, a fürdetésen kívül más szempontból is fontos a víz biztosítása az állatok számára. A füsti és a molnárfecskék védelmében például nagy segítség lehet egy sárgyűjtő létrehozása akár a kertben, akár a párkányon egy tálcán. A fecskék ugyanis ezek nélkül nem tudják új fészkeket megépíteni, vagy a régit „kitatarozni”. Az utcai kék vízcsapok megszűnésével, a háztáji állattartás visszaszorulásával, a térkövezéssel nem marad elég pocsolya a fecskék számára. A mesterséges sárgyűjtőhelyeket április közepétől érdemes kitenni, majd a másodköltés mi-

AGRÁRMINISZTERIUM

FUCHS ADRIENN

A VÍZICICKÁNY REJTÉLYES ÉLETE

CZINCZOGÁS A VÍZ ALATT

Indítsuk ezt az írást azzal, hogy felelevenítjük a cickány, régiesen a cziczány szavunk vélt vagy valós eredetét és az állat elképzelt viselkedését.

A római korban a Seneca kortársának tartott Junius Moderatus Columella *A mezei gazdaságról* című könyvében így vélekedett erről az állatról:

„...és a közönséges cziczány, melyet a Görögök μυαλνικη neveznek, noha apró fogai vagynak, nem kevés dögleletességet okoz ... daganatot és evességet okoz a közönséges cziczány is, de annak ártalma meggyógyul vas ár által, ha tudniillik a megsérített helyet megszürod és cimolusi krétával eczetből bekened. A cziczány veszedelmet okozott, azért a maga testével lakol, mert ezt az állatot olajba belefojtják, és mikor megrothadt, megtörik, és ezzel az orvossággal a cziczány harapását megkenik, vagy ha ezt nem kaphatni, és a nedvesség mutatja a fogaknak sérelmét, a köményt öszvetörik, és ahoz egy kevés híg szurkot és hájat tesznek, hogy puhító gyengesége legyen e rátétetvén elűzi a veszedelmet. Vagy ha mi-nekelötte a daganatot elhárítanák, evésedésre hozzák legjobb tüzes pléhvel a dagadást felnyitni, és a hibás részt besütni, s így híg szurokkal olajjal együtt megkenni. Szokták magát az is fazokas krétával elevenenn körülvenni, mikor megszáradott, az ökrök nyakába kötik, ez a dolog a barmot ártalom nélkül a közönsé-

ges cziczány marásától kapcsolatban”. Na, szegény ökrök megszenvedhették ennek a kis méretű rovarévőnek a vélt támadását! Az 1853-ban született Simonyi Zsigmond nyelvtudós, a Magyar Tudományos Akadémia tagja az alábbi módon nyilatkozott meg Fialowski Lajos 1846-ban született botanikusról és nyelvészről, aki az elsők között próbálta a cziczány szavunk eredetijét felkutatni (és emellett régi korok polihisztoraként beszélt a magyaron kívül németül és lengyelül, olvasott franciául, olaszul, angolul, és értett cigányul is).

A vízicickány nyála ugyan mérgező, ám ez az emberre nézve egyáltalán nem veszélyes. Egy pockot viszont meg tud vele bénítani

Fotó / Depositphotos

„Régebbi közleményeiből is jut eszembe egy pár szó, melyek meggyilkolását nem vihetem el a lelke-men. (...) A cickányról erősen sejtem, hogy épp oly népies név, mint a gözű, de vidékemen ez a járatos, amazt nem ismerem, s nem levén szakember, azt sem tudom: egy-e a gözűvel.” Elgondoltató Szily Kálmán, a Magyar Tudományos Akadémia főttkára 1902-ben A magyar nyelvújítás szótára című kötetében papírra vetett értelmezése is. „E mesés rémálat neve, ha a magyar nyelvből akarnók megfejteni, talán a sár szótól vétetett, minthogy általán a népmesék a sárkányt iszapos mocsárokból lakni állítják. Kresznerics elemzése szerint sár-kán öszvetett szó volna, mintha a sárnak kánját (fejedelmét) jelentené; Vid mint Salamon király gonosz tanácsnoka felel az a hír maradt fenn, hogy sárkányt ölt az ecsedi lópban. Az is lehető, hogy a kány azon képző, mely a patkány, cziczány szókban is van.”

KÉT FAJ

De nézzük a tényleges tudományt! A Magyar Természettudományi Múzeum Emlősgyűjteményébe 1845-ben hozta be az első közönséges vízicickányt (*Neomys fodiens*) Rainer János György Tátrafüredről, ahol történetesen szállodavezető volt. Ezt az állatot a hazai emlőskutatás egyik megalapozója, Méhely Lajos határozta meg. A Miller vízicickánya névre keresztelt (*Neomys anomalus*) példányt 1923-ban pedig nem más, mint Dudich Endre, az ELTE Állatrendszertan és Ökológiai Tanszékének vezetője, egyben a magyar zoológia nemzetközi híru ve-

zéregyénisége hozta be Nyitráról, és a nem kevésbé neves emlőskutató, Éhik Gyula, aki a Magyarországon előforduló kisemlősök rendszertani, anatómiai, ökológiai, élettani sajátságai alapján alapozta meg szakmai hírnevét, határozta meg.

De lássuk, mit tudtak az 1920-as években a vízicickányokról. Igencsak szórakoztató stílusban jelentette meg ezeknek a vízi életmódú rovarévőknek az életét Dr. Keller Oszkár, aki a „Magyar Földművelésügyi Minisztérium Országos Halászati Egyesület” Közlönyében így ír az általa halpusztító emlős-

nek tartott állatról: „Április és májusban párosodik, és ilyenkor a hím éles czinczogás között üldözi a nőtényt. Körülbelül negyedórai játék után párosodnak, s később a vemhessé lett anya föld alatti lakása járatainak egyik tágultabb részében száraz fűből, mohából vaczkot készít, és május közepén 6–10 teljesen csupasz fiat hoz a világra, a melyek gyorsan megnőnek, és szüleikhez válnak hasonlónvá. A vízi cziczikány eledele rovarokból, apró puhatestű állatokból, rákokból, férgekből, halakból, halikrából áll. Megfogja ezenkívül a gyíkot, békát, sőt az apróbb emlősöket és madarakat is, az utóbbiak közül leginkább azokat, a melyek a vizek közelében tartózkodnak. A kisebb testű és fiatal halakat megtámadja és felfalja, a nagyobbaknak s idősebbeknek pedig szeméit és agyvelejét eszi meg, sőt kikezdi az oldalát is. Sok kárt tesz a halikrában is, a mely a legkedvesebb csemegéje. Írtani a halászatra nézve valóban kártékony állatkát oly módon lehet, hogy strichnint halikrával keverünk jól össze, és ezt tesszük ki csalétkül azokra a helyekre, a hol leginkább mozog, vagy pedig valami kisebb testű hal hasüregébe tesszük a strichnint, és az ily módon megmérgezett halat használjuk fel csalétkül. Irtható még Lane-féle csapóvassal is, a melyet a jégmadár (*Alcedo ispida* L) fogására is használnak.” Hát ez ijesztő képet fest az akkori természetvédelmi szemléletről.

MÉRGEZŐ NYÁL

Ehhez a mai tudásunkkal annyit lehet hozzátenni, hogy a vízicickányoknak valóban van mérgező nyáluk, bár nem képesek átszűrni sem a nagy testű állatok, sem az emberek bőrét. Az állkapcsuk alatt egy pár mirigy található, amelyek mérget termelnek, és ez bizonyítottan hatásos a csalitjáró pocok (*Microtus agrestis*) ellen, és legalább tizenöt milligramm/testsúlykilogramm dózisban halálos is lehet számára. A vízicickányok mérge erősen bénító, és mozdulatlanvá teszi a zsákmányt. (Emberre természetesen teljesen veszélytelen, ezt magam is bizonyíthatom azzal a sok esettel, amikor élő vízicickányokat fogtam élve fogó csapdával, és kézbe is

vettem, mielőtt szabadon engedtem ezeket a bájos rovarövéket.)

1901-ben a földművelésügyi miniszter körrendelete minden cickányfajt védetté nyilvánított – kivéve a vízicickányt.

Tehát ekkor a „vízi cziczikányok halászatra káros volta miatt” még nem számíthattak kegyelemre. Hogy festett akkoriban a vízicickányok természetes élőhelye? Erről szemléletesen ír Várady Ferenc 1896-ban a Baranya multja és jelenje című könyvében.

Hatalmas étvágy

Talán kevesen tudják, hogy a cickányok naponta a saját testtömegüknek megfelelő vagy annak akár a kétszeresét elérő mennyiségű táplálékot is képesek bekebelezni. Torkosságukra már Alfred Brehm is kitért. Megfigyelte, hogy egy fogságban tartott cickány egynapi koplalás után elpusztul. Egy ilyen apró kis jószágoknak naponta két darab egér nagyságú állatra vagy 10-15 darab cserebogárlárvára van szüksége. Vásárhelyi István magyar zoológus pedig megfigyelte, hogy a cickányok éjjel-nappal egyformán aktívak, állandó jövés-menésük az élelem megszerzésére irányul, és ennek híján két nap alatt elpusztulnak. Jómagam pedig számos esetben voltam annak szemtanúja, hogy az élve fogó csapdába éjszaka bekerült erdei egérből és cickányból a hajnali csapdaellenőrzéskor egy jóllakott és nagyon is aktív cickány és egy fél egér maradt.

A vízicickány szereti a náddal és más növényekkel szegélyezett, háborítatlan tavakat, az olyan élőhelyeket, ahol táplálékot is bőven talál. A felvétel a Bükkben készült.

Fotó / Bakó Botond

„A rég letűnt korban, a mikor még Baranya földjét rengeteg őserdők borították, s a Duna és Dráva víz öntései óriási kiterjedésű s állandó mocsarakat képeztek, a patakok s apróbb vizek áradásai, előntve a réteket, mindenfelé nádas berkeket alkottak; a mikor még a kultúra nem foglalt el minden területet: bizonyára hasonlíthatatlanul nagyobb volt megyénk vadállománya, mint ma, a mikor a rengetegeket nagy részben kiirtották, az áradások ellen védgátakat emeltek, a belvizeket, sárterületeket lecsapolták, s mindenütt a föld műveléséhez, kihasználásához fogtak a Duna ágai közt, s a Duna

A HANTOK MADARAI

A világ madarainak majd' kétharmada a verébalakúak rendjébe (*Passeriformes*) tartozik.

Közös jellemzőjük az alsó gégefő használata dallamos hangadáshoz, amiről az ismert énekesmadarak a nevüket kapták. E hatalmas csoporton belül találjuk a rigófélék családjába (*Turdidae*) tartozó, kedves megjelenésű „kisrigók” jeles képviselőit: a hantmadarokat.

Avörösbegyek, rozsdafarkúak, kövirigók mellett a sokszor csak egyszerű színezetű, ám mégis látványos megjelenésű hantmadarak tudományos nevét a híres ókori tudós és filozófus, Arisztotelész használta elsőként. Persze ő még ennek a szónak a görög változatát alkalmazta, majd' ezer évvel később a svéd Linné alkotta meg a kettős nevezéktant. Ő e kedves madaraknak az *Oenanthe* nemzetségnevet adva tisztelgett a modern európai tudomány görög atyja előtt. Bár igen ritkán fordul elő, kissé zavaró tény, hogy a növényvilág tagjai közül is viselik néhányan ezt a nemzetségnevet. Ez okozhat némi keveredést egy-egy faj beazonosításában. Állattani részét tekintve azonban az a lényeg, hogy a világon mintegy 30 hantmadárfajt tartanak számon, amelyből öt hazánkban is előfordul.

E madarak találó nevüket a jellemző élőhelyükről kapták. Minden fajuk kőkapacok, domboldalak, nagyobb földhányások vagy akár elhagyott építési törmelékek halmaiban fészkel. A pusztai és sivatagi fajok sokszor rágcsálók által készített, de már nem lakott üregekben találnak otthonot.

Úgyszintén közös jellemzőjük, hogy ún. *vártamadarak*, azaz rendszeresen ülnek magaslatokon, kiemelkedő tereptárgyakon, ahonnan jól belátják az otthonukul szolgáló nyílt élőhelyeket, és innen csapnak le rovarzsákmányukra.

A hantmadarak szinte mindegyikére jellemző a fekete-fehér faroktollazat, amely fajoként eltérő mintázatú. A hímek nászidőszakban zászlóként használják ezt: kijelölt fészkelőterületük (revírjük) határát és egyben szaporodási rátermettségüket jelezve fajtársaiknak. A hímek egyébiránt erősen territoriális visel-

kedésük: sokszor látványos verekedéssel üzik el a területükre betolakodó vetélytársakat.

A LEGISMERTEBB

A hazai terepmadarászok egyszerűen csak „sima” hantmadárként aposztrofálják a hantmadarat (*Oenanthe oenanthe*), amely főleg Euráziában terjedt el, de Észak-Amerikában is fészkel. Nátunk az alföldi, nyílt élőhelyek madara, a zárt erdőségeket és hegyvidéki területeket – legalábbis a költési időszakban – elkerüli.

Tipikus vártamadar: a terület magasabb kiemelkedéseiről, bokrok csúcsáról, vagy akár egy villanypáztort tartó karóról kémleli környezetét. Lényegében a nevét is erről kapta, bár a kiülési pontként előszeretettel használt földkupacok sokszor költőhelyül is szolgálnak. Herman Ottó így magyarázza a nevét: „Szereti a legelőt, és különösen kedveli, ha sok rajta a begyepesedett vakondtúrás, népiesen

A HANTMADÁR HAZÁNK GYAKORI FÉSZKELŐJE

hancsik, de hant is; innen a madár neve... Fészket nagyon rejtegeti, és kőrakásokba, hasadékokba rakja, mindig azon mesterkedve, hogy valami fedje.”

A hantmadár – rovarévo rokonságához hasonlóan – a vonuló fajok közé tartozik, a telet Afrika szavannás részén tölti. Igencsak területhű: nemcsak költő-, hanem telelőhelyén is territoriális viselkedésű, nemcsak más hantmadárfajokkal, hanem a saját fajtársaival szemben is védelmezi választott otthonát.

Hazai költőhelyén is igen területhűen viselkedik, ezért – és a nyílt élőhelyeken nélkülözhetetlen szemfülessége miatt – nehezen vizsgálható klasszikus vonuláskutató módszerekkel. Bár a széles körben alkalmazott függőnyhálót elkerüli, a revírjébe kihelyezett (csalival szerelt) csapóhálóval sikerrel fogják be a madárgyűrűzés végző kutatók. Ám mivel ez igencsak idő- és ráfordításigényes, ezért az eredmények jóval szerényebbek...

Az elmúlt 70 évben alig háromezer felnőtt példány kapott gyűrűt. Ezek egyike sem került meg külföldre, s ugyanígy hazánkban

A hantmadár klasszikus vártamadar. Előszere-ttel foglal helyet kiemelkedő pontokon, ahonnan egyaránt szemmel tarthatja otthona környékét, és zsákmányolhat a táplálékául szolgáló rovarokból

sem fogtak még idegen országban gyűrűzött hantmadarat. Mindez azt sejteti, hogy ez a madárfaj is hurokvonuló, azaz eltérő stratégia szerint zajlik a tavaszi, illetve az őszi vonulása.

A hantmadár a magyar alföldi vidék nem túl feltűnő, de kedves énekese. Magyarország madarai című művében Chernel István így emlékezett meg róla jó száz évvel ezelőtt: „Mint a kopár területek élénkítő jelensége, már csak azért is reászolgál barátságunkra, mert kárt nem tesz, sőt hasznot.”

A SIVATAGI

A sivatagi hantmadár (*O. deserti*) Európa-szerte ritka, ami nem túl meglepő. Kontinensünkön gyakorlatilag nem is fészkel. A Közel-Keleten és Észak-Af-

A PUSZTAI HANTMADÁR ÁLTALÁBAN A RÁGCSÁLÓK JÁRATAIBAN KÖLT

rikában költ, s onnan jutnak el kóborló egyedei hozzánk is. A Kárpát-medencében mindössze három előfordulása ismert, s ebből csak egyetlen esik hazánk területére. Ez a 20 évvel ezelőtt megjelent kóborló példány a Hortobágyra vetődött el, ahol késő ősszel mutatkozott néhány szerencsés terepi madarász előtt.

Érdekeség, hogy ez a vonuló faj – amely alapvetően szintén délre húzódik fentebb említett költőhelyéhez képest – Nyugat-Európában és Skandináviában már számos alkalommal került a megfigyelők elé. Hollandiában például minden évben előfordul, aminek hátterében vélhetően a tengerpartot követő vonulási stratégia áll.

Ez a remek megjelenésű, tarka, de tollazatában sivatagi színeket mutató hantmadár a nevével ellentétben fészkelőterületén nem a klasszikus homokos élőhelyeket keresi, inkább a kő- és félsivatagokat, s felrepül akár a magasabban fekvő hegyi kopárokra is.

A HOMOKSZÍNŰ

A pusztai hantmadár (*O. isabellinus*) számos nyelven Izabella-hantmadárként ismert. A tudományos leírásban visszaköszönő női név egyben homok-

színűt is jelent, aminek eredetét két változatban ismert spanyol legenda alapozza meg.

Egyes források szerint Izabella hercegnő fogadma volt, hogy amíg férje, Albrecht osztrák főherceg be nem veszi Ostendét, addig nem fogja a blúzát átváltatni. Az ostrom az 1600-as években három évig tartott.

A másik változat szerint a történet jó 200 évvel korábban ered: eszerint I. Izabella királynő tett fogadalmat, hogy addig nem vált alsóruhát, amíg a mórokat ki nem űzik Spanyolországból. Ez az ígélet is erőteljesen megviselhetette (volna) a ruhaneműket, hiszen a háború több mint 10 évig tartott...

Akárhogy is volt, mindkét esetben könnyen magyarázható a hantmadarak piszkossárga, szebben mondva homokszínű tollazatának árnyalata.

Mindenesetre tény, hogy a pusztai hantmadárnak rendkívül praktikus az álcája, a homokpuszták nyílt élőhelyein jól jön egy ilyesfajta színű tollazat. Előszeretettel fészkel üreglakó rágcsálók elhagyott járataiban, amit a laza talajban a saját igényeire szab. Alacsony térszintű és gyér növényzetű területe okán ez a leghosszabb lábú hantmadárfaj. Ebből adódó nyúlánkságát tovább fokozza jellegzetesen egyenes testtartása. Min-

dennek köszönhetően jól belátja a környéket, de ha mégsem, akkor fel-felröppenve a levegőből is körül tud nézni.

Az éppen vedlésben lévő, vagy átmenetileg kopott tollruhát viselő példányainak határozása nem egyszerű, de segít a jellegzetes farokmintázat. A pusztai hantmadár középső faroktollainak ugyanis csekély a fekete színezetük, ezért a „sima” hantmadarakra jellemző „T betű” szinte alig látható.

AZ APÁCA

A hazai madárfauna egyik különlegessége az apáca-hantmadár (*O. pleschanka*). Ez az elegáns, fekete-fehér tollazatú, Európában szórványosan elterjedt madár alig fél tucat alkalommal került elő a határainkon belül.

Pedig az 1950-es és '60-as években még a költése is esélyesnek tűnt. Persze könnyen lehet, hogy akkor a faj számára vonzó sziklás budaörsi Kopárokon egy kóborló hím egy „sima” hantmadár tojóval állt párba. Ez utóbbi – legalábbis a tollazati jellegzetességek alapján – szinte megkülönböztethetetlen az apáca tojótól.

Későbbi előfordulási adataik részben bizonytalanok, közel 40 évet kellett várni, míg újra bizonyosságot nyert az előfordulásuk. 2019-ben, majd az azt követő évben a kecskeméti katonai repülőtér közelében

A sivatagi hantmadár sokszor embertől mentes, lakatlan helyeken tanyázik, ezért kóborlaskor Európába eljutó példányai meglepően (rokonaikhoz képest legalábbis szokatlanul) bizalmasan viselkednek, amivel méltán kivívják a madárfotósok rajongását

Az apácahantmadár látszólag feltűnő fekete-fehér színezete a sziklás területeken szinte teljes láthatatlanságot biztosít. Sokszor csak akkor venni észre, amikor felrepül, vagy apró rovarokból álló táplálékát lesből lecsapva szerzi be

bukkant fel egy nászruhás hím, amelyet – mivel több napon keresztül kitarított – a hazai terepmadarászok többsége meg tudott figyelni.

Az apácahantmadár alapvetően keleti elterjedésű; előszeretettel fészkel sziklás hegyi környezetben, ahol akár 2000 méterig is felhatol.

Magyarországhoz legközelebb a romániai Dobrudzsa egyes pontjain találkozhatunk vele, de kis

MME Nomenclator Bizottság

Kuriózumokkal foglalkozó testület, amely évről évre megjelenteti összesítését, amelyben a terepi madarászok által leírt (azaz hivatalos jelentőlapra beadott, lehetőleg fotódokumentációval kísért) megfigyelésekről ad számot. Manapság már mindez az online térben zajlik: a terepi madarászok honlapja, a www.birding.hu ad teret (és természetesen kereshető adatbázist) a ritka fajok előfordulásáról szóló információknak.

létszámú állományának egyedeire itt sem könnyű rálelni. E nehézséget tetézi, hogy itt néhol a hibrid példányai is előfordulnak, melyek tovább bonyolítják az amúgy sem könnyű hantmadár-határozást.

A DÉLI

A déli hantmadár (*O. melanoleuca*) a hazai rokona szerepét tölti be Dél-Európában, ahhoz hasonló élőhelyeket népesít be. Kedveli a köves, sziklás, rövid füves hegyoldalakat, de romok halmazain, vasúti töltéseken, vagy akár félsivatagi környezetben is felbukkanhat.

A déli és apácahantmadár hibridje a dobрудzsai Macin-hegység területein fordul elő, ahol mindkét szülőfaj jelen van. Ez a példány magán viseli a kereszteződések bélyegeit, ezzel is jelezve, hogy rendszertanilag is közel álló fajokról van szó

A homokszínű pusztai hantmadár már megjelenésében is eltér rokonaitól. Egyenes tartásáról, jellegzetes repüléséről és farokmintázatáról határozható meg

A déli hantmadár mediterrán elterjedésű; hozzánk legközelebb Horvátországban lehet megfigyelni

Rokonaihoz hasonlóan a fészkeképítés és a költés a tojó dolga, de az utódnevelésből (azaz a fiókák ellátásából) mindkét nem kiveszi a részét. Rendszerint sziklaüregekbe vagy nagyobb kövek alá építkezik úgy, hogy a fészkek felülről is védve legyenek.

Tudományos nevével (amelynek jelentése fekete-fehér) ellentétben a déli hantmadár a tarkább fajok közé tartozik, kiváltképp a nyugati elterjedésű állomány narancsos vagy rozsdás jegyeket mutató egyedei.

Ezeket a közelmúltban önálló fajként ibériai hantmadár néven említi a szakirodalom, logikusan erre alkalmazva a déli hantmadár korábbi tudományos nevét (*O. hispanica*). Nehezítésként mindkét faj esetében előfordulnak fehér-, illetve feketetorkú példányok is, de ezeket (szerencsére) csak színváltozatként könyvelni el a tudomány.

A déli hantmadár hazánkban – a már említett három fajhoz hasonlóan – olyan ritkaságnak számít, hogy előfordulásait a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Nomenclator Bizottsága hitelesíti. Az elmúlt 20 évben mindössze egy alkalommal került szakavatott megfigyelők elé: 2006 tavaszán a nagyharsányi Szársomlyón mutatkozott egy feketetorkú hím.

Ez azért is érdekes, mert az 1990-es évek közepén négy egymást követő év költési szezonjában mutatkozott egy (véltetően ugyanaz) déli hantmadár hím az egyik zempléni kőbányában. Valószínűleg ez a példány is a hazai hantmadarak egyik tojójával állt össze, de a költés sikeréről nincs biztos információ.

SELMECZI KOVÁCS ÁDÁM

A szerző felvételei

DR. JANE GOODALL MAGYARORSZÁGON

EGYÜTT KÉPESEK VAGYUNK!

A magyar Jane Goodall Intézet szervezésében ismét hazánkba érkezett dr. Jane Goodall világhírű etológus, ENSZ-békenagykövet, környezetvédő aktivista. A tudós pozitív példakkal, sikeres természetvédelmi akciók történeteivel próbálja átadni a reményt a hallgatóságának.

Fotó 1, 2, 5, 6 / Alföldi Dániel István/Jane Goodall Intézet / Fotó 3 / Balogh Boglárka / Fotó 4 / Téglás Zoltán/Jane Goodall Intézet

Első nap exkluzív vacsoraesten találkozhattak dr. Jane Goodall-lal a természetvédelem iránt elhivatott érdeklődők. Az est fővédnöke Őrsi Gergely, Budapest II. kerületének polgármestere volt. Az adománygyűlésen befolyt támogatásokat hazai környezeti nevelési célokra, erdőtelepítésekre és afrikai csimpánzmenhelyek támogatására fordítják.

Dr. Jane Goodall május 8-án a Pannon Egyetem – Együtt Körforgásban HOPE konferencia és rendezvény-sorozaton vett részt, aminek keretében az egyetem díszdoktorává avatták. Dr. Goodall előadást tartott, valamint a Jane Goodall's Roots & Shoots (<http://www.janegoodall.hu>) gyerekcsoportja is bemutatkozott. Az egyetem a Jane Goodall Intézet által indított program keretén belül örökbe fogadta a Kabi nevű csimpánzt.

Az előadás után a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület (MME) együttműködésében és a Duna–Ipoly Nemzeti Park egyik munkatársának köszönhetően a neves primatológus sasgyűrűzésen vett részt Veszprém környékén.

Másnap a BKM Nonprofit Zrt. égisze alá tartozó FŐKERT Kertészeti Divízió szakmai irányításával, az Erste Bank, az EPAM Hungary munkatársainak bevonásával, illetve a fővárosi és a II. kerületi önkormányzat részvételével, támogatásával 257 db fa elültetése valósult meg a Szépvölgyi-erdőben. Dr. Jane Goodall saját történeteivel és a faültetésre vonatkozó instrukcióival segítette a munkát.

Magyarországi látogatásának utolsó napján a tudós a róla elnevezett tanösvényen is járt, ahol még 2016-ban az MME Kétéltű- és Hüllővédelmi Szakosztályának szervezésében két, rádió-nyomkövetővel ellátott kaszpi haragossiklót engedtek vissza a természetbe.

A híres etológus *Egy este dr. Jane Goodall-lal* címmel 1000 ember előtt reménykeltő eladást tartott az ELTE Lágymányosi Campusában, ahol legújabb kötetét, *A remény könyvét* is bemutatották.

A világhírű tudós 89 évesen is évi 300 napot utazik szerte a világban, és hirdeti a reményt. Lebilincselő előadásainak végén kérésére a hallgatóság együtt mondta ki ezeket a szavakat.

„Together we can! Together we will! Together we must!”

azaz

„Együtt képesek vagyunk rá! Együtt meg fogjuk csinálni! Együtt muszáj valóra váltatnunk!”

Összeállította: FUCHS ADRIENN

Rokonok vagyunk

Kovács Zsoltnak, magazinunk főszerkesztőjének új könyve a csimpánzokról szól. Ennek több szempontból is aktualitása van: az egyik az a szomorú tény, hogy az emberszabásúak egyedszáma földünkön folyamatosan csökken, fennmaradásuk – legyen szó akár a gorillákról, az orangutánokról vagy a csimpánzokról – állandó veszélynek van kitéve, elsősorban élőhelyük összeeszküvése, de más tényezők (vadász, illegális kereskedelem, emberi betegségek) miatt is. A másik aktualitást az a nemrégiben felröppent hír adja, amely szerint a csimpánz genetikai állománya alig 1%-ban különbözik az emberétől, és emiatt gyakorlatilag lehetetlen olyan biológiai meghatározást adni, amely a tulajdonságaiiban megkülönböztetné tőlünk (eszközhasználat, kommunikáció, szociális viszonyok, tudásátadás), rendszertani besorolását tekintve talán közelebb kellene hozni, egy nemzetségbe osztani a gondolkodó emberrel (*Homo sapiens*). Ez azt jelenti, hogy a csimpánz tudományos nevét (*Pan troglodytes*) *Homo troglodytes*re kellene változtatni, mert a közös őstől származó ágak kevesebb mint 5-6 millió éve váltak szét. Ez persze számos társadalmi, jogi és etikai problémát vetne fel, így konszenzus ezen a téren nem született.

A könyv dr. Jane Goodall ajánlásával jelent meg. Fotó / Jane Goodall Intézet/Fülöp Zita

Az azonban bizonyos, hogy a csimpánzok a ma élő állatok közül a legközelebbi rokonaink – és Kovács Zsolt könyvének is ez a tény a vezérfonala. A szerző elsősorban nem a vadon élő állományokkal foglalkozik, hanem – a tőle megszokott alapossággal – a magyarországi állatkertek csimpánzainak történetét dolgozza fel. Hiánypótló munkája rámutat arra, hogyan változtak az állatkerti állattartás körülményei, hogyan lett a csimpánzhoz való viszonyunk egyre „humánusabb”, „emberszerűbb”, azaz hogyan derült fokozatosan fény arra, hogy bemutatásuk, a velük való foglalkozás mennyire más, mint a többi állaté, és jólétükhöz milyen szigorú feltételeknek kell megfelelni. Az állatkerti csimpánztörténetek a számunkra legismertebbel, a veszprémi Bőbéivel kezdődnek (akinek az életrajzát még soha senki nem írta meg ilyen részletesen), majd a fővárosi, pécsi, debreceni, győri kertek lakóival folytatódnak. Néhány nevezetes tudósnak és híres európai személynek a csimpánzaival is megismerkedhetünk. Végül bő áttekintést kapunk az Afrikában sok helyütt a kihalás szélére sodródott populációkról is, az őket érő veszélyekről és a fennmaradásukért folytatott küzdelemről, az élén Jane Goodall-lal, a csimpánzok legjobb ismerőjével.

A könyvet saját és archív fotók, illetve a Jane Goodall Intézet képei mellett Boros Zoltán neves képzőművész kiváló, élethű csimpánzgrafikai díszítik.

Dr. Korsós Zoltán

(Kovács Zsolt: *Rokonok vagyunk – Történetek csimpánzokról*, Dénes Natur Műhely Kiadó Kft., 2023)

Magyarország védett pókjai

Minden természetbarát számára hasznos lehet ez a kötet, amely 19 védett pókfajt mutat be. Egyrészt megtudhatunk két fontos dolgot belőle: hogy melyek ezek a fajok, és miért védettek – másrészt pedig egyenként is megismerkedhetünk valamennyivel, parádés fotók, szakszerű szövegek és lelőhelytérképek segítségével. Nem is lehetne másképp, hiszen a szerzők egyúttal e fajok védetté nyilvánításának kezdeményezői és szakértői. A szerkesztő, Szinetár Csaba előszavában kiemeli, hogy a könyvvel „...elsősorban a pókoknak »dobunk« mentőövet, mindazok közreműködésével, akik elkötelezett hívei a természetvédelemnek. Mindenki számára világos, hogy a fajok megőrzésének legfontosabb módja a faj élőhelyeinek védelme. [...] A pókok sem kívánnak többet annál, mint hogy legyen hol lakni, és legyen mit enni.”

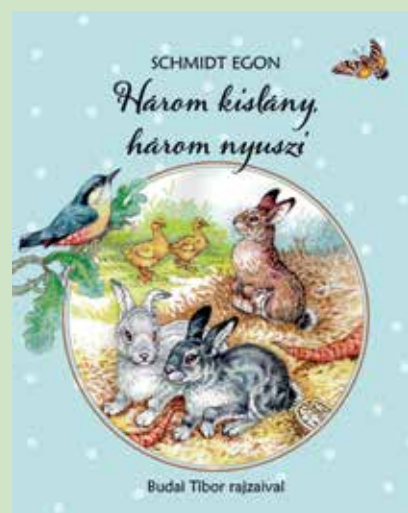
(Szinetár Csaba szerk.: *Magyarország védett pókjai*, Szombathelyi Arachnológiai Műhely, 2022)

Három kislány, három nyuszi

A Kossuth-díjas ornitológus-író, Schmidt Egon sajnos már nem vehette kézbe a legújabb mesekönyvét. Pedig bizonyára elégedett lett volna az eredménnyel, hiszen a kötet nagyon szép kivitelben, és – ahogy az már megszokott – Budai Tibor pompás rajzaival látott napvilágot. A mesekönyv hat fejezetében az állatok és a gyerekek a főszerep. A bájos történetek mindegyike játszva tanítja kis olvasóit; megtudhatják belőlük, miként élnek a kert, az istálló, az udvar vagy éppen a rét szőrös és szárnyas lakói. A könyv könnyed stílusban sugallja a természet szeretetének és védelmének fontosságát. Az a gyermek, aki elolvassa e történeteket (vagy felolvassák neki őket), biztosan más szemmel tekint környezetére élővilágára.

(Schmidt Egon: *Három kislány, három nyuszi*, Dénes Natur Műhely Kiadó Kft., 2023)

▣ NEGYEDIK HANGYÁSZKÖLYÖK

Május 31-én megszületett a negyedik budapesti sörényeshangyász-kölyök. Jóllehet ezt a fajt alkalmilag már a XIX. század végén is bemutattuk, ám azt követően egy több mint száz éven át tartó „hangyászmentes” szünet után 2014-ben fogtunk bele újbóli tartásukba. Akkor két, még ivarérettség előtt álló tenyészállatot szereztünk be Isabela és William személyében, akik azóta már a tizedik életévüket is betöltötték, és akiknek nászából már eddig is három utód született.

Első kölykük 2016-ban látta meg a napvilágot, nem sokkal advent előtt, és mivel a sörényeshangyászok jellegzetes mintázata némileg emlékeztet a szeletelt mákos bejgli metszészlapjára, mindjárt el is neveztük Bejglinek. Majd ezt a desszertes hagyományt tovább folytatva a 2018-as kölyök a Flódnit, a 2020-ban született pedig a Guba nevet kapta. Persze ők azóta már mind felnőttek, és el is költöztek más állatkertbe.

A sörényeshangyászok szaporítását az Európai Állatkertek és Akváriumok Szövetségén (EAZA) belül összehangoló EEP tenyészprogramtól engedélyt kaptunk egy negyedik hangyázkölyökre, így a két tenyészállat összeengedése után már csak rajtuk állt a dolog. És természetesen most sem kellett csalódnunk.

Fotó / Bagosi Zoltán

▣ TARO APA LETT

Gyermekáldás volt a mhorr gazellánál is, ahol a legifjabb jövevény május 10-én látta meg a napvilágot. Ezeket a szemrevaló, kecses patásokat korábban már számos alkalommal szaporítottuk, de az elmúlt bő három esztendőben szünetelt ez a sikersorozat. Az előző gidák ugyanis még 2019 végén születtek, ám ők azóta sikeresen felnőttek, és ma már a párizsi Vincennes állatparkjában élnek.

A szünet oka egyébként az volt, hogy három nőtényünk átmenetileg hím nélkül maradt. A dolgot persze igyekeztük mihamarabb orvosolni, így még a tavalyi évben beszereztünk egy új tenyészpártot a müncheni születésű, de hozzánk már egy lengyel állatkertből érkező Taro személyében. A mostanra már négyéves állat be is váltotta a hozzá fűzött reményeket.

A mhorr gazella (*Nanger dama mhorr*) tulajdonképpen a dámgazella egyik alfaja, és alighanem a legritkább állat a budapesti állatkertben. Eredeti élőhelyéről, Északnyugat-Afrikából ugyanis már az 1970-es évekre teljesen kipusztult, és az, hogy nem tűnt el végleg a földi élet

színpadáról, éppen az állatkerti szaporításnak köszönhető. Állatkerti születésű állatokat egyébként az elmúlt években el is kezdtek visszatelepíteni a természetes élőhelyekre, Marokkó déli területein.

A budapesti állatkert 2007 óta vesz részt a mhorr gazella tenyészprogramjában, és amellett, hogy számos gida született már nálunk, a mi kertünk lakója volt a leghosszabb ideig élt ismert mhorr gazella is. Az Evita nevű nőtény több mint 19 és fél évig élt, minden létező rekordot megdöntve ezzel.

Fotó / Bagosi Zoltán

▣ FIÓKÁK A TARVARJAKNÁL

Tarvarjú (*Geronticus eremita*) kolóniánkban évről évre legalább fél tucatot, de általában ennél is több fióka cseperedik fel. Nincs ez másként az idei esztendőben sem, így a mostani tavasz során is sok látogatónk megcsodálhatta, amint a mesterséges sziklapárkányon kialakított fészkekben napról napra fejlődnek és gyarapodnak a fiókák.

Az elmúlt években a nálunk kikelt fiókák egy része felnövekedve Dél-Spanyolországba, közelebről Andalúziába került, ahol egy visszatelepítési program keretében egykori természetes élőhelyükön engedték el őket több, más európai állatkertekben kikelt társukkal együtt. Nemrégiben döntés született arról, hogy a programban ismét szükség van a budapesti kelésű madarakra, ezért már most tudni lehet, hogy az idei fiókák között is lesznek olyanok, akik – ha eljön az ideje – visszatelepített madarak lesznek.

▣ ZURI, A ZEBRACSIKÓ

Romy, a zebrakanca május első napjaiban egy életerős kancacsikónak adott életet, aki később – egy internetes közönségsvavazás eredménye nyomán – a Zuri nevet kapta. A szuahéli eredetű név szépségest, ragyogót, nagyszerűt jelent. Zebraménésünk legifjabb tagja nagy szaladgálásokkal és fickándozással hívja fel magára a látogatók figyelmét, ám aktivitását időnként kisebb pihenőkkel szakítja meg, hiszen újra és újra visszaszalad Romyhoz pár korty tejért vagy egyszerűen csak az anyaállat közelségeért.

A zebrák három faja közül Állatkertünkben a Kelet-Afrikában honos alföldi zebrákkal, annak is a Bőhm-zebra nevet viselő alfajával (*Equus burchelli boehmi*) találkozhat a nagyközönség. A két tenyészkanca, Romy és Tina, valamint a zebramén, Zucchero jóvoltából elég rendszeres a gyermekáldás, bár nem évenkénti, hiszen a zebránál maga a vemhességi idő is nagyjából egy év, sőt, általában néhány nappal több is kelek egy esztendőnél.

Állatkertünkben egyébként igen régóta foglalkozunk már zebrákkal: az elsők még 1883-ban érkeztek, az első budapesti – és egyben az első magyarországi – zebracsikó pedig 1930-ban jött a világra.

Fotó / Bagosi Zoltán

▣ TÜCSÖK ÖTVENÉVES

Április 27-én ötvenedik születésnapja alkalmából köszöntöttük fel Tücsök nevű vízilovunkat, aki Samu, az aligátor után a második legidősebb lakója Állatkertünknek. A vadonban már a negyvenéves kort is csak a vízilovak töredéke éri meg, az pedig, hogy ötven évig is éljenek, egészen kivételes esetekben fordul csak elő. Az állatkertekben, ahol a vadonhoz képest sokkal kevésbé küzdelmes az élet, természetesen más a helyzet: a legtöbb fajhoz hasonlóan a vízilovakra is igaz, hogy az állatkerti egyedek átlagos élettartama meghaladja a vadon élő fajtársakét. Ennek

megfelelően állatkerti körülmények között elő-előfordulnak ötvenévesnél idősebb vízilovak is, az igazán matuzsálemi kor pedig úgy 58-60 év körül kezdődik. A feljegyzések szerint a leghosszabb ideig élt állatkerti víziló egy Bertha nevű nőtény volt, aki a 65 éves kort is megérte a manilai állatkertben.

Visszatérve Tücsökre, a mi ünnepeletünkre, figyelemreméltó az is, hogy nemcsak ötvenéves, hanem ugyanennyi ideje él nálunk, hiszen eleve itt jött a világra. Szülei, Mombassa és Nairobi viszont még Afrikából érkeztek 1958-ban.

Maga Tücsök többszörös anyuka, összesen hét borjat hozott a világra, akik közül a legifjabb, az 1994-ben született Jusztina ma is Állatkertünk lakója. A másik hat utód felcseperedve más intézménybe költözött, és mivel közülük többnek szintén születtek utódai, így Tücsökről elmondható, hogy tíz unokája, tizenegy dédunokája, sőt (eddig) hét ükunokája is született. A leszármazottak „személyi adatait” – amelyeket egyik kiváló munkatársunk, Kövér Árpád gyűjtött össze – egy táblán is bemutatjuk a vízilómedence mellett.

Fotó / Hanga Leticia

KIRÁLYNŐK ÉS KISEMBEREK KEDVENCE

A hullámos papagáj (*Melopsittacus undulatus*) másfél évszázada földünk egyik legnépszerűbb házi kedvence. A kutya és a házi macska után övé a harmadik hely: feltehetően több milliő példánya él világszerte.

James Cook (1728–1779) híres új-zélandi és ausztráliai felfedezőútja során látott ugyan hatalmas csapatokban repülő zöldes színű madarakat, de megnevezni nem tudta őket – már csak azért sem, mert angol nevük akkor még nem is volt. Ma már tudjuk, hogy ezek nem lehetnek mások, mint hullámos papagájok. Cook kapitány aligha sejtette, hogy ez a kedves kis madár számtalan család, felnőtt, gyerek, sok magányos ember életét teszi majd szebbé.

ÚTBAN A VILÁGHÍR FELÉ

A hullámos papagájt 1805-ben írta le tudományosan a British Museum természettudományi gyűj-

Ahol bőséges eleséget és ivóvizet talál, ott akár több ezres csapatokban is megjelenhet a „badzsi”. Békés természetű madár, harmóniában él az egész sereg. Az élelem fogytával együtt kelnek útra, új élőhelyet keresve

Fotó / J.Bendon CC BY-SA 2.0 wiki.

A vadon élő egyedek között még véletlenül sem akad olyan, amelynek nem zöld a színe. A világszerte jól ismert számtalan színváltozat a tenyésztők munkája nyomán jött létre

Fotó / Depositphotos / Alena Prakapenka

teményében dolgozó asszisztens-muzeológus, George Saw. Ebből az időből származik az első Angliába került, preparált példány is. Ma is használt ógörög-latin tudományos nevét (*Melopsittacus undulatus*) jól-rosszul fordítva magyarra: a hullámos mintázatú melodikus papagáj megnevezést csak 1838 után kapta az úgyszintén angol természetbúvártól, John Gouldtól. Gould, aki a kis papagáj hazájában, Ausztráliában is járt és gyűjtött, hatalmas ornitológiai munkájában 681 ottani madárfajt írt le és illusztrált, közöttük ezt a madárfajt is. Ugyancsak fontos esemény volt, hogy két élő hullámos papagájt hazavitt Angliába, s ezek igazolták állítását, hogy a kis madarak vidám, élénk természetükkel kiváló társai lehetnek az embernek. Ám az is tény, hogy utána megjegyezte: sütvé is kiválóak. Valószínű, hogy ezt az első két példányt nem ette meg, mert hamarosan szaporodtak.

Gould ottjártakor alig-alig találkozott ezekkel a még ma is nagy számban előforduló madarakkal. Ennek legvalószínűbb oka, hogy nem hatolt be elég mélyen a földrész belsejébe, ahol a végtelen, félsivatagos vidékeken minden bizonnyal akkor is mérhetetlenül nagy csapatokban éltek a hullámos papagájok. Később aztán a partvidéken – ahol Gould leginkább tevékenykedett – az egyre elterjedtebb birkatenyésztés következtében megritkult a számuk. A törpepapagájok ugyanis számos növény levelével, apróbb gyümölcseivel is táplálkoznak, de a legszívesebben a friss fűvet és az apróbb fűmagvakat szeretik. A juhok azonban tövig lelegelik a fűvet, s így nem jut elegendő mag a madaraknak. A juhokon kívül a sokkal kártékonyabb behurcolt üregi nyulak is pusztítják a félsivatagos vidékek fűvét, s a papagájok az ilyen kopár földön nem találhatnak táplálékot. Ilyenkor aztán felke-

„Jó papagáj”

Ha Gould nem is, de az ausztráliai őslakosok annál több hullámos papagájt fogyasztottak. Vadászatuk könnyű volt: a hatalmas csapatokban repülő madarak közé csak be kellett hajítani a bumerángot. A Gamilaraay törzsbeli neve ennek a papagájnak: betcherrygah (ejtsd: becserigá), aminek feltételezhető jelentése: jó papagáj. Hogy a „jó” a madár tulajdonságaira vagy az ízére vonatkozik-e, azt csak a mára már alig 100-110 főre olvadt gamilaraay közösség egy-két, a hagyományait ismerő tagja tudná megmondani. A mai ausztrál-angol nyelv alakított rajta egy kicsit, s lett belőle bugerigar (ejtsd: badzserigár), mindennapos használatban, badzsi.

A természetben a hullámos papagáj 6-8 évig él. A tenyésztett példányok akár 15 évig is élnek, feltéve, ha egészséges eledellel táplálják őket, és nem lesznek valamilyen betegség áldozatai

Fotó / Depositphotos

rekedik az akár többeszes csapat, hogy újabb terített asztalt lellessen valamelyik érintetlen, füves, bozótos területen, lehetőleg olyanon, ahol ivóvíz is rendelkezésre áll. A hullámos papagáj seregei mindmáig fennmaradtak, kis szerencsével bárki találkozhat velük valahol a végtelen ausztrál pusztaságban.

PAPAGÁJ A KIRÁLYNŐNEK

1845-ben Viktória királynő kapott egy pár hullámos papagájt. Mondhatjuk, hogy ez volt a kezdete a később divattá vált papagájmániának. A királynő szinte minden udvarnokára szerzett magának hullámos papagájt, hogy elmondhassa, szokásai, ízlése azonosak a királynőével. A szokás aztán átragadt

A természetes környezetben élő ausztráliai madarak száma nem csökkent, sőt az elmúlt évek során még növekedett is. Ennek oka a bőséges csapadék a belső területeken, főleg Queensland államban

Fotó / J.J.Hartrison CC BY SA 3.0 wiki

a polgárságra is, később pedig még a szegényebbek is szert tehetek egy-egy kis papagájra. Nem csoda, hogy mindenki szerette a könnyen szelídülő kis madarat, hiszen nála kedvesebb, szórakoztatóbb kedvencet nehéz lett volna találni. Hangutánzó képességének köszönhetően még „beszélni” is meg tudott tanulni. Ráadásul a tartása nem került sokba, hiszen beérte egy-egy marék maggal, egy kis friss zöldséggel és vízzel.

Úgy látszik, a királyi vérrrel együtt az állatok szeretete is öröklődött a brit királyi családban. II. Erzsébet királynő is bizonyította ezt, kedvenc kutya-fajtáinak tenyésztése mellett ugyancsak kedvelte és tenyésztette a hullámos papagájt is. Az első párt még gyermekkorában kapta, azok hamar szaporodtak, és az idők folyamán szép színváltozataik is születtek. A windsori kastélyban ma is nagy csapat hullámos papagáj él. Nagy röpdéjük van, de állítólag abból szabadon repkedhetnek ki-be.

Az 1800-as évek vége felé jóformán minden Ausztráliából érkező hajón nagyszámú papagáj érkezett Angliába. A helybéli tenyésztés is beindult, ezrével jöttek létre kisebb-nagyobb tenyészetek, és előbb-utóbb szebbnél szebb színváltozatok is megjelentek. A papagájkereskedés és -tenyésztés jelentős és jövedelmező üzletnek bizonyult, a nagyobb kereskedéseknél akár több ezer madár is volt raktáron.

EURÓPA ÉS AMERIKA

A hullámos papagáj tartása a 19. század vége felé már Európában is felvirágzott, miközben a korlátlan számú, vadon befogott papagájok exportja tiltakozásra készítette az ausztrál természetvédőket. Ennek eredményeképpen Ausztrália 1894-ben betiltotta e madarak kivitelét az országból. Ez a tilalom az őse a ma is érvényben lévő, igen szigorú korlátozásoknak, amelyek szinte minden ausztráliai őshonos állat és növény engedély nélküli exportálására vonatkoznak.

Az Egyesült Államokban csak kicsit később robbant ki a papagájmánia; 1920-ban kezdődött, de további három évtized kellett ahhoz, hogy ott is a leggyakrabban tartott madárkedvenc legyen a hullámos papagájból.

DR. HANGAY GYÖRGY

CAFRANGOS HALVADÁSZ

Kevés olyan teknősfaj létezik, amely inkább egy megtépett rongydarabhoz hasonlít, semmint teknőshöz. Ilyen a cafrangos teknős, ismertebb nevén: matamata (*Chelus fimbriatus*).

A cafrangos teknős a nyilvános állatbemutatók, különösen a terraristák kedvelt és keresett állata. A természetben Peru, Kolumbia, Venezuela, Guyana, Suriname és Közép-Brazília meleg vizű, lassú folyású patakjainak, folyóinak, mocsarainak lakója. Újabb vizsgálatok szerint az Amazonas és az Orinoco folyóban élő példányok eltérő alaktani tulajdonságokkal rendelkeznek, ezért a szakértők a jövőben külön fajként kívánják kezelni őket.

AKÁR EGY FATUSKÓ

A kifejlett példány sötétbarna vagy fekete színű, a bőre szürkés árnyalatú. A kicsinyek élénk narancssárga, ritkán vörösbe hajló páncélszíne igen látványos. A hátpáncélon a gerincvonallal párhuzamosan három pajzssor emelkedik ki, tarajsort mintázva. A páncél lapos, a haspáncél lényegesen kisebb, mint a hátpáncél, és világos színű. A fej háromszög alakú, hegyes, ormányszerű nyúlvánnyal az orr végén. A hosszú ormánynak köszönhetően levegővételkor nem kell az egész fejet kiemelni a vízből. A nyak vastag, kinyújtva meghaladja a páncélhosszúságot. A szemek a koponyához képest aprók, a száj széles, egészen a fültájékig ér felfelé ívelően. Ettől mosolygósnak tűnik a teknős ábrázata. A fejen és a nyakon lévő bőrlebenyek különleges látványa

vonzza a tekintetet. Fültájékon oldalirányban egy-egy háromszög alakú bőrfüggelék teszi igazán különlegessé a fejrészt, az állkapocs alatt két, a torok felé haladva négy bőrrajt mutat az aljzat felé. Az izmos nyakon a kiemelkedő bőrdudorok, a fej, a páncél formája, színe a zsákmányszerzéshez elengedhetetlen álcázást biztosítja, de elsősorban a teknős rejtőzködését segíti. Az állat fentről nézve egy fatuskónak látszik, amelyet falevelek vesznek körül. Mivel rosszul lát, a zsákmányszerzést a nyaki és a fejrészen található több idegvégződés segíti.

AKVÁRIUMBAN VAGY TERRÁRIUMBAN?

A felnőtt cafrangos teknős páncélhosszúsága elérheti a 40 centimétert, súlya a 16-20 kilogrammot. Ennek tudatában vállalhatjuk csak e rendkívül látványos páncélos elhelyezését, gondozását! Keveset mozgó állat, a vízből szinte sosem jön ki. Egy kifejlett példány számára 120-150 cm hosszú és legalább 50-60 cm széles medence szükséges. Bár az egészen fiatal példányokat nevelhetjük együtt, a kifejletteket kizárólag egyesével helyezhetjük el. Akvaterráriumot vagy paludáriumot építsünk kedvencünknek. A sekély víz fölötti részt jól megvilágítva, trópusi növényekkel dekorálhatjuk a medencét, ügyelve, hogy a teknős ne tudjon kimászni, kiesni férőhelyéről. Nagyon fontos a víz tisztán tartása. A teknős méretéhez képest a kis víztömeg hamar szennyeződik, büdös, zavaros közeggé válhat, veszélyeztetve az állat egészségét. Jó megoldás lehet egy nagy teljesítményű, UV lámpán átengedett vizű külső szűrőberendezés, amely óránként legalább négyszer-öttször átforgatja a teljes vízmennyiséget, de

A felelőtlen betelepítési kísérletek (Florida) szerencsére nem jártak sikerrel, a szabadon engedett példányokat nem sikerült visszafogni, de utódokat sem találtak

Fotó / Bagosi Zoltán

a rendszeres, akár heti két vízcsere a legbiztosabb eljárás. A matamata alkonyati, éjszakai állat. A nappalt védett, árnyas, sötét helyen tölti, ennek biztosítására nagy méretű parafa kérget ajánlunk a víz tetején úsztatni. A parafa nem súlyled le, nem korhad, takarításnál könnyen kiemelhető. Külön világításról nem kell gondoskodni, egy gyenge fényű lámpa elegendő. A víz hőfok 22-28 fok közötti, nappal melegebb, éjszaka hűvösebb legyen. A vízmelegítőt az erre a célra gyártott külső védőburokkal óvjuk. Sajnos több teknős pusztult már el amiatt, mert

A hosszú orr egy vízbe hullott levélnyelhez hasonlít, a mögötte levő bőrlebenyek pedig magát a levelet mintázzák. A rejtőzködés tökéletes példája, ami hasznos a zsákmányszerzés szempontjából is

Fotó / Bagosi Zoltán

kettéharapta az üzemelő fűtőberendezés üvegfalát. A vízoszlop magassága a páncélmagasság három vagy négyszerese legyen, így a teknősnek elegendő az orrát kidugva levegőt vennie anélkül, hogy elhagyná a talajt. Aljzatnak megfelel a mosott, apró szemű folyami kavics. A nagyszemű kavics zörgé-

NAGYRA NŐ, EZÉRT TERJEDELMESEN FÉRŐHELYET IGÉNYEL

se az éjszakai motoszkalás miatt nagyon idegesítő lehet. A víz enyhe savasságának biztosítására néhány száraz tölgylevelet áztassunk, amit a vízcserék alkalmával cseréljünk. Tapasztalatom szerint az enyhén savas vízben nevelt példányoknál kisebb a bőrgombásodás veszélye. A nagyra nőtt teknőst a nyak és a farok fölötti hátpáncélnál emelhetjük ki biztonsággal.

KIKEL A KISTEKNŐS

A cafrangos teknős nem sorolható a könnyen tenyészthető vízi teknősök közé, bár a múlt század negyvenes éveinek elején már sikerült szaporítani. A nemeket kifejlett korban könnyű szétválasztani. A hímek farokrésze hosszabb és vastagabb, kloákájuk a hátpáncél szélétől kijebb helyezkedik el. A párzási ciklus októberben és decemberben kezdődik. A párzás víz alatt történik, a hím a mellő lábának karmaival rögzíti magát a nőstény hátpáncéljához. A tojások száma 10 és 30 között változik, az átmérőjük általában 30 milliméter. Mintegy 200 nap alatt kelnek ki a picinyek, melyeknek a hátpáncélja vörösesbarna, sötétsárga, olykor vörös alapszínű. A hátpajzsokon három pár sötét folt látható, míg a szegélyen sötét sávok mutatnak kifelé. A kicsinyek a szikanyag felszívódása után azonnal táplálkoznak. Elsősorban halakat zsákmányolnak, de a vízi puhatestűeket is szívesen fogyasztják. Zsákmányszerzésük módja megegyezik a felnőttekével.

Az áll alatti bőrcafrangok a víz áramlásától mozognak, felkeltve a táplálékot kereső kíváncsi halak érdeklődését, melyek így közel kerülnek a hatalmas teknősszájhoz

Fotó / Bagosi Zoltán

A fejükhöz közel kerülő halat a szájuk villámgyors kitérésével vákuumot képezve vízzel együtt beszípjantják, majd a hal lenyelése előtt a vizet kipréselik a szájüregükből. A zsákmányt egyben nyelik le. Fogságban szinte kizárólag halat esznek. Egyes példányokat sikerült rászoktatni a csipeszről kínált hal vagy haldarabok elfogadására. Több teknős, különösen a fiatal példányok, elsősorban az élő, levadászható halat kedvelik. A fiataloknak guppit, dánióféléket, a nagyobbaknak kűszt, növendék pontyot, kárászt kínáljunk. Több halat is beengedhetünk a teknős mellé, körülötte úszkálva nem zavarják, viszont akkor ehetsz, amikor akar. Hosszú évekre vásároljuk a cafrangos teknőst, hiszen gondos tartás mellett fogságban akár 20-25 évig is él. Tartásához CITES-engedélyre van szükség.

FEHÉR TAMÁS

A KÉKTARKÓJÚ VERÉBPAPAGÁJ

PARÁNYI ÉKSZER

A verébpapagájok – habár nem a legkisebb papagájok a világon – aprócska termetükkel a papagájok törpéi.

A kéktarkójú verébpapagáj (*Forpus coelestis*) leírója, a francia sebész, természettudós, ornitológus és herpetológus, René Primevère Lesson (1794–1849) rokonságot vélt felfedezni a törpepapagájokkal, így a fajt 1847-ben *Agapornis coelestis* néven az *Agapornis* nembe sorolta, ahonnan később helyezték át a verébpapagájok közé.

NEM IGÉNYEL NAGY HELYET

A kéktarkójú verébpapagáj kezdő madárbarátoknak is ajánlható. Kicsiny termetével nem igényel feltétlenül tágas röpdét, egy 80x40x40 cm-es kalitkában egy pár probléma nélkül tartható. Ha van lehető-

ségünk szobaröpdét kialakítani számukra, több madarat is tarthatunk együtt. Tenyésztési szándék esetén azonban mindenképpen külön kell elhelyeznünk a párokat, ugyanis talán az egyetlen rossz tulajdonságuk, hogy erős territoriális viselkedésük miatt nem tűnnek meg másik párt a közelükben. Agressziójuk piciny méretük ellenére is ijesztő végkifejlettel járhat!

Alapvetően csendesek, a saját madaraim leginkább estefelé hallatják a hangjukat. Alaptakarmányuk fénymagból, kölesfélékből, hajdinából, kendermagból, hántolt zabból, négermagból áll. Lehetőség szerint ne etessünk velük napraforgómagot, mert az elhízáshoz és májproblémákhoz vezethet.

Kínálhatunk nekik még sárgarépát, brokkolit, félérett kukoricát, almát és körtét. Nem válogatósak, csaknem minden gyümölcsöt és zöldeleséget megkóstolnak. Jótékony hatású az almaecettel itatás is.

A hímek farktöve és szárnyéle élénkkek, míg a tojók alapvetően zöldes színűek

Semmiképpen ne tartsuk őket magányosan, szükségük van szociális kapcsolatokra a fajtársukkal. A pár harmonikusan éli mindennapjait, szoros közelségben intenzív testi kontaktust tartanak fenn egymás között.

KÖNNYEN TENYÉSZTHETŐ

Amennyiben a költésüket is szeretnénk megfigyelni, egy hullámos papagájok számára készített fészekodút kell elhelyeznünk a kalitkájukban, röpdéjükben. Ivarérettségüket egyéves koruk környékén érik el. Habár több évtizede foglalkozom törpepapagájfajokkal, a verébpapagájok sokáig elkerülték a figyelmemet. Egészen addig, amíg egy tenyésztő barátomtól össze egy fiatal párt nem kaptam ajándékba. A tavasz beköszöntével egy reggel a kalitkájuk alján egy kicsiny, hófehér tojást találtam. A párt egy tágasabb (csak elöl nyitott, oldalról zárt) dobozkalitkába raktam át, melyben egy 15x15 cm-es odút helyeztem el. A tojó 6 tojást rakott, melyen szorgalmasan kotlani kezdett. A hím az odú előtt vigyázott kotló párja nyugalma. A kikelt fiókák alig voltak nagyobbak, mint egy kanárifióka.

A kéktarkójú verébpapagáj a könnyen tenyészthető fajok közé tartozik, a tojó általában 4-6, ritkán 8-10 tojást rak. A fiókák körülbelül 20-22 napos kotlás után kelnek ki a tojásból. Felnevelésük során csíráztatott magvakat, gyári lágyeleséget, vagy magunk által készített tojásos eleséget adhatunk nekik. Ez állhat például főtt tojásból, zsemlemorzsából, reszelt almából vagy reszelt sárgarépából, fagyasztott zöldsökből. Ahány tenyésztő, annyiféle recept ismert. A kicsiket 4 mm-es, zárt gyűrűvel jelöljük 10-12 na-

Mindenféle mutáció

A kéktarkójú törpepapagájnak számos szebbnél szebb színmutációját tenyésztették ki lelkes tenyésztők. Ismert a lutínó, albínó, sárga, fehér, kék, türkiz, sötét, tarka fallow, fahéj színváltozata. Talán e szépséges színkavalkádnak is köszönhető a faj népszerűsége, amit mi sem bizonyít jobban, mint az Európaszerte működő számos tenyésztőegyesület, amely a Forpus fajokat tartó és tenyésztő madárbarátokat gyűjti össze.

A verébpapagájok Dél-Amerikában honosak. A kéktarkójú verébpapagáj elterjedési területe Peru északnyugati részétől Nyugat-Ecuadorig terjed. Alfaja nem ismert

pos korukban. Először körülbelül 40 napon kezdenek el ismerkedni a külvilággal, majd újabb három hét elteltével válhatnak teljesen önállóvá.

Amennyiben a párról megfelelően gondoskodunk, évente akár három, nagyszámú fészekalijjal is meghálálják a törődésünket.

E miniatűr papagáj minden szempontból ideális társállat. Élénk természetű, csodálatos színezetű, viszonylag halk, nem rágcsál, kis helyigényű, nem drága. Állatkereskedésekben mégis ritkán találkozhatunk vele, ám madárkiállításokon, madárbörzéken könnyedén felkutathatjuk azokat a tenyésztőket, akiktől egy összeillő párocskát vásárolhatunk.

VARGA SÁNDOR

A szerző felvételei

KUTYÁK RUHÁBAN

LUXUSCIKK VAGY LÉTSZÜKSÉGLET?

Gyere, kicsim, rád adom a ruháskádat, megyünk sétálni! Nem, ez a mondat nem egy kisgyerekeknek szól, hanem egy kutyának. Van, aki szükségesnek tartja, van, aki nevelésnek, és akad, aki pusztán divatozásból öltözteti be a kedvencét – a kutyaruha kérdése megosztja a társadalmat.

Vannak olyan helyzetek, amikor a kutya felöltöztetése valóban indokolt lehet. Egyes (főleg rövid szőrű) fajtáknak vagy egyedeknek például érzékeny lehet a veséjük, és ha a meleg szobából minden átmenet nélkül hirtelen a szabadba kerülnek, esetleg ott hosszabb időt el is töltenek, télvíz idején könnyen megbetegedhetnek. Az, hogy a lóra hidegben pokrócot terítenek, megszokott dolog – bár a lóval ellentétben a kutya nem izzad, de azért neki is jóleshet az extra hőszigetelés. A rövid szőrű arab agarakat a beduin és tuareg törzsek gyakran pokrócba bugyolálják a sivatagi éjszaka csikorgó hidege ellen, a kutyaszánversenyeken pedig bocskorral védik a versenyzők mancsait a jégtől. Éjszakai séta vagy munka során, illetve vadászaton akár nappal is hasznos lehet a láthatósági mellény is.

FARKASORDÍTÓ HIDEG

Tény, hogy míg a házi macska trópusi elődök lezármazottjaként kimondottan melegigényes, addig a kutya őse, a farkas nemhogy mérsékelt égövi viszonyok közt, de még a sarkkörön túl is megél. Végignézve azonban az egyes alfajain, azt is világosan láthatjuk, hogy igazodva élőhelyük éghajlati viszonyaihoz, testalkatukban és ezzel együtt a hidegtűrésüket tekintve is nagy változatosságot mutatnak: a dús bundájú tundrafarkas és a gyéribb, rövidebb szőrzetű arab vagy indiai farkas között nagy a különbség, és ez még inkább igaz a kutyafajtákra. Azok, amelyek kétrétegű bundával rendelkeznek, általában jól ellenállnak az időjárás viszontagságainak, nincs szükségük extra védelemre. A rövid szőrű, illetve aljszőrzet nélküli, esetleg szőrhiányos, többé-kevésbé kopasz fajtákat azonban nem arra „tervezték”, hogy extrém hőmérsékleti viszonyokat kelljen elviselniük. Figyelembe kell venni a testméretet is: minél kisebb természetű a kutya, annál nagyobb a tömegéhez viszonyított testfelülete, ezáltal a hőleadása is, tehát annál könnyebben kihűl. Esős időben az alacsony kutyáknál a hasi szőrzet lucskosodása okozhat gondot.

HÁZÓRZÓ AZ AKOLMELEGEBEN

Számításba kell venni a kutya életmódját is. Az az állat, amelyet állandóan a szabadban tartanak, fokozatosan hozzáedződik a hőmérséklet-változásokhoz, és ez hatással van téli bundájának kifejlődésére is. Ez persze nem azt jelenti, hogy a házőrző kutya sohasem fázik, attól, hogy egy átlagos kutya elviseli a hideget, még korántsem biztos, hogy jól is érzi magát benne. Nem árt tudni, hogy a tanyasi kutyák házát egykor szalmával bélelték ki, vagy bejárásuk volt az akolba, istállóba, ahol a jószág testhője biztosította a fűtést (lásd: „akolmeleg”). A szalma üreges szálakból áll, és mint tudjuk, a légrés kiváló hőszigetelő. A szalmába befűrhatta magát a kutya, így minden irányból védve volt. Ezt nem helyettesí-

Rázd meg magad!

A legtöbb kutya szőrzete többé-kevésbé vízhatlan: még ha a külső réteg csapzottnak látszik is, az aljszőrzet alatt a bőr száraz marad. Ezért nem tanácsos az ázott kutyát simogatni, dögönyözni, ez ugyanis beledörzsöli az aljszőrzetbe a vizet. Egykori berni pásztor-kutyámat úgy tanítottam meg vezényszóra megrázni magát, hogy hazaérve, mielőtt beléptünk az ajtón, az utasítást kimondva kézzel beletűrtam a megázott bundájába, majd amikor megérezte a hideg vizet megrázta magát, megkapta a jutalomfalatot.

A kutyákat csak indokolt esetben kell felöltöztetni. Egyes kistestű, rövidszőrű fajták cudar időben örömmel veszik ha ruhát adunk rájuk

Fotó / Depositphotos

ti a pokróc, mert a kutya nem tud vele betakarózni, legfeljebb rá tud feküdni, de mivel az átnedvesedik, összegyűrődik, így szegény eb sokszor a házának csupas aljzatán fekszik. A szivacsmatrac kimondottan alkalmatlan kutyaház bélelésére, hiszen magába szívja a vizet, amit az állat a bundáján visz be. Még az olyan extrém hideghez szokott fajtáknak, mint az északi szánhúzó, is hiányozhat téli éjszakákon a vastag hóréteg, amelybe beáshatják magukat.

A látszat néha csal

Bár az ember hajlamos azt gondolni, hogy minél nagyobb egy kutya bundája, annál jobban bírja a hideget és a havat, ez nem feltétlenül van így. A bernáthegyít például a városi kutyások és a kutyakiállításra járók nagy bundájú „mackóként” ismerik, és kézenfekvőnek tűnik, hogy ennek a bundának jó hasznát vették a hegyi mentőmunka során. Az igazság azonban az, hogy az eredeti, munkára fogott szentbernáthegyinek rövid, tömött, fekvő szőrzete volt – a rövid szőrű változat ma is létezik, csak társállatként kevésbé népszerű. A kutyát az eredeti célokra tenyésztő szerzetesek azonban ezt részesítették előnyben, és a hosszú szőrű példányokat eladták a laikusoknak – ezekből alakult ki aztán a kiállítási állomány. Ennek oka pedig egyszerű: a gyapjas, hosszú szőrbe beletapad a hó, és jégkoloncokat képez, különösen a lábujjak között, ami zavarja a kutyát, és eltereli figyelmét a feladatáról.

Minél kisebb egy kutya, testméretéhez képest annál hamarabb hűl ki. Ezért a kisméretű ebeket – mint a képen látható yorkshire terriert is – rossz időben nem árt felöltöztetni.

Fotó / Depositphotos

A magyar vizslák, amíg dolgoznak és mozognak nem fáznak. Hóban-fagyban egyaránt végzik a dolgukat. Amikor nem tevékenykednek, rövid szőrük miatt igénylik az otthon melegét.

Fotó / Depositphotos

MELEGBŐL HIDEGBE

A lakásban tartott kutya azonban a meleg szobához van szokva, ahonnan időnként minden átmenet nélkül kell kilépnie a szabadba, amikor sétálni viszik. Hideg téli napokon ez akár harminc-negyven fokok hőmérséklet-különbséget is jelenthet. Többek között ezért sem előnyös, ha a kutya fekhelye a fűtőtest közelében van, illetve nem árt a téli séták előtt egy kis időt hűvösebb, fűtetlen helyiségben (pl. előszo-

Az Alpokban dolgozó bernáthegyi szőrzete eltér a városokban élőkétől. Rövid és tömör, hogy ne tapadjon bele a hó. A kutyakiállításokon ellenben leginkább hosszúszerű egyedekkel találkozhatunk.

Fotó / Depositphotos

ba, lépcsőház) eltölteni vele. Az sem mindegy, hogy mennyire intenzíven mozog a kutya a séta során. Ha futkos, nem fázik, mint ahogy általában a szabadban sportoló ember sem. Ha azonban abbahagyja a mozgást, és egy helyben kell várakoznia, vagy pórázvegen lassan haladnia, az izommunka melegítő hatása nélkül a rövid szőrű vagy kistestű eb bizony didereghet. A kutyát a bundáján kívül a bőre alatti faggyúréteg is melegíti, amely egyben vízhatlanná teszi a szőrzetet – ezért nem jó őt túl sűrűn vagy emberek számára készült kozmetikumokkal fürdetni. A rövid szőrű vizslák a munka hevében borzongás nélkül kihozzák a lelőtt kacsát a jeges tóból, de utána jobban érzik magukat a vadászház kandallója előtt a szőnyegen vagy a karosszékben.

MILYEN A JÓ KUTYARUHA?

Ha már az ember felöltözteti a kutyáját, nem mindegy, hogy mibe. Az állatfelszerelés-üzletek nagy választékban kínálnak ruhaneműket, de van köztük, amelyik többet árt, mint használ. Ne legyen a ruha

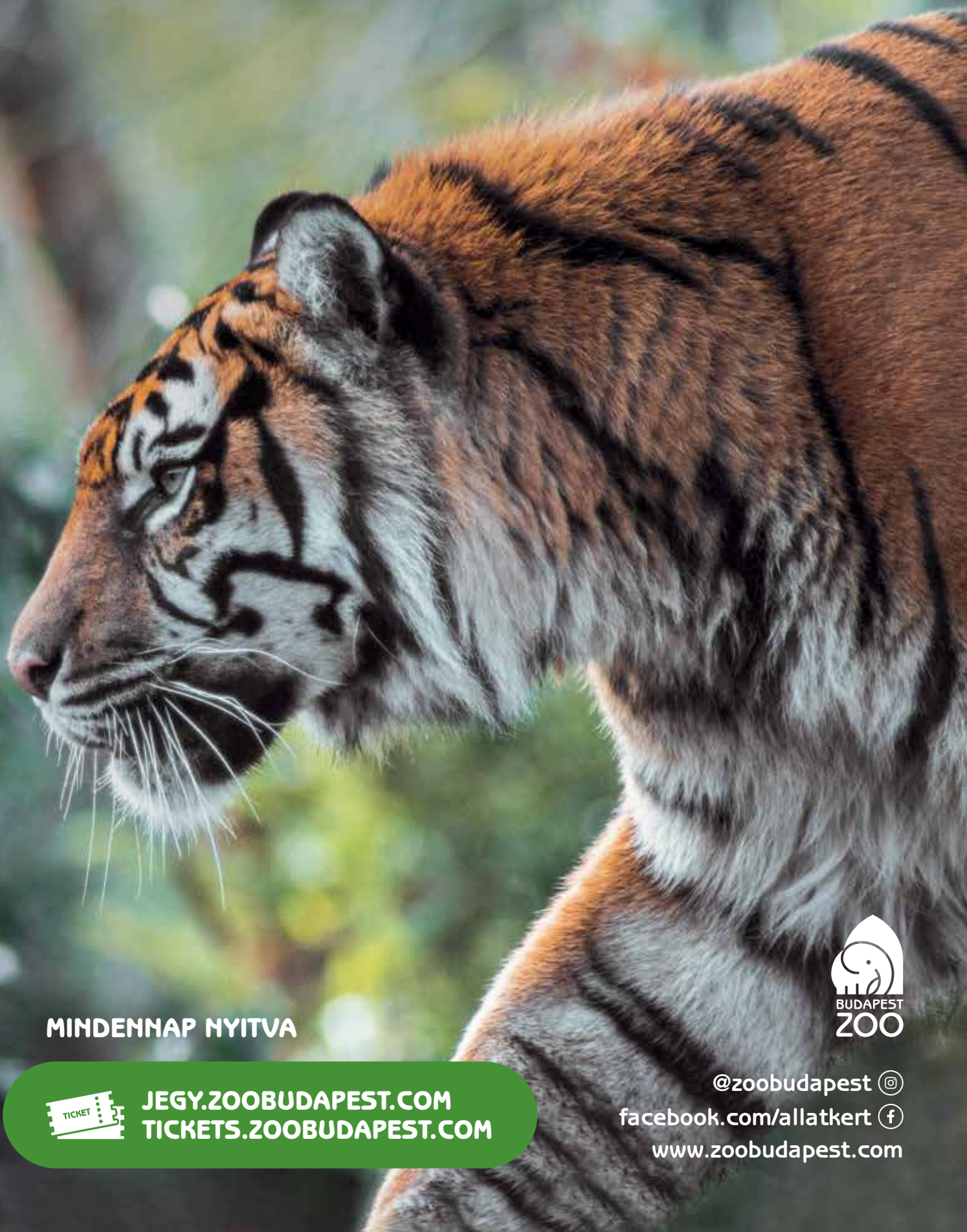

túl szoros, és ne dörzsölje ki a szőrzetet vagy a bőrt, de ne legyen túl bő sem, mert bármibe beakadhat. Fontos, hogy ne nedvszívó anyagból készüljön, mert az átnedvesedett kabát inkább hűti, mint melegíti a testet. Kivételt képez, ha nyári melegben éppen hűtés céljából visel a kutya bevezetett mellényt – ekkor viszont arra kell figyelni, hogy csak addig legyen rajta, amíg nedves, hiszen szárazon már melegíti az állatot. Télen hasznos lehet a kutyacipő nemcsak a hideg, hanem az utak síkosságmentesítésére használt, mancsokat kimaró só ellen is.

Léteznek aztán olyan kutyaruhák is, amelyeknek az égadta világon semmi hasznuk nincs, csak a divatot szolgálják. A borzas, hófehér west highland white terrier valószínűleg semmivel sem érzi jobban magát attól, hogy a gazdája stílszerűen skótkockás mellénybe és bojtos skót sapkába öltözteti, de kinevetni azért őt sem kell – sok kutya boldogan lecselelné a láncait egy ilyen felesleges öltözékre!

ÁLLATKERT BUDAPEST SZÍVÉBEN

MINDENNAPO NYITVA

[JEGY.ZOOBUDAPEST.COM](https://www.zoobudapest.com)
[TICKETS.ZOOBUDAPEST.COM](https://www.zoobudapest.com/tickets)

@zoobudapest
facebook.com/allatkert
www.zoobudapest.com